

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE
TÜRKİYE’DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Tevfik Gökhan SARIŞIK
1230214048

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Serpil AĞCAKAYA

ISPARTA – 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Tevfik Gökhan SARIİŞİK	
Anabilim Dalı	MALİYE	
Tez Başlığı	TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE TÜRKİYE'DE UYGULANABI LİRLİĞİ	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-	
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz ...24./01..../2018.... tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p style="text-align: center;">☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof.Dr. Serpil AĞCAKAYA/SDÜ	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Bekir GÖVDERE/SDÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Emine UZUNALI/AKDENİZ ÜNV.	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Tevfik Gökhan SARIŞIK
24.01.2018

(SARIŞIK, Tefvik Gökhan, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018)

ÖZET

Toplumsal cinsiyet eşitliği kadınlar ile erkeklerin kamusal ve özel hayatın tüm kademelerinde eşit şekilde var olabilmesi, hayatın sosyal, ekonomik ve toplumsal tüm aşamalarına aynı koşullar altında katılabilmesi ve bu alanlarda söz sahibi olabilmesi anlamına gelmektedir.

Dönüştürücü bir cinsiyet eşitliği stratejisi olan toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, politika oluşturma safhasında toplumsal cinsiyetçi bakış açısını en başında merkeze alarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin program ve süreçler ile bütünleşmesini sağlar, ayrıştırıcı veya eşitsizliği derinleştiren politikaların önüne geçer. 1980’li yılların ortalarında ilk kez Avustralya’da ortaya çıkan cinsiyete duyarlı bütçeleme amacını devletin mali araçlarını özellikle bütçesini kullanarak cinsiyet ayrımcılığının önüne geçmek ve toplumda kadınların daha çok söz sahibi olmasını sağlamaktır.

Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin problemleri ve çözüm yollarını ortaya koymak; cinsiyete duyarlı bütçeleme Türkiye’de uygulanabilirliğini açıklamaktır. Söz konusu aracın Türkiye’de uygulanabilirliği için kamu kurumları cinsiyete dayalı bütçe oluşturulması için beraber çalışmalıdır. Bunun yanında cinsiyet eşitsizliğinin toplumda bir “sorun” olarak kabul edilmesi amacıyla medya araçları etkin bir biçimde kullanılmalı; okullar da bu doğrultuda eğitim vermelidir. Eğitime ayrılan bütçe artırılmalı; devlet, kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla politikalar geliştirmelidir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması

(SARIIŞIK, Tevfik Gökhan, *Gender Sensitive Budgeting and Its Applicability in Turkey*, Master's Thesis, Isparta, 2018)

ABSTRACT

Gender mainstreaming provides that men and women can exist equally at all levels of public and private life and participate economical, social and all phases of life and have a say in these areas.

Popularization of gender mainstreaming which is a strategy of modifier gender equality, provides the consolidation between gender mainstreaming and programs and processes moving sexist point of view into central firstly and then precludes inequality and discriminative policies. In mid 80s the first goal of Gender-Responsive Budgeting emerged in Australia is to preclude gender apartheid using financial intermediary of government especially government budget and to provide to women with having a say in society.

The purpose of study is to reveal problems and solutions about gender mainstreaming; and to explain Gender-Responsive Budgeting applicability in Turkey. For the applicability of the relevant subject in Turkey the public institutions should cooperate in order to create a gender based budget. Additionally media tools must be used effectively for gender inequality to be accepted as a “problem”; schools should provide education in this direction. The budged allocated to education must be increased; the government should develop policies to provide gender equality.

Key Words: Gender Mainstreaming, Gender Sensitive Budgeting, Gender Equality

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
TABLolar	x
GRAFİKLER	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI.....	1
1.1. Toplumsal Cinsiyet.....	2
1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	3
2. TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI	6
2.1. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Kavramı ve Gelişimi	6
2.2. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Stratejisi ve Strateji Süreci	8
2.3. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme	10
3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME (TCDB)	12
3.1. TCDB Yaklaşımının Tanımı	13
3.2. TCDB Yaklaşımının Önemi ve Amacı	14
3.3. TCDB Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi	16
3.4. TCDB Yaklaşımının Temel Özellikleri	20
3.5. TCDB Yaklaşımının Temel İlkeleri	22
3.6. TCDB Yaklaşımının Faydaları.....	23
3.7. TCDB Yaklaşımının Diğer Bütçe Sistemleri ile İlişkisi	27
4. TCDB YAKLAŞIMININ ANALİZİ.....	30
4.1. Kamu Gelirlerinin TCDB Yaklaşımı Açısından Analizi.....	31
4.2. Kamu Harcamalarının TCDB Yaklaşımı Açısından Analizi	33

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE ÜLKE ÖRNEKLERİ

1. TCDB HUSUSUNDA ULUSLARARASI GELİŞMELER VE DAYANAKLAR.....	36
1.1. Birleşmiş Milletler (UN) Nezdinde Yaşanan Gelişmeler.....	36
1.2. Dünya Kadın Konferansları ve Sürece Katkıları.....	37
1.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	38
1.4. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu.....	39
1.5. Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu.....	40
1.6. Pekin +10 Siyasi Deklarasyonu.....	40
1.7. Binyıl Kalkınma Hedefleri	41
1.8. Pekin +20 Siyasi Deklarasyonu.....	42
2. TCDB ANLAYIŞININ UYGULANMASINA İLİŞKİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ	43
2.1. Avustralya	44
2.2. Güney Afrika.....	45
2.3. İngiltere	47
2.4. Hindistan	48
2.5. Ruanda.....	50
2.6. İskoçya.....	50
2.7. Fransa	51
2.8. Fas	52
2.9. İsveç.....	53
2.10. Avusturya	55
2.11. Amerika Birleşik Devletleri	56
3. AVRUPA BİRLİĞİNDE TCDB UYGULAMALARI	58
3.1. AB Nezdinde Yaşanan Gelişmeler: AB Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi (2001-2005).....	60
3.2. AB’de TCDB Çalışmaları	62
3.2.1. AB’de Sosyal Politikaların Tarihsel Gelişimi	62
3.2.2. AB Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları.....	64
3.2.3. AB’nin 2001-2005 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi.....	66
3.2.4. AB’nin Kadın İstihdamına Yaklaşımı	67
3.3. AB Borç Krizinin TCDB Yaklaşımına Etkileri	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

1. TÜRKİYE' DE BÜTÇENİN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ.....	78
2. TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	80
2.1. Eğitim: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri	85
2.2. Sağlık: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri	90
2.3. Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri	100
2.4. İstihdam: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri	114
2.5. Şiddet: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri	124
3. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÜTÇELEME YAKLAŞIMINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE HUKUKİ KAYNAKLAR.....	132
3.1. 5018 Sayılı KMYKK İle Getirilen Yenilikler	135
3.2. 5018 Sayılı KMYKK ve TCDB Anlayışı.....	136
3.3. 5018 Sayılı KMYKK ve TCDB Bağlamında Yorumlanması	138
3.4. 6111 Sayılı Kanunun TCDB Penceresinden Değerlendirilmesi	142
3.5. Bir TCDB Uygulaması Olarak Şartlı Nakit Transferi.....	144
4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÜTÇELEME ANLAYIŞININ BÜTÇE SÜREÇLERİNDE UYGULANMASI	146
4.1. Hazırlık Süreci.....	148
4.2. Orta Vadeli Program	148
4.3. Orta Vadeli Mali Plan.....	150
4.4. Bütçe Tasarısının Mecliste Görüşülmesi ve Kanunlaşması Süreci	152
4.5. Bütçenin Uygulanması Süreci	153
4.6. Bütçenin Denetim Süreci.....	154
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	156
KAYNAKLAR	162
ÖZ GEÇMİŞ.....	175

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:	Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı
AGİT	:	Avrupa ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMOP	:	Birleşmiş Milletler Ortak Programı
BSYBS	:	Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
BÜMKO	:	Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CEDAW	:	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
ECOSOC	:	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi
EIGE	:	Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
EUROMED	:	Avrupa Birliği'nin Avrupa Akdeniz Ortaklığı
GFS	:	Government Finance Statistics
GSMH	:	Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTZ	:	Alman Teknik İşbirliği Kurumu
HSYK	:	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IFAD	:	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IFUW	:	Uluslararası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
IPU	:	Parlamentolar Arası Birlik
KEFEK	:	Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KEİG	:	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KSGM	:	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
NKA	:	Nüfus ve Konut Araştırması

OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OVMP	:	Orta Vadeli Mali Plan
OVP	:	Orta Vadeli Program
SIDA	:	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
SRAP	:	Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
SYD	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
ŞNT	:	Şartlı Nakit Transferi
TASAV	:	Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı'
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCAA	:	Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması
TCAAS	:	Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Stratejisi
TCDB	:	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme
TEPAV	:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TV	:	Televizyon
UCLG	:	Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı
UN WOMEN:		BM Kadın Birimi
UN	:	Birleşmiş Milletler
UNCHS	:	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDP	:	BM Kalkınma Programı
UNFPA	:	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNIFEM	:	BM Kadınlar İçin Kalkınma Fonu
WBG	:	Kadın Bütçe Grubu
WEF	:	Dünya Ekonomik Forumu

TABLÖLAR

Tablo 1. Hindistan’da TCDB Anlayışının Gelişimi (2005/06 - 2011/12).....	49
Tablo 2. AB’de İşsizlik Oranları, % (2005-2016).....	69
Tablo 3. AB’de İstihdam Oranları, % (2000-2016)	71
Tablo 4. 2017 Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda Türkiye.....	84
Tablo 5. Okullaşma Oranları (1997/98-2016/17).....	86
Tablo 6. Toplam Doğurganlık Hızı (2008-2016)	93
Tablo 7. Adölesan Kadınlarda Doğurganlık ve Annelik.....	96
Tablo 8. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Dönemler İtibariyle Kadın Milletvekili Oranları.....	103
Tablo 9. Cinsiyete Göre Bakan Sayısı (1980-2017).....	105
Tablo 10. 29 Mart 2009 ve 30 Mart 2014 Tarihli Mahalli İdareler Seçim Sonuçları ..	107
Tablo 11. Kadınların Siyasi Parti Yönetim Organlarında Temsili	108
Tablo 12. Kadınların Kamu Yönetiminde Temsili.....	109
Tablo 13. Kadınların İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranı (Türkiye, Kent ve Kırsal) (%) (15+ Yaş) (2000-2014)	118
Tablo 14. İstihdamın Sektörel Dağılımı, % (2008-2013).....	119
Tablo 15. İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri (%)	121
Tablo 16. Eğitim Düzeyine Göre İşgücüne Katılım Oranı (%) (15+ Yaş).....	121
Tablo 17. Yerleşim Yeri Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı.....	127
Tablo 18. Refah Düzeyine Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı %.....	127
Tablo 19. Eğitim Durumuna Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı %.....	128
Tablo 20. Şiddet Sonucu Kurum/Kuruluşlara Başvurma (%).....	129

GRAFİKLER

Grafik 1. TCDB Anlayışının Temel Özellikleri	21
Grafik 2. OECD Ülkelerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları.....	57
Grafik 3. 20-64 Yaş Arasındaki Kadın ve Erkek İstihdam Oranları (2010-2016).....	73
Grafik 4. 2016'nın Üçüncü Çeyreğinde AB Üyesi 28 Ülkenin Kadın ve Erkek İstihdam Oranları.....	74
Grafik 5. AB'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Ayrılan Fonların Payları (%) : 2000-2006 ve 2007-2013.....	76
Grafik 6. Türkiye'nin Yıllara Göre Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporlarındaki Sıralaması	83
Grafik 7. Okullaşma Oranları (2013/2014).....	87
Grafik 8. Seçilmiş Ülkelere Göre Doğuşta Yaşam Beklentisi (2012)	91
Grafik 9. Doğuşta Yaşam Beklentisi (2013-2023).....	92
Grafik 10. Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2005-2016)	94
Grafik 11. Adölesan Doğurganlık Hızı (2011-2016).....	94
Grafik 12. Türkiye'de Anne Ölüm Oranları, yüz binde (1990-2016).....	98
Grafik 13. Türkiye'de Yıllara Göre Hastanede Doğum Oranı, % (2009-2016)	99
Grafik 14. Kadın İstihdam Oranı, OECD Ülkeleri (2013).....	116
Grafik 15. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2014) (15+ yaş)	120

ÖNSÖZ

1923 yılının Ocak ayında İzmir’de halka seslenen Mustafa Kemal Atatürk şöyle der; “Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmesiyle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur. Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi, kadınlarımıza karşı ihmal ve kusurdur”. Aradan geçen tam 95 koca yıl maalesef ülkemizin toplumsal cinsiyet kalıplarını kırmasına, önyargıların, ayrımcılığın önüne geçmesine yetmedi. Ülke ekonomisi kimi zaman büyüdü kimi zaman küçüldü ama bir türlü kaynakların adil dağıtıldığı, toplumsal cinsiyet baskılarından uzak ve insan yaşamının değerinin korunduğu bir kalkınma ivmesi yakalanamadı. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporları’nda ülkemiz 2017 yılında 144 ülke arasından kendisine ne yazık ki ancak 131. sırada yer bulabildi. Ülkemiz kadınlara işgücüne katılım kolaylığı, ücret eşitliği, eğitime erişim ve karar alma mekanizmalarında yer alma imkânını oldukça kötü istatistiklerle sağladı hatta daha doğru bir ifadeyle maalesef halen sağlayamadı.

Bu tez çalışması hikâyesinde oldukça uzun aralar, çeşitli dünya şehirlerinde mesai sonraları güç bela bulunan otel odalarının kablosuz internet bağlantıları ve kadınların bu ülkede yaşadığı ve yaşayabileceği çeşitli sıkıntılara birinci dereceden tanıklık etmiş bir çocuğun Türkiye ütopyasını barındırıyor. Dolayısıyla bir tez çalışması yapmak için bu özgül konuyu seçmemin sebebi olan, hikâyesi ve yaşadığı binlerce sorun karşısında sergilediği kudretli tavırla bana hayata dair büyük dersler veren, farkındalığımı artıran anneme, desteğini, sevgisini her zaman kalbimin derinliklerinde hissettiğim kardeşime teşekkür ederim. Gelecek kaygılarıyla farklı koşuşturmaların içerisine düşüp tez yazım disiplininin her uzaklaştığımda beni yeniden motive eden, işine olan tutkusuna, çizdiği modern Türk kadını figürüne büyük hayranlık duyduğum tez danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Serpil Ağcakaya’ya en derin şükranlarımı sunarım.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, kadınların toplum içerisinde ötekileştirilmeye, ayrımcılığa maruz kalmadığı, kamu hizmetlerinin ve kaynakların toplumu oluşturan tüm bireylere eşitlik perspektifiyle sunulduğu bir Türkiye hayaliyle...

GİRİŞ

Gelişmişlik sınırlarının ilerleyen teknolojiye paralel olarak her geçen gün zorlandığı, her alanda sayısız gelişmenin yaşandığı ve bilgi çağı olarak tanımlanan bir dönemde yaşamaktayız. Buna karşın Türkiye'nin de dahil olduğu pek çok ülkede ne yazık ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu halen aşılamamakta, kanayan bir yara olarak mevcudiyetini sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez 1950'lerin sonunda kişilik patolojilerinin tedavisi alanında kullanılmıştır. "Kimlik" olarak kavramlaştırılan toplumsal cinsiyet, bireyin kadın veya erkek olmasıyla ilgili olarak sahip olduğu öz algı olarak tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği erkek çocuklarının, kız çocuklarının, erkeklerin ve kadınların haklara ve fırsatlara eşit şekilde erişimi anlamına gelmektedir. Daha geniş bir ifadeyle birey olmaktan kaynaklanan hakların ve fırsatların dünyaya erkek yahut kadın olarak gelmekle ilgisi olmaksızın tüm bireylerin ulaşımına sunulmasıdır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği niteliksel ve niceliksel anlamlar taşır. Niceliksel bağlamda kadınların eşit temsilleri ve toplumun her evresinde dengenin sağlanması; niteliksel bağlamda ise kalkınma önceliklerinin oluşturulması sürecinde kadınlarla erkeklerin eşit etkilerinin bulunması ve kadınlarla erkeklerin eşit biçimde yarar sağlamalarını ifade etmektedir.

Toplumları oluşturan kadınlar ve erkeklerin anayasalarda, diğer hukuki ve siyasi düzenlemelerde eşit haklardan yararlandıkları ve eşit değere sahip oldukları ifade edilse de günümüzün en modern toplumlarında, en gelişmiş ülkelerinde dahi toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam manasıyla sağlandığını söylemek pek mümkün değildir. Günümüzde kadınlar her şeyden önce halen başta insan olarak var olma, bedensel ve ruhsal bütünlüklerini muhafaza etme ve erkekler ile eşit şekilde toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yapılarında yer alma hususlarında sayısız zorluklar yaşamaktadırlar.

Tezin amacı modern toplum anlayışının kırmızı çizgilerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramından hareketle söz konusu anlayışın tahsisi için en güçlü politika örneklerinden biri olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımını teori ve pratikte, ulusal ve uluslararası düzeyde irdelemek ve yaklaşımın Türkiye'de uygulanabilir olup olmadığı sorusuna cevap bulmaktır. Toplumsal eşitliğin sağlanmasında geçerliliğini sürdüren yaklaşımları dikkate alarak, en modern toplumsal

cinsiyet eşitliği yaklaşımı olarak değerlendirilen toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması stratejisinin başta “toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme” olmak üzere araçlarının incelenmesi ve ayrıca Türkiye başta olmak üzere dünya genelinde cinsiyet eşitsizliklerinin yol açtığı sorunlar ve çözüm yollarının araştırılması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda istatistikî veriler ve uluslararası kuruluşlarca yayımlanan tablolar kullanılarak Türkiye’nin cinsiyet eşitsizlikleri kapsamındaki küresel konumu tespit edilmeye çalışılmış ve diğer ülkelerle karşılaştırmaları yapılmıştır. Türkiye’nin cinsiyet eşitliğini sağlama hususunda geri kalmasının başlıca sebepleri ve günümüzde üretilen çözümler açıklanmıştır. Ayrıca üretilebilecek etkili çözümler hakkında da çeşitli ülkelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme deneyimleri ve konunun uzmanlarının çalışmaları esas alınarak bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın en belirleyici sınırlılığı Türkiye’nin tam anlamıyla bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme deneyimi yaşamamış olması sebebiyle ülkede yalnızca yaklaşıma yönelik mevcut çalışmalar ve hukuki kaynaklar irdelenebilmiştir. Cinsiyete duyarlı veri üretimine yeteri kadar önem verilmemesi ve veri temininin güç olması da tezin bazı bölümlerinde sayısal analizler yapma imkânından mahrum kalınmasına sebep olmuştur.

Tez çalışmasında kullanılan yöntem ise ilgili yerli ve yabancı literatürün taranması ve mevzuatın incelenmesidir. Bu süreçte ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hususunda ne gibi çalışmalar yapıldığı ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı kapsamında değerlendirilebilecek politika ve düzenlemelerin olup olmadığı sorularına dair yasal düzenleme olarak tanımlayabileceğimiz cevaplar aranmıştır. Çalışmanın bilgi kaynaklarının belirlenmesi amacıyla yapılan literatür taraması sonrasında konunun incelenmesi ve açıklanması aşamasında betimleyici yöntemden yararlanılmıştır. Literatür taraması sürecinde Süleyman Demirel Üniversitesi Bilgi Merkezi, Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphanesi ve Sayıştay Dergisi’nden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında kullanılan yöntem ise belgesel tarama yöntemidir. Bulunan kaynaklar konuyla bağlantılı olarak incelenmiş ve bu kaynaklar ışığında çalışma tamamlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasal dayanakları incelenmiş, bölümün

devamında Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması (TCAA) çerçevesinde kavramsal açıklama yapılmış, TCAA'nın tarihi gelişimi ele alınmıştır. Strateji süreci ve TCAA ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) arasındaki ilişki de birinci bölümde ele alınan bir diğer konudur. İlk bölümün sonunda ise TCDB'nin temel özellikleri, temel ilkeleri, faydaları ve tarihsel gelişimi ile önemi ve amacı irdelenmiş; aynı zamanda diğer bütçe sistemleri ile karşılaştırılmasına da yer verilmiştir. Ayrıca TCDB açısından kamu gelirleri ve kamu harcamalarının da analizi yapılmıştır.

İkinci bölümde TCDB yaklaşımının uluslararası platformlarda gelişimi incelenmiş, TCDB yaklaşımının uygulanmasına ilişkin çeşitli ülke örnekleri verilmiş ve bölüm AB nezdinde yaşanan gelişmeler, AB Borç Krizi'nin TCDB yaklaşımına etkileri ve AB'nin cinsiyet eşitliği hususunda uygulamakta olduğu stratejinin analizi ile son bulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmesi eğitim, sağlık, yetki ve karar mekanizmaları ile istihdam çerçevesinde yapılmış, Türkiye'de TCDB anlayışı ve uygulanabilirliği ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de bütçenin tarihi, bütçe süreçleri, ülkemizde TCDB yaklaşımının yasal zemini, Türkiye'de TCDB anlayışına yönelik çalışmalar incelenmiş ve çalışma sonuç ve öneriler bölümü tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI

“Kadın” tanımının analitik bir kategori olan “toplumsal cinsiyet” kavramına evrilişi bütün kadınları kapsayabilecek bir kadın kategorisinden bahsetmenin zorlaştığı 1980’li yıllara denk gelmektedir. Bu yıllarda feminist ekonomistler makro ekonomik analizler de dahil olmak üzere çalışmalarında toplumsal cinsiyet kavramını kullanmışlardır. Toplumsal cinsiyet ve kadın kavramları aynı anlamı içermez. Toplumsal cinsiyet kavramını kadınlar, erkekler ve bu iki cinsiyet arasındaki bağımlı ilişkiyi içeren kavram olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. (Ülker, 2002: 11-12). Fakat “cins”, “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” gibi kavramların kullanımı sırasında farklı kavramlara benzer anlamlar yüklenebilmektedir.

Kadın yahut erkek terimleri günlük hayatta doğumla birlikte hem biyolojik olarak bireyin dişi veya erkek oluşunu hem de bireye toplum tarafından öngörülen roller kapsamında bireyin kadın veya erkek oluşunu ifade eden ancak gerek biyolojik gerekse toplumsal perspektifte birbirinden oldukça farklı olan terimlerdir. Tıbbın sunduğu imkânlar ile değiştirilen biyolojik cinsiyet değişimleri istisnaları da olmakla birlikte birçoğumuz erkek ya da dişi olarak doğar ve bu özelliğimizi yaşamımız boyunca muhafaza ederiz. Ancak toplumsal cinsiyet kavramına bakacak olursak bu kavramın değiştirilmesi zor olan bir kavram olmadığını aksine toplumdaki topluma değişkenlik gösteren, biyolojik cinsiyetimize paralel olarak çevremizde inşa edilen bir kavram olduğunu görürüz. Örnek verecek olursak ebeveynlerin doğacak çocuklarının cinsiyetini öğrenmesiyle birlikte çocuk kız ise pembe erkek ise mavi eşyalar satın alarak hazırlıklara başlaması, kız çocuklarına bebek, erkek çocuklarına araba oyuncakları alması bu inşa sürecinin ilk adımlarıdır. Doğumla birlikte çocukların giydiği elbiselerden saçlarının uzunluğuna, çocuğa cinsiyetine göre farklı hitap edilip farklı sevgi gösterilerinde bulunulmasına ve çocuktan cinsiyeti doğrultusunda farklı beklentilere girilmesine kadar devam eden süreç toplum tarafından gerçekleştirilen bir inşa eylemi olarak tanımlanabilir (Vatandaş, 2007:30).

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Savran (2004: 233-234) Sosyoloji' ye toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet ayrımını Ann Oakley' in (1972) kazandırdığını belirtmiştir. Oakley "sex" ile biyolojik cinsiyeti tanımlarken "gender" ile toplumsal cinsiyeti ifade etmiştir. Kadınlar ve erkeklere toplumsal ve kültürel süreçler sonucunda yüklenen anlamlar ve iki cinsiyet arasındaki bölünme "gender" kelimesi ile kategorize edilmiştir.

Türköne (1995: 7-8) çalışmasında "gender" ve "sex" kelimelerini Türkçe' ye tercüme edilmiş biçimleri olan, "cinsiyet" ve "cins" şekilleriyle kullanmaktadır. Türköne cins kavramının biyolojik olarak dişiliği ve erkekliği ifade ettiğini, cinsiyetin ise biyolojik anlama ek olarak sosyokültürel özellikleri de içerdiğini söyler. Dökmen(2004: 3-10) ise batıda da genel kabul gören "sex" için cinsiyet, "gender" için "toplumsal cinsiyet" kavramlarını tercih ederek; cinsiyeti bireyin biyolojik özellikleri doğrultusunda tanımlanan demografik bir kategori, toplumsal cinsiyeti ise kadın yahut erkek olmaya yönelik toplum veya kültür tarafından yüklenen anlamlar olarak ifade etmiştir. Dökmen, toplumsal cinsiyet farklılıklarını ise doğumla birlikte mevcut bulunmayan, kültürün cinsiyetlere çocukluğundan itibaren uygun gördüğü roller ekseninde gelişen tutum ve davranış arasındaki farklılıklar olarak tanımlamaktadır (Ersoy, 2009: 211).

Kandiyoti (1996) ise toplumsal cinsiyet kavramını şu şekilde ele almaktadır: *"Toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak verili olduğu farz edilen "cinsiyet" in tersine toplumsal olarak kurulanı göstermek amacıyla kullanıldığı gibi biyolojik cinsiyetin, beden yapısının kendisinin toplumsal anlamlandırma ve yeniden tanımlamanın konusu olduğundan hareketle, bir ayrım yapılmadan da kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet ekonomi, ideoloji aile ve politika gibi başlıca toplumsal kurumların parçası haline gelmiş bireylerin beklenti biçimlerini kuran günlük hayatın işleyişini düzenleyen çok kapsamlı bir toplumsal kurum ve aynı zamanda kendi başına bir varlık olarak tanımlanmaktadır."*

1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyet eşitliği kadınlar ile erkeklerin kamusal ve özel hayatın tüm kademelerinde eşit şekilde var olabilmelerini, hayatın sosyal, ekonomik ve toplumsal tüm aşamalarına aynı koşullar altında katılabilmelerini ve bu alanlarda güçlü şekilde var olabilmelerini ifade eder. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramıyla kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıkları tanımlayan cinsiyet kavramı aynı anlamı ifade etmemektedir (Council of Europe, 2004: 8). Toplum nezdinde kadın ve erkeğe uygun olarak görülen sosyal sorumlulukların farklı olması sebebiyle bu iki kavram farklı anlamlar ifade eder. Dolayısıyla cinsiyet eşitliği yerine çok daha geniş bir kapsam ve farklı anlam içeren toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanmak isabetli olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ön plana çıkarılması her iki cinse de atfedilen sorumlulukların tekrardan değerlendirilmesine ve gerekirse yeniden sınıflandırılmasına imkan sağlar (Genç, 2010: 38).

Fiziksel ve biyolojik olarak kadınlar ve erkekler birbirlerine denk değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı bu farklılığı dikkate almakla birlikte, kadın ve erkeğin iş yaşamında hatta daha öncesinde sosyal ve kültürel alanlarda eşit olanaklara sahip olması anlayışını temel alan bir yaklaşımdır (IFAD, 1999: 4). “Kadınlar ve erkekler arasında doğuştan gelen anatomik farklılıklar bulunmaktadır. Kadınların fiziksel olarak erkeklerden daha zayıf olmaları tarih boyunca iki cinsiyet arasında eşitsizlikler oluşmasının temel sebebi olarak gösterilmiştir. *‘Bu kabullere göre, günümüzde kısmen zayıflama eğiliminde olsa da erkeğin ailesinin geçimini ve güvenliğini sağlama sorumluluğu, kadınların da eş, çocuk ve diğer aile üyelerinin bakımları ve gereksinimlerini karşılama sorumluluğu bulunmaktadır. Kadınlar ev ve aile alanının sınırları içinde erkekler ise kamusal alanda konumlanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bu işbölümünün sonucunda kadınlar vatandaşlar olarak sivil, ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının kullanımında erkeklerin çok gerisinde kalmaktadır’* (Pateman, 1988’den aktaran TBMM KEFEK Raporu, 2014: 2).

Cinsler arasında var olan cinsiyet eşitsizliklerinin zamana bırakılarak toplumsal gelişim ile birlikte ortadan kalkacak bir kültürel varyasyon problemi olduğunu varsaymak, eşitsizliklerin çözümü noktasında sorumluluk üstlenmemek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla geçtiğimiz 20-30 yılda dünyada kabul görmeye başlayan yeni

anlayış doğrultusunda cinsiyet eşitsizlikleri direk kamu müdahalesi gerektiren ve kamunun sorumluluğunda ele alınan bir problem olarak görülmektedir (Üşür, 2014). Uluslararası kurumlar ve uluslararası sözleşmeler kadınları uğradıkları haksızlıklardan etkili ve kalıcı şekilde kurtarmanın toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaktan geçtiğine inanmaktadır ve ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini “ana politika” haline getirmelerini talep etmektedirler.

Dünya kadın konferansları Birleşmiş Milletler tarafından 1970’li yılların başından itibaren dünya kadınlarının problemlerini ortak bir dil ve strateji doğrultusunda değerlendirmeye almak ve çözümler aramak amacıyla organize edilmeye başlamıştır (Taşkın, 2004: 16). Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde atılan en büyük adımlardan biri olarak kabul edilen CEDAW Sözleşmesi ve BM tarafından düzenlenen 4 konferans hakkında çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak bilgi verilmektedir.

Kadınların toplum içerisinde maruz kaldığı ayrımcılıkların, ötekileştirmenin önüne geçilmesi ve kadın yoksulluğunun giderilerek ekonomik olarak güçlendirilmeleri bağlamında çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından uzun yıllardır mücadeleler verilmektedir. Bu kuruluşlar tarafından yapılan anlaşmaları şu şekilde kategorize edebiliriz (Alkan, 2006:75-92);

- İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında Sözleşme (ILO, 1958)
- Nairobi Stratejileri (UN, 1985)
- Kahire Eylem Planı (UN, 1994)
- Kopenhag Bildirgesi (UN, 1995)
- Kopenhag Eylem Programı (UN, 1995)
- Pekin Eylem Platformu (UN, 1995)
- AB Temel Haklar Şartı (AB, 2000)

Kadınların gündelik bakım yükünün hafifletilmesi ve cinsiyete dayalı iş bölümü hususunda uluslararası topluluk tarafından yapılan anlaşmalar şunlardır;

- CEDAW (UN, 1979)
- Nairobi Stratejileri (UN,1985)
- Kahire Eylem Planı (UN,1994)
- Kopenhag Eylem Programı (UN,1995)
- Pekin Bildirgesi (UN, 1995)

- Pekin Eylem Platformu (UN,1995)
- Pekin+5 Sonuç Belgesi (UN, 2000)

Kadın haklarının korunması bağlamında büyük önem taşıyan bir diğer konu olan “kadına şiddet” konusunda yapılan uluslararası anlaşmaları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Viyana Bildirgesi (UN,1993)
- Pekin Eylem Platformu (UN, 1995)
- Habitat-II Küresel Eylem Planı (UNCHS,1996)
- Pekin+5 Sonuç Belgesi (UN, 2000)

“ Konut ve taşınmaz hakları ” hususunda uluslararası topluluk tarafından hayata geçirilen anlaşmalar;

- Nairobi Stratejileri (UN,1985)
- 2000 Yılına Kadar Konut için Küresel Strateji (UN, 1988)
- Kahire Eylem Planı (UN, 1994)
- Kopenhag Eylem Programı (UN, 1995)
- Pekin Eylem Platformu (UN, 1995)
- Habitat-II Küresel Eylem Planı (UNCHS, 1996)

“Cinsiyetlere duyarlı şekilde düzenlenmiş bilgi ve veri tabanının güçlendirilmesi” hususunda uluslararası topluluk tarafından imzalanan anlaşmaları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Gündem-21 (UNCED,1992)
- Kahire Eylem Planı (UN,1994)
- Kopenhag Eylem Programı (UN,1995)
- Pekin Eylem Platformu (UN, 1995)

2. TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI

Toplumsal cinsiyet kadınlar ve erkeklerin toplum içerisindeki statüsünü, kendilerine biçilen rolleri, görevler ve sorumlulukların paylaşımını, konumlarını ve birey olarak toplum tarafından nasıl algılandıklarını kapsar (Sancar vd., 2006:4). Toplumsal cinsiyet kültüre, içerisinde bulunulan mekân ve zamana bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Toplumun neredeyse tüm bireyleri tarafından kabul edilerek içselleştirilen toplumsal cinsiyete dayalı roller doğal olarak toplumun bireyleri tarafından oluşturulan kurumlar tarafından da içselleştirilmekte ve devletlerin politikalarına bu özümseme yansıtılmaktadır (Council of Europe, 2004).

Toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine tartışmalar ve fikir alışverişleri küresel boyutta devam etmektedir. Modern dünya anlayışı ve demokrasinin gereği olarak kadınlar ve erkeklerin toplumun tüm katmanlarına eşit katılımı son derece önemlidir. Bu katılımın hangi oranda gerçekleştirilebildiği toplumun politik gelişmişlik düzeyi adına önemli bir ipucudur. Kadınlara öncelikle aile ve iş yaşamında akabinde ise toplumsal yaşamda erkekler ile eşit fırsatlar sunulmaması toplumsal sorunların artmasına yol açmaktadır (European Commission, 2004:7).

Tarihsel olarak incelendiğinde geçmişten günümüze toplumların erkek yönelimli yaklaşımlarla şekillenmiş olduğu görülmektedir. Toplumun bütünü için kabul edilen norm olan erkek normu politikalara da yansımıştır. Böylece erkek üzerinden şekillenen politikalar ve yapılar üretilmiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği oluşturulmuştur (KSGM, 2008:15). Bu eşitsizliğin giderilmesi ve tüm kurum ve kaideleriyle işlerlik kazanmış bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleştirilebilmesi adına yeni yaklaşımlar, stratejiler ve uygulamalar ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu gereksinimi karşılamak amacıyla geliştirilen, kamu hizmeti anlayışının ihtiyaçlara duyarlı hale dönüşmesine yardımcı olan stratejilerden biri de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasıdır (Council of Europe, 2005a: 7).

2.1. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Kavramı ve Gelişimi

Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı hususunda en güncel yaklaşım olarak değerlendirilen toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması (TCAA) dönüştürücü bir cinsiyet eşitliği stratejisidir (Bacchi ve Evelene, 2003:98; Daly, 2005:433; Verloo,

2005:347). TCAA stratejisi Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 1997 tarihli ve 2 sayılı sonuç metninde şöyle tanımlanmıştır:

“...mevzuat, politika ve programları da kapsayacak şekilde, her alanda ve her düzeyde geçerli olmak üzere, tüm planlı eylemlerin kadınlar ve erkekler açısından etkilerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların sorunlarını ve deneyimlerini en az erkeklerinki kadar içeren, politik, ekonomik ve sosyal alanlarda uygulanacak politikaların tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarının bütünlüleyici boyutlar haline getirilmesi, böylece her iki cinsin de eşit şekilde faydalanmalarının sağlanması ve eşitsizliğin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Stratejinin nihai hedefi ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır (United Nations, 1998:2).”

TCAA politika oluşturma safhasında toplumsal cinsiyetçi bakış açısını en başında merkeze alarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin program ve süreçler ile bütünleşmesini sağlar, ayrıştırıcı veya eşitsizliği derinleştiren politikaların önüne geçer. TCAA insanı karar alma mekanizmalarının özüne yerleştirmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini toplumsal değer olarak kabul etmesi, daha iyi yönetim imkânı sağlaması ve kadın-erkek ihtiyaçları arasındaki farklılıkların ve çeşitliliğin göz önünde bulundurulması gibi özellikleri sebebiyle tercih edilebilir bir yaklaşımdır (Genç, 2010:40). Süreç yönelimli ve stratejik bir yaklaşım olan TCAA, yalnızca hangi politikaların uygulanacağıyla ilgilenmekle kalmaz, bu politikaların nasıl ve ne şekilde uygulanacağı ile de ilgilenir. Dolayısıyla yaklaşımın politika belirleyicileri stratejileri üzerinde derinlemesine düşünmeye ve daha detaylı çalışmaya teşvik ettiğini söylemek mümkündür (KSGM, 2008:16).

Yeni bir toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı olan TCAA, ilk kez BM Kadınlar İçin Kalkınma Fonu'nun (UNIFEM) 1984 yılında revize edilmesi sürecinde gündeme getirilmiştir. Kavramın uluslararası kalkınma tartışmalarında yer bulması UNIFEM'e “kadınların kalkınma hususunda gündem belirlenmesi sürecine yerleştirilmesi” görevinin verilmesiyle meydana gelmiştir (Braunmühl,2002). BM tarafından 1985 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen III. Dünya Kadınlar Konferansı'nda kalkınma süreçlerinde kadının rolünün önemine değinilmiş ve konferansta kabul edilen “Kadınların İlerlemesi İçin Geleceğe Dönük Stratejiler” de kadınların bu süreçlere

entegrasyonun sağlanması kararı alınmıştır. Birlik bünyesinde faaliyet gösteren Kadının Statüsü Komisyonu'nun 1986 yılında yayınladığı sonuç bildirisinde stratejinin tüm ekonomi ve kalkınma programlarına dâhil edilmesi yer almıştır. 1987 yılında ise BM, kendi bünyesi içerisinde bulunan tüm kurumların ve komisyonların orta vadeli plan ve programları ile toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik programları birleştirmesi kararını almıştır (Council of Europe, 2004:11). TCAA kavramının ilk kez önemli bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikası ve küresel boyutta strateji olarak yer bulması ise 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda gerçekleşmiştir (Walby, 2005:453). Alınan kararlar bağlamında kadın hakları adına oldukça kıymetli olan IV. Dünya Kadınlar Konferansı'nın sonuç bildirisinde hükümetlere tüm plan ve programlarına TCAA yaklaşımını görünür şekilde yerleştirmeleri ve eşitsizlik yaratan etkileri analiz etmeleri çağrısında bulunulmuştur (KSSGM, 2003b). TCAA'nın Avrupa Birliği'nin ve birlik üyelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair resmi politikası olarak kabul edilmesi ise 1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması ile gerçekleşmiştir (Walby, 2005:454).

2.2. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Stratejisi ve Strateji Süreci

Dönüştürücü bir strateji olan TCAA stratejisi (TCAAS) toplumu oluşturan tüm kurumların merkezine kadın-erkek eşitliği anlayışını yerleştirerek kurumları dönüştürmeyi amaçlar. Cinsiyetler arasındaki farkları görmezden gelerek planlanan ve uygulanan politikalar insani gelişime zarar veren, cinsiyet körü politikalarlardır. Kadın konusunu tematik bir alan olarak ayıran bu politikaların aksine TCAA sadece kadın konuları ile sınırlı kalmaz. Yöntemini kadın ve erkek kategorilerine indirmeyerek, geniş bir toplumsal cinsiyet bakış açısı yakalamaya çabalar. Özetle TCAA, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için haklar, sorumluluklar ve kaynakların kadınlar ile erkekler arasında eşit kullanıldığı politikalar dizayn etme uğraşdır. Eşitlik anlayışı politika oluşturma süreçlerinin planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme safhalarının tümünde esas kabul edilir. İlgili taraflarca (yöneticiler, uzmanlar, akademisyenler, Sivil Toplum Örgütleri vb.) plan, program ve politika oluşturma süreçlerinin tamamı toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile her aşamada yeniden gözden geçirilir, iyileştirmeler ve değerlendirmeler yapılır. TCAAS'ın en belirgin özelliklerini sıralayacak olursak (Üstün, 2009:37-38):

- TCAAS varsayımlarla, boşlukta hareket eden bir strateji değildir,
- TCAAS başlangıç noktası bir politika alanı olan stratejidir, bir politika değildir,
- TCAAS yasal araçlar ile bütünleşen, eşitlik politikalarını temel alan bir stratejidir, boşlukta uygulanamaz,
- Ayrımcılık sebebiyle meydana gelen bir sorunu çözmek için atılan ilk adım TCAAS'ın çıkış noktasını oluşturur. Bu adımın planlaması ise aracı kurumlar, eşitlik birimi/ kurumu, dernek, platform, politika oluşturucu, proje yönetimi vb. tarafından yapılır.
- TCAAS'ın nihai hedefi ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır.

Toplumun yarısını oluşturan kadınların ihtiyaçlarının doğru analiz edilmesi, bu ihtiyaçlar doğrultusunda politikalar geliştirilmesi ve her aşamada cinsiyet bakış açısına sahip olunması TCAAS'ın başarıya ulaşması adına büyük önem arz etmektedir. Başta politika yapıcı siyasetçiler olmak üzere ulusal mekanizmalar, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve medya sürecin tüm evrelerinde toplumsal cinsiyet bakış açısına ve hassasiyetine sahip olmalıdır. TCAAS'ın mevcut politika hedeflerini toplumsal cinsiyet eşitliği potasında siyasallaştırması, sorgulaması ve farklı politika hedefleri yerleştirebilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilir (Squires, 2005:375).

Bu bağlamda TCAAS'ın etkili biçimde uygulanabilmesi için şu şartlar sağlanmalıdır (Moser ve Moser, 2005:13'den aktaran Çelik ve Ertürk, 2013:157-158):

- TCAA politikalar, programlar ve projelerin her aşamasına yerleştirilmeli ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefiyle eylemlerde bulunmalıdır,
- Toplumsal cinsiyet analizlerinde cinsiyete duyarlı veriler ve istatistikler kullanılmalı, politika döngülerinin her evresi analiz edilmelidir,
- Sorumluluk politika üreten ve uygulayan örgütlerin tüm personeli tarafından paylaşılmalıdır,
- Personele toplumsal cinsiyet eğitimi verilerek TCAAS' ni tam manasıyla anlamaları sağlanmalıdır,
- Kadınların karar verme mekanizmalarına katılımları ve güçlenmeleri sağlanmalıdır,

- Periyodik olarak toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler yardımıyla denetim ve değerlendirme yapılmalıdır,
- Söz konusu stratejiyi uygulayan örgütün bürokrasi dışından örgütlerle birlikte çalışması temin edilmelidir,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler yapılmalıdır,
- Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve eşitsizliğine dair evrensel boyutta bilgi edinilmeli ve bu bilgilerden faydalanılmalıdır.

2.3. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

TCAA kamu hizmetlerinin üretilmesi ve sunulmasında karar vericilere bu hizmetlerden faydalanan bireylerin ihtiyaçlarını ve öznel niteliklerini göz önünde bulundurarak hareket etme imkânı sağlar. Dolayısıyla kamu hizmetlerinde etkinlik sağlanması ihtimalini artırır. Kamu yönetiminde inovasyonel bir adım olarak nitelendirebileceğimiz TCAA kamu hizmetlerinde etkinlik nasıl sağlanır sorusuna verilebilecek cevaplardan biridir (Genç, 2010:40).

Kamu hizmetlerinin sunum formlarından biri olan bütçelerin ve bütçe doğrultusunda belirlenen politikaların toplumun her kesimini farklı düzeyde etkilediğini göz önünde bulundurursak bütçelerin kadınlar ve erkekleri de aynı düzeyde etkilemediğini söylemek yanlış olmaz (Budlender ve Sharp, 1998:6). Elson'a göre (2003) toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulunduran, eşitliğin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini öngören TCAA, kaynakların yalnızca cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadınlar için kullanılmasını ve kamu idarelerine bu hususta özel sorumluluklar yüklenilmesini hedeflemez. TCAA mevcut bütçelerin oluşturulma aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmesi, ayrımcılığa maruz kalan kadınların bu dezavantajlı durumdan kurtarılması ve kamu hizmetlerinin eşitlik perspektifiyle faydasının artırılması amaçlarına hizmet eden bir yaklaşımdır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme TCAA stratejisinin araçlarından biridir. Uygulandığı ülkenin özelliklerine göre seçilmiş ve etkin olduğu düşünülen bütçelerin başlangıcından itibaren toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alması ve bu paralelde revize edilmesi bu tip bütçelerin en kısa tanımıdır. Tanımından da anlaşılacağı üzere Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme sistem değil yeni bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım

doğrultusunda bütçelerin genellik, açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi genel ilkelerinin arasına toplumsal cinsiyet eşitliğinin de dahil edilmesi ile modernize edilen bütçeleme Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme olarak adlandırılabilir. Örneğin stratejik plana dayalı performans bütçeleme sistemi kullanan bir ülke bütçesinin hazırlanma, uygulama ve denetlenme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını temel alırsa uygulanan bütçe yine stratejik plana dayalı performans bütçeleme olacaktır. Ancak bu süreçte kullanılan yaklaşım ise Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yaklaşımı olarak adlandırılır (Çelik ve Ertürk, 2013:159)

3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME (TCDB)

“Devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin gelecek belirli bir süre içerisindeki gelir ve harcamalarını tahmini olarak belirleyen, gelirlerin toplanması ve harcamaların yapılmasına izin veren hukuki tasarrufa bütçe denir” (Tüğen, 2007).

Planlama ve politik hedefler özeti olan bütçeler, ülkenin sosyo-ekonomik dinamikleri ile vatandaşların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yapılacak etkin bir uygulamanın ön hazırlığı olduğu gibi yürütme organında gözetileceği temel politik hedefleri yansıtmaktadır (Akdoğan, 2003). Bütçeler yalnızca uygulandıkları ülkelerin belirli bir dönem içerisindeki gelir ve harcama tahminlerini gösteren belgeler değildir. Gelirlerin toplumun farklı kesimleri tarafından nasıl bölüştüğüne dair somut bilgiler de bütçelerden elde edilebilir (Temelli, 2003: 544).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere devlet bütçeleri hükümetlerin en önemli politika enstrümanlarından biridir. Bütçelerin iyi analiz edilmesi bizlere hükümetlerin ekonomik ve siyasi öncelikleri hakkında fikir verdikleri kadar toplumsal öncelikleri hakkında da fikir vermektedir. Büyüme, enflasyon, istihdam ve cari açık gibi makroekonomik hedeflere ulaşılması safhasında hukuki bir dayanak ve hedef noktası niteliğini üstlenen bütçeler, vatandaşlara sundukları kamusal hizmetler vasıtasıyla da toplumda cinsiyet eşitsizlikleri yaratabilmektedir. Geçmişten günümüze yapılan çalışmalar bütçe programlarının sayısal olarak kadınlar ve erkekler için eşit harcamalar içermediğini bizlere göstermektedir. Kadınlar ve erkekler farklı ihtiyaçlara sahip olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse anne sağlığı için yapılan harcamalar kadınlar içindir ve erkekler bu harcamalardan faydalanamazlar. Öte yandan kamusal mal olarak tanımlanan adalet, savunma, güvenlik ve cadde aydınlatmaları vb malların yararlanıcılarının kadın veya erkek olarak belirlenmesi de pek olası değildir (Meriç, 2007:59).

Bütçede belirlenen kaynak tahsisleri hükümetlerin o dönem içerisindeki önceliklerini göstermektedir. Eğer kadınlar ve yoksullar için ayrılan kaynak kadınların gösterdikleri ekonomik faaliyetlere rağmen ödenmeyen emeklerini karşılamıyorsa ve ekonomide kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliğini sağlamıyorsa mevcut bütçenin cinsiyet körü olduğunu söyleyebiliriz. Hâlbuki TCDB ile toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesinin önüne geçilebilir. Cinsiyete duyarlı bütçeler kadınların ihtiyaçlarını sorgular, kadın ve erkek ihtiyaçları arasındaki farkları analiz eder ve

hükümetlerin kadınların haklarını ve yükümlülüklerini koruduğunu gösterir (Eşim, 2000:1-30). Bütçelerin yarattığı bu cinsiyet eşitsizlikleri ve tartışmalara değindikten sonra cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramının tanımını yapmak sağlıklı olacaktır.

3.1. TCDB Yaklaşımının Tanımı

İlk kez 1980'li yılların ortalarında Avustralya'da uygulanan cinsiyete duyarlı bütçelemenin amacı devletin mali araçlarını özellikle bütçesini kullanarak cinsiyet ayrımcılığının önüne geçmek ve toplumda kadınların daha çok söz sahibi olmasını sağlamaktır. (Morna, 2000:4). Daha geniş bir perspektif ile bakacak olursak bu yaklaşım toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikaların oluşturulması esnasında merkeze yerleştirilmesi anlayışının (TCAA) bütçe sürecinde uygulanmasıdır (Council of Europe, 2005a).

TCDB anlayışı sanıldığı gibi aksine kadınlar ve erkekler için ayrı bütçelerin oluşturulması veya bütçe gelir ve harcamalarının iki cins arasında eşit şekilde paylaşılması değildir. Bu yaklaşım ile kadınlar ve erkeklerin toplum içerisindeki rolleri, imkânları, sınırlılıkları ve sorumlulukları dikkate alınır (Leadbetter, 2004:3). Diğer yandan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çeşitli maliyetler yaratmaktadır. Kadınların sınırlı katılımının olduğu ekonomiler düşük GSMH ve çıktı düzeyi elde etmekte, üretkenlik düşmekte ve toplumsal refah kaybı yaşanmaktadır (Budlender vd., 2001). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çıktı düzeyini negatif anlamda etkilediğine örnek verecek olursak; Kenya'da kadın ve erkek çiftçilere aynı düzeyde eğitim verildikten sonra aynı miktarda girdi (tohum, gübre, tarım ilacı vb.) verilmiş ve kadınların erkeklerden %20 oranında daha fazla mahsul elde ettikleri görülmüştür (Akduran, 2011:105)

Bütçe politikalarında spesifik olarak erkeklere veya kadınlara yönelik ifadeler rastlanmaz. Yani merkezi ve yerel yönetimlerde bütçelerin tarafsız olduğu algısı yerleşmiştir. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin mevcut bütçelere getirdiği eleştirilerin başında bu algının aslında hatalı olduğu ve toplumsal cinsiyet körlüğüne yol açtığı gelmektedir. Vergilendirme yapısı, kamu harcamaları ve kamu gelirleri kadınlar ile erkekler arasındaki gelir uçurumlarını derinleştirebilmekte veya aradaki makası daraltabilmektedir. Dolayısıyla bütçelerin toplumsal cinsiyet açısından tarafsız (nötr)

olduğunu söylemek rasyonel değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına bütçeler büyük önem ifade etmektedir (Kalaycı - Kartalıcı, 2011:28).

Bütçeler planladıkları kamu harcamaları ve gelirler yoluyla hükümetlerin sosyal ve ekonomik hedeflerinin neler olduğunu gösteren metinlerdir. Bu metinler her ne kadar tarafsızmış gibi görünse de kadınlar ve erkekleri farklı derecelerde etkilemektedirler. Çünkü iki cinsin toplum içerisindeki konumları, rolleri, sorumlulukları ve kapasiteleri aynı değildir (Akduran, 2011:102)

Kadın hareketinin geçtiğimiz otuz yılda güçlenmesine bağlı olarak makroekonomik politikaların temel araçlarından biri olan bütçenin cinsiyet farklarını dikkate alması ve kadınların penceresinden analiz edilmesi çalışmaları pek çok ülkede kendisine yer bulmuştur. Dünyada kadın bütçesi inisiyatiflerinin yürütmekte olduğu toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının bütçelerin harcama kalemleri ve mali politikalarını analiz etmeleri sonucu kadınlar, yoksullar ve diğer dezavantajlı grupların bu bütçelerden nasıl etkilendiklerini görmek mümkün olabilmektedir (European Union, 2005:82-83).

Ancak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin tam potansiyellerine ulaştıklarını söylemek doğru değildir. Dünya örnekleri incelendiğinde bütçelerin hedeflere ulaşamamasının sebepleri olarak uygulama safhasında yeterli özen gösterilmemesi, demokratik süreçlerin ve yetkili kurumların olgunlaşmaması göze çarpmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler oluşturmak ve uygulamak noktasında varlığı ve ilgileri zorunluluk teşkil eden kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsilinin azlığı bütçelerin sağlıklı şekilde uygulanabilmesine dair endişeleri artırmaktadır. Sürecin gelişmesinin sağlanması için STK'nın (Sivil Toplum Kuruluşları) dâhil olması gerektiği düşünülmektedir. Bu hedef doğrultusunda kuruluşlar cesaretlendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Nihai amaç ise TCDB anlayışının daha çok ülke ve AB, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi küresel ölçekte örgütlere ulaşmasıdır (European Union, 2005:82-83).

3.2. TCDB Yaklaşımının Önemi ve Amacı

Bütçenin TCDB kapsamında yapılandırılması sonucu kadınların daha iyi koşullarda eğitim, istihdam ve sağlık hizmetleri alması sağlanır ve pozitif dışsallıklar

yaratılır. Bahsedilen pozitif dışsallıkların gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan program ve projeler ile kadınların erkeklerin sahip olduğu ekonomik fırsatlara kavuşturulması ve kadınların ekonomik büyümeye katkı sağlaması hedeflenmektedir (Stotsky, 2006:52).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bir ekonomide pozitif dışsallıkların azalmasına neden olmaktadır. Devletin ekonomiye müdahale etmesinin en önemli sebepleri dışsallıkların ve kamusal hizmetlerin varlığıdır. Dolayısıyla cinsiyet eşitsizliklerini ölçen endeksler yardımıyla eşitsizliklerin belirlenmesi ve giderilmesi pozitif dışsallıkları artıracak gibi kamusal politikalarda eşitliğin sağlanmasına ve verimliliğin artmasına şüphesiz katkıda bulunacaktır (Işık ve Işık, 2009:207).

TCDB yaklaşımının önem ve amaçlarını şöyle sıralayabiliriz (Klatzer, 2011:8-15):

- TCDB yaklaşımı cinsiyetle ilişkili hususların daha iyi idrak edilmesi, bilinçlendirme ve toplumsal cinsiyet eşitliği çabalarının sonuç vermesi için siyasi karar alma zeminini hazırlayan temel bir stratejidir,
- TCDB ile insan ve kadın hakları çalışmalarına tahsis edilen kaynakları ve elde edilen politika sonuçlarını politika taahhütleri arasındaki boşluklara bakarak değerlendirmek mümkündür,
- Kadınların ihtiyaçları toplumsal cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurulmadan değerlendirildiği takdirde fakirliği azaltmayı amaçlayan politikaların hedefe ulaşamama ihtimali vardır,
- Ekonomide atılacak adımlar ve bütçe politikaları oluşturulurken TCDB anlayışı ile bütçe politikası ve ücret alınmayan işler arasındaki bağlantı sağlıklı bir biçimde yeniden kurulabilir,
- TCDB uygulamaları hükümetlerin cinsiyet eşitliği taahhütlerini bütçe taahhütlerine dönüştürerek hükümetleri hesap vermek konusunda mecbur bırakır ve söz konusu taahhütlerin takibini kolaylaştırır,
- TCDB araçları toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin ne kadarının yakalandığını ve genel politika hedeflerinin cinsiyet eşitliği ile ne derece bağdaştığını izleme imkânı yaratır,

- TCDB anlayışını önemli kılan bir diğer unsur ise katılımcılığı artırmasıdır. Bütçelerin hazırlanarak kabul edilmesi sürecinde kamunun fikrinin alınması ve sürece katılımın sağlanması bütçe sürecinin takip edilebilirliğini artırır. Katılım hususunda özellikle kadınların aktif rol oynaması ve kadın bakış açısının sürecin içine girmesi hedefe ulaşılmasını kolaylaştırır,
- TCDB anlayışı ile birlikte kadın sorunlarının gündeme gelmesi ve cinsiyet eşitliği hedefinin sağlanması politika yapma sürecinde yeni yolların açılmasına ve önceliğin kadın olmasına katkı sağlayabilir.

TCDB yaklaşımının önemi irdelerken değinilmesi gereken noktalardan biri de ev içi emeğin makroekonomik yansımalarıdır. Yani ücretsiz ev işlerini omuzlanan kadınlar çalışma hayatına katılamamakta dolayısıyla ekonomik özgürlüklerini kazanamamaktadır. Bakım emeği işlerinin yalnızca kadınların sorumluluğunda olması algısı ivedilikle değiştirilmelidir. Spesifik bir örnek vermek gerekirse çiftlerin çocuk sahibi olma kararı almasıyla anne çocuğun bakımı için iş hayatından ayrılıp eve dönmekte, hane geliri yalnızca erkek tarafından sağlanmakta, çocuk bakım maliyetinin devreye girmesiyle çift ekonomik problemler ile yüz yüze kalmaktadır. Ücretli ebeveyn izni gibi uygulamalar sayesinde İskandinav ülkelerinde bu sorunların çok daha az yaşandığını söylemek mümkündür (Esping-Andersen, 2003: 106). TCDB yaklaşımı farkındalığının ve hassasiyetinin yüksek olduğu İskandinav ülkelerinde bu tip sorunların daha kolay aşılması sürpriz değildir. TCDB yaklaşımı bakım ekonomisine getirdiği bu kapsayıcı ve çözüm üreten özelliği ile de yaklaşımın önemini kuvvetle vurgulamaktadır.

TCDB cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmasının yanı sıra kadınların ve akabinde ülkenin refahını artıran, politikaların başarılı bir şekilde uygulanmasına olanak sağlayan bir yaklaşımdır. TCDB ile daha üretken bir toplum yapısına kavuşmak ve ekonomik büyüme hususunda daha başarılı performanslar sergileyebilmek mümkün görünmektedir.

3.3. TCDB Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi

Kadınların toplumda eşitlik ve özgürlük gibi en temel haklarını kaybetmesi ve bu haklar için yüzyıllar süren mücadeleler vermesinin altında yatan başlıca nedenlerden biri biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algısının karıştırılması ve bu iki farklı

kavramın zamanla birbirine entegre olmasıdır. Biyolojik cinsiyet yaratılıştan gelen doğal, genetik ve anatomik özellikleri ifade eder ve bireylerin cinsiyetleri ‘kız’ ve ‘erkek’ gibi kelimelerle kavramsallaştırılır. Toplumsal cinsiyet ise kadınlara ve erkeklere sınırlar çizer. Toplumda onlardan neler beklendiğini, nelere müsaade edildiğini ve onlara ne ölçüde değer verildiğini belirler. Tarihin farklı dönemlerinde, farklı toplumların kendilerine özgü kültürlerinde, dünyanın çok çeşitli bölgelerinde kadınlar ve erkeklere atfedilen roller, sorumluluklar ve kırmızı çizgiler toplumsal cinsiyetinin anlayışının yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Aralarında yalnızca biyolojik cinsiyet farklılıkları olan eşit bireyler dünyaya gözlerini açtıkları andan itibaren biz insanlar tarafından yaratılan cinsiyet kalıplarına sokulur ve birçoğu hayatlarını bu kalıpların içerisinde tamamlar. Günümüzde kısmen değişmiş ve zayıflamış olsa dahi erkeğin ailenin geçimi ve güvenliğini sağlama görevi, kadınların ise aile üyelerinin bakımından sorumlu olan eş ve anne rolleri genel kabul gören kalıplardır. Dolayısıyla erkekler kamusal alanda konumlanırken kadınlar ev ve aile hayatının çizdiği sınırlar içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu anlayış cinsiyete dayalı iş bölümü yaratarak kadın vatandaşları sivil, ekonomik, sosyal ve siyasal haklar noktasında erkeklerin gerisinde bırakmaktadır (TBMM Kefek Raporu, 2014:2)

Kadınların toplumda hak ve özgürlüklerini kazanabilmek adına verdikleri mücadelelere göz attığımızda oldukça zorlu süreçlerden geçildiği ve nispeten hafiflemiş olsa da halen çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalındığı görülmektedir. İlkçağdan Ortaçağın sonuna dek geçen süreçte kadınların toplumda değer gördüğünü ve varlıklarının kabul edildiğini söylemek pek mümkün değildir. Ortaçağda kilise baskısı hafiflemiş ve bunu kelime anlamı ‘yeniden doğuş’ olan Rönesans’ın başladığı Yeniçağ takip etmiştir. Avrupa uygarlığının temellerinin atıldığı bu dönemde kadın hak ve özgürlükleri alanında çeşitli gelişmeler yaşanmış ancak gerek monarşi destekli kilise baskıları gerekse burjuvazi gibi sebeplerle kadınlar temel hak ve özgürlüklerine tam anlamıyla kavuşamamıştır.

Tarihçiler tarafından İtalya’da başladığı kabul edilen Rönesans dönemi uyanışının Fransa’ya sıçramasıyla birlikte dünya tarihin en önemli gelişmelerinden biri yaşanmıştır. Eşitlik, özgürlük ve adaletin tüm insanların temel ve vazgeçilmez hakkı

olduđu dūřuncesi Fransa’da bir yangın gibi hızla bűyűyerek Ortaçađı kapatıp Yeniçađı açan 1789 Fransız Devrimi’nin yapılmasına sebebiyet vermiřtir. Bu devrim kadınların eřitsizliđe karřı direniřinin bařlangıcı olarak kabul edilir. Bu bűyűk devrimin sayesinde 1792 yılında Fransa’da medeni anlamda evlenme ve bořanma yasalařmıřtır. Buna rađmen 1804 tarihinde kabul edilen Fransız Medeni Kanununda kadın-erkek eřitliđi kabul edilmemiř ve kanun kadınlara karřı olan bu yaklařımı ile tanınır olmuřtur. Bu durumun deđiřmesi için ise 1938 yılına kadar beklemek zorunda kalınmıřtır (Ceylan, 2012). 8 Mart 1857 yılında bařlayan ve bu tarihi gűnűműzde ‘‘Dűnya Kadınlar Gűnű’’ olarak kabul ettiđimiz kadın direniři tarihte kadınların erkeklerle eřit haklara sahip olmak adına verdiđi en bűyűk protesto olarak tanımlanır. 8 Mart gűnű Amerika’nın New York řehrinde tekstil iřçisi olarak hayatlarını kazanmaya çalıřan kadınlar insan haklarına aykırı řekilde dűzenlenmiř çalıřma kořullarını, uzun mesai saatlerini ve aldıkları dűřűk űcretleri protesto etmek için grev yapmıřlardır (Erođlu, 2004:24). Kadınların yűzyıllardır savařmak zorunda kaldıkları bu zorlu sűreler gűnűműzde sosyal bilimcilerin űzerine hassasiyetle eđildiđi bir konudur. Ayrıca modern toplumlar kadınların maruz kaldıđı bu eřitsizliklerin űnűne geçmek ve kadının toplumdaki konumunu iyileřtirmek için çeřitli dűzenlemelere gitmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bűteler oluřturmak ve bűtelerin sađlıklı řekilde uygulanmasını sađlamak devletlerin műcadele enstrűmanlarından biridir.

Mexico City kentinde 19 Haziran – 2 Temmuz 1975 tarihleri arasında gerçekleřtirilen Dűnya Kadın Konferansı hem ilk kűresel konferans olması hem de cinsiyete duyarlı bűteleme anlayıřının geliřimine yaptıđı katkı sebebiyle oldukça űnemlidir. Bu konferansta toplumsal cinsiyet ayrımcılıđının űnlenmesi adına cinsiyet ayrımcılıđının ortadan kaldırılması, kadınların kalkınma sűrelerinde aktif rol oynamasının sađlanması ve kadınların dűnya barıřına daha yođun biçimde katkı sađlaması řeklinde ű ana hedef belirlenmiřtir. 14-30 Temmuz 1980 tarihleri arasında Danimarka’nın Kopenhag řehrinde İkinci Dűnya Kadın Konferansı gerçekleřtirilmiřtir. Konferansta belirlenen temel ilkeler eđitim, istihdam fırsatları ve sađlık hizmetlerine eriřim konularında eřitliđin sađlanmasıdır. 15-26 Haziran 1985 tarihleri arasında Nairobi’de gerçekleřtirilen űűncű Dűnya Kadın Konferansı’nda ise BM katılımcılara kadınlar hakkında elde edilen verileri sunmuř ve eřitliđin sađlanmasına yűnelik çabaların yetersiz kaldıđını beyan etmiřtir. Elde edilen verilerin beklentileri

karşılammaması sebebiyle Nairobi Konferansı'nda cinsiyet eşitliği, barış ve ekonomik kalkınma hedefleri kapsamında yeni yöntemlerin gündeme alınması planlanmıştır. Söz konusu yöntemler sosyal katılımcılıkta eşitliğin sağlanması, siyasi katılımcılık ve karar alma mekanizmalarında eşitliğin yakalanması ve anayasal ve yasal çözümlerdir (Tüğen - Özen, 2008:3).

4-15 Eylül 1995'te bu kez Pekin'de gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ise TCDB konusunda kesin hükümlerin ele alındığı kadın konferansı olmuştur. TCDB anlayışının uluslararası seviyede ilgi görmesinde BM Pekin Platformu'nun kayda değer katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Pekin Platformu'nda bütçelere toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak perspektifin kazandırılması gerekliliğine dair görüşler öne sürülmüştür. Ayrıca platformda dile getirilen görüşlerden biri de devletleri toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına vermiş oldukları taahhütler hususunda hesap verebilir kılmaktır. Hesap verilebilirliğin sağlanması noktasında bütçeler oldukça önemli belgelerdir. Devletlerin hedeflere yönelik taahhütlerini bütçeleştirmesi ile TCDB anlayışına uygun bir adım atılmış olacaktır. Bütçe ile cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kaynak tahsis edilebilecek ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi politik ve ekonomik hedeflerin arkasında kalarak unutulmayacaktır (Sharp - Broomhill, 2002:25).

TCDB anlayışını geliştiren ve ilk kez yürürlüğe sokan ülke Avustralya'dır. 1984 yılında Federal Devletin kararıyla ilk TCDB uygulamaya konulmuştur. Avustralya'nın ardından 1995 yılında Güney Afrika'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve parlamento komisyonları TCDB analizleri üzerinde çalışmaya başlayarak yaklaşıma olan ilgilerini göstermişlerdir. 1997 yılında ise Güney Afrika TCDB analizini takibe başlamıştır. Avustralya ve Güney Afrika'nın bu çalışmalarından etkilenen İrlanda gibi bazı Avrupa ülkeleri de Yapısal Fonlarıyla birlikte cinsiyet bütçesine dair tecrübeler edinmektedir. Anlayış Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde rağbet görmekte ve üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Meriç, 2007:64). İskandinav ülkeleri de TCDB konusunda oldukça başarılı girişimlere imza atmaktadır. Bu ülkelerin hükümetleri bütçelerini hazırlarken cinsiyetler arası eşitlik kıstasını temel alarak hareket etmekte ve bütçelerin kaynak dağılımlarının kadınlar ve erkekler üzerinde yarattığı farklı etkileri analiz etmektedir. 2003 yılında İsveç Parlamentosu tarafından yürürlüğe

sokulan ulusal eylem planı İsveç'in cinsiyet eşitliği hassasiyetine dair önemli bir örnektir (Örücü ve Bakırtaş, 2012:471).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları Birleşik Krallık 'ta ise "Birleşik Krallık Kadınlarının Bütçe Grubu (UK Women's Budget Group)" tarafından organize edilmektedir. Öte yandan Avrupa Birliği 'de bu sosyal mali politikalara sırtını dönmemiştir. AB Komisyonu tarafından sorunlar cinsiyet eşitliği perspektifinde ele alınmakta ve çözüm yolları aranmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde TCDB hakkında ülke örnekleri detaylı olarak incelenecektir.

3.4. TCDB Yaklaşımının Temel Özellikleri

Avrupa Konseyi TCDB anlayışını bütçe sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi olarak tanımlamıştır. Bütçe süreci her aşamada cinsiyet eşitliği anlayışı ile değerlendirilir ve gelir ve harcamalar cinsiyet eşitliğini teşvik etmek amacıyla revize edilir (Schimitz, 2008:2). Quinn'e göre (2009:4) TCDB yaklaşımının temel özellikleri ise şunlardır:

- TCDB yaklaşımı vasıtasıyla cinsiyet eşitliği politikalarını makroekonomik politikalar ile koordine etme imkânı doğar,
- TCDB yaklaşımı bütçelerin cinsiyetlere tarafsız olmadığı görüşüne dayanır,
- Başlangıç noktası olarak bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri analize tabii tutulur ve bütçe planlama süreçlerine cinsiyet duyarlılığı dâhil edilir,
- TCDB anlayışı cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını hızlandırır,
- TCDB kadınlar ve erkekler için iki farklı bütçe yapılması anlamına gelmez,
- Kadınlar ve erkekler için ayrı bütçeler oluşturmaktan ziyade insan merkezli bütçelerin oluşturulması ifade edilir,
- TCDB anlayışı ile bütçe gerçekleştirmeleri yakından incelenebilir,
- Bu anlayış ile daha rasyonel hedeflemeler yapılabilmesi sebebiyle kamu harcamalarının verimi artar,
- Daha geniş katılıma imkân sağlaması sebebiyle demokratik süreci derinleştirir,
- Belirli bütçe kalemlerinin ve programlarının uygulanmasına imkân sağlar,

- Bütçe süreçlerine ve ekonomik karar alma mekanizmalarına kadınların katılımını artırır (IFUW, 2004:8),
- TCDB anlayışı ile devletler birçok hedeflerini modernize etme ve yenileme yükümlülüğüne girer (Elson, 1998:935).

Birçok hükümet politikaları ve bütçelerinin cinsiyet yönünden nötr oldukları düşünülmektedir ancak yakından incelendiklerinde toplumsal cinsiyet ile alakalı önemli önyargılara sahip oldukları görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliği ile alakalı bu önyargılar insanların kapasitesinin potansiyelleri doğrultusunda geliştirilememesi, kadınların, gençlerin ve erkeklerin daha zor şartlar altında daha az sağlıklı yaşaması ve bunların sonucu olarak düşük üretim kapasiteleri elde edilmesine neden olmaktadır. TCDB analizleri hükümetlerin bu önyargıların üstesinden gelmesine ve verimliliği artırmasına yardım eden bir araç olarak görülmektedir (Erkan vd., 2012:91).

TCDB ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi hususunda politikaların, politika belirleme sürecinin merkezini oluşturan bütçeleme ve planlama süreci çekirdeğe taşınır. TCDB anlayışı kapsamında yapılan çalışmalar, planlamalar ve bütçeleme faaliyetleri kadınlar için mevcut durumlarının iyileştirilmesini ve cinsiyet eşitliğinin önünün açılmasını sağlar (Klatzer, 2012:9).

Grafik 1. TCDB Anlayışının Temel Özellikleri

Kaynak: Sharp, R., (2003), Budgeting for equity: Gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting.

3.5. TCDB Yaklaşımının Temel İlkeleri

Geçmişten günümüze TCDB uygulamaları hususunda bazı çeşitli tecrübeler edinilmiştir. Fakat bu tecrübeler uygulama noktasında tek tip bir modelin ortaya koyulması için yeterli olmamıştır. Ülkelerin kendi iç dinamikleri, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarında görülen farklılıklar nedeniyle uygulamaların her yeni ülkede revizyona uğraması doğaldır. Ancak bu anlayışın başarıya ulaşabilmesi için yaşanan tecrübeler de göz önünde bulundurularak kabul edilmiş ve temel alınmış bazı ilkeler mevcuttur. Bu ilkeleri şöyle sıralayabiliriz (McKay, 2008'den aktaran Kalaycı ve Kartalçı, 2011:33);

“ Saydamlık: *Ulusal bütçeye daha toplumsal cinsiyet farkındalıklı bir yaklaşımı hedefleyen reform programına girerken, bütçe süreçlerinde daha saydam ve hesap verebilir olunmasının siyasal sürecin yerleşik bir özelliği olarak kabul edilmesi yaşamsal önem taşımaktadır.*

Katılım: *Yönetişimde daha katılımcı yöntemlere başvurulacağına taahhüt edilmesi aynı derecede önemlidir. Mümkün olduğu kadar çok çeşitli görüşün ortaya çıkması, özellikle de politika yapımı, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde ihtiyaçları sıklıkla ihmal edilenlerin kapsanması teşvik edilmelidir.*

Sürdürülebilirlik: *Sürdürülebilirliği sağlamak için, toplumsal cinsiyet bütçelemesi araçlarının (toplumsal cinsiyet etki tahlili, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış harcama tahlili gibi) oluşturulması ve uygulanmasında mevcut bütçeleme mekanizmaları temel alınmalıdır. Bu süreçte atılacak önemli bir başlangıç adımı, bütçenin nasıl hazırlandığı ve sunulduğuna bakmak şeklinde olabilir.*

Uzun Dönemli Strateji: *CDB'ye ilişkin reform programı, iyileşmenin sürekliliğini sağlamaya yarayacak gözden geçirme mekanizmaları ile uzun dönemi hedeflemelidir.*

Ülkeye Özgünlük: *Ulusal bütçeye toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın uygulanmasında ülkelerin kendine özgü yöntemlerini ve örnek çalışmalarını geliştirmeleri bir gerekliliktir. CDB örneklerini destekleyen bir literatürün zenginleşmekte olmasına ve bu konuda çok çeşitli araçların tanımlanmasına rağmen,*

başarı ve sürdürülebilirlik ülkelerin “enerjilerini kendi özgün somut örneklerini yaratmaya yönlendirmelerine” bağlıdır. ”

Söz konusu ilkeler hassasiyetle muhafaza edilerek doğru analizler yapılmalı ve her ülke kendisi için en sağlıklı endeksi oluşturmalıdır. En iyi uygulama örneklerinin model alınmasında bir sakınca yoktur lakin TCDB uygulamalarını başarıya götürecektir doğru yaklaşım ülkenin iç dinamiklerini gözeterek, güçlü katılımın sağlandığı ve günü birlik hedeflemelerden ziyade geleceğe dönük perspektiflerin etkin olduğu girişimlerdir.

3.6. TCDB Yaklaşımının Faydaları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin konu üzerine yapmış olduğu çalışmalar, TCDB anlayışı ile kamu kaynaklarının cinsiyetler arasında adil kullanımı ve harcamaların kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik yapılması hedeflerini içermektedir. Klatzer (2012:10), Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren BRIDGE isimli kuruluşun 2003 tarihli raporundan Avrupa Konseyi'nin Cinsiyet Bütçesi adını taşıyan 2005 yılı final raporundan ve Almanya'da faaliyet gösteren GTZ'nin (Alman Teknik İşbirliği Kurumu) 2006 yılında yayınlanan raporundan derleyerek TCDB anlayışının faydalarını şu şekilde sıralamıştır (Balmori, 2003; Council of Europe, 2005a; GTZ, 2006):

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması: Genelde kamu politikalarının, spesifik olarak ise bütçelerin temel hedefleri kaynakları adil şekilde dağıtmak ve vatandaşların refahına katkıda bulunmaktır. Yüzyıllardır varlığını sürdüren cinsiyet eşitsizlikleri kaynakların kadınlar ve erkekler arasında adaletli biçimde dağıtılmasının önüne geçmektedir ve üstesinden gelinmesi gereken bir politik sorun haline dönüşmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşılmasının yegâne yolu uygulanan politikaların kadınlar ve erkekler için eşit sonuçlar doğurmasını sağlamaktır. Dolayısıyla iki cinsin aynı politikalardan eşit faydalar sağlayabilmesi için aralarındaki farkların, ihtiyaçlarının çeşitliliğinin, tercihlerin ve haklarının dikkate alınması gerekmektedir. TCDB anlayışı ile kamu politikalarının cinsiyetle ilişkileri yönleri belirginleşir, toplum ve politika yapıcılar cinsiyet konusunda bilinçlenir ve bu yaklaşımın daha iyi sonuçlar vermesi için siyasi karar zemini hazırlanır,

Kadın haklarının teslim edilmesi yolunda mesafe kat edilmesi: Başta insan hakları olmak üzere kadınların haklarının da kazanılması, bu hakların bütçeler vasıtasıyla yeterli kaynaklara sahip olması ve öncelikli politikalar haline getirilmesine bağlıdır. TCDB anlayışının amacı politika taahhütleri arasındaki boşlukları kadın haklarına ayrılan kaynaklar perspektifinde değerlendirmektir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Pekin’de 1995 yılında düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansında oluşturulan Pekin Eylem Platformu ve çeşitli ulusal politika belgeleri kadın hakları için atılan adımlara örnek verilebilir,

Fakirliğin etkin şekilde azaltılması: Toplumsal cinsiyet eşitliği fakirlik sorununa çözüm bulabilmek için büyük önem arz etmektedir. Fakirliğin kadınlar üzerinde daha şiddetli etkilere sahip olduğu, iki cinsin fakirliği farklı şekillerde tecrübe ettiği ve bu sorunun üstesinden gelebilmek konusunda kadınların daha dezavantajlı konumda buldukları tartışmaya kapalı bir durumdur. Eğer kadınların erkeklerden farkları ve farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmazsa fakirliği azaltmak için uygulanan politikaların etkisiz olması sürpriz olmayacaktır,

Ekonomik üretkenliğin artırılması: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı üretkenliğin azalması, kaynakların ve bilginin etkisiz kullanımı, verimin düşmesi ve genel refah seviyesinin aşağıya çekilmesi gibi durumlar sebebiyle ekonomik açıdan hayati bir bedel doğmaktadır. Yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile yüksek kalkınma hızı arasında negatif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Bilgiye, girdilere ve piyasaya erişimleri kolaylaşan kadınların üretkenliği gözle görülür seviyede artarak ekonomi için önemli bir katma değer yaratmaktadır. Dolayısıyla daha güçlü ekonomiye sahip kadınlar önce kendilerinin daha sonra ise toplumun refahının artmasına katkıda bulunmaktadır. Toplumda kadınlar ev işleri, karşılıksız bakım hizmetleri ve sosyal yardım faaliyetleri ile üretkenliklerini çoğu zaman ücretsiz işlerde sergilemektedir. TCDB anlayışı ile bütçeler oluşturulup ekonomi politikaları dizayn edilirken bu ücretsiz ev işçiliği hususu göz önünde bulundurulmaktadır,

Hesap verilebilirlik ve saydamlığın artırılması: TCDB yaklaşımı ile uluslararası alanda, AB’nin ve diğer ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerine ulaşmak amacıyla tahsis ettiği kamu fonlarının miktarı, tahsis edilen miktarının ne kadarının harcandığı takip edilebilmektedir. Bu sayede hesap verilebilirliği ve şeffaflığı

artan bütçeler cinsiyet eşitliğini sağlama noktasında daha etkili olmaktadır. Hükümetleri de sorumluluk almaya teşvik eden bu uygulama vasıtasıyla söz konusu taahhütlerin takibi uluslararası çevrelerce daha kolay yapılabilmektedir,

Politika hedeflerine ulaşılmasının takibi: TCDB anlayışı sunduğu araçlar vasıtasıyla toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflemelerinin ne derecede tutturulduğunu, uluslararası düzeyde kabul görmüş Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi önemli politika hedeflerinin yakalanırken cinsiyet eşitliği konusunda ne kadar hassasiyet gösterildiğini ölçme imkanını sunar,

Cinsiyete duyarlı yaklaşımlara iştirakin artırılması: TCDB, bütçelerin hazırlanıp kabul edilmesi süreçlerinde hem kamu hem de kadınların fikirlerinin alınması açısından oldukça faydalı bir yaklaşımdır. Kamunun ve kadınların aktif katılımının sağlanması bu sürecin niteliğini şüphesiz artırmaktadır. TCDB'nin yerel düzeyde yani belediyelerde uygulanması ise yine uzmanlık komisyonları, Kent Konseyleri, stratejik planlama ve performans programlaması gibi mekanizmaların cinsiyete duyarlı hale gelmesini ve akabinde cinsiyet eşitliği savunucularını cesaretlendirerek seslerinin daha çok duyulmasını sağlayabilir. TCDB'nin yerel düzeyde de fırsatlar yarattığını söyleyebiliriz,

İyi ve demokratik yönetişimin sağlanması: Toplumda çoğu zaman dezavantajlı konumda bulunan kadınlara, kız, erkek ayırmaksızın tüm çocuklara adil ve eşit şekilde mal ve hizmet sunumunun yapılması adil ve demokratik yönetişim sağlanmasının anahtarlarından biridir. Ayrıca politika yapma sürecinde bu dezavantajlı grupların bakış açılarının da sürece dâhil edilmesi katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli kılmaktadır. TCDB klasik bütçe sürecinin aksine daha önce bütçe ve planlama faaliyetlerinde dikkate alınmayan grupları ve özellikle kadınları kapsayacak bir strateji ve yaklaşım sunmaktadır. Bu anlamda TCDB'nin sadece iktisadi anlamda değil demokrasi açısından da uygulanmakta olduğu ülkeye pozitif değer kattığını söyleyebiliriz. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinin temini ve kadın sorunlarının gündeme getirilmesi açısından yeni kapılar açan, politika yapma sürecinde bu faktörleri göz önünde bulunduran TCDB sosyal anlamda da bir kabuk değişimidir. TCDB ile öncelikler değişir, politikalar yenilenir ve kadınları güçlendirici politikalar teşvik edilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile birlikte kazanılan ekonomik pozitifliğin üretim ve verimlilik konusunda bir katma değer yarattığı konu üzerine yapılan çalışmalarda görülmektedir. Ekonomik açıdan güçlenen kadınlar tüm ülkede verimlilik artışı yaratmakta, daha az stresli ve daha sağlıklı bireyler olarak toplumun içerisine karışmaktadırlar (Meriç, 2007:60). TCDB Birleşmiş Milletler Kadın Fonu (UNIFEM) ve benzeri uluslararası kuruluşlar, akademik ve ekonomik çevreler açısından genel kabul görmüş yararları ise şunlardır (Genç, 2010:45-46)

- TCDB anlayışı ile kadınların ekonomik görünürlüğü artar,
- Kamu gelirlerinin toplanması sürecinin ve vergi yapısında meydana gelen değişimlerin kadınların hayatında ne gibi etkilere yol açtığını gösterir,
- Kadınlar için oluşturulan kaynakların nasıl değerlendirildiği ayrıntılı biçimde gösterilir,
- Karar vericilere kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları arasındaki farkları göstererek kamu harcamalarında daha pozitif bir öncelik sıralaması yapma imkanı verir,
- TCDB anlayışı ile verimlilik ve milli gelir artar,
- TCDB anlayışı ile hükümet bütçeleri daha etkin, hesap verilebilir ve şeffaf bir yapıya bürünür,
- Hükümetlerin taahhütleri ile yürüttükleri politikaların yarattığı etkileri daha net görmesine yardımcı olur,
- Bütçelerce yüklenen öncelikleri ortaya çıkarmakta fayda sağlayabilir,
- Vatandaşların kamusal karar alma süreçlerinde etkin rol oynaması için bir zemin oluşturma işlevi görebilir,
- Katılım, hesap verilebilirlik ve şeffaflık artışı sağlamasıyla bütçenin kamuoyundaki itibarını artırır,
- TCDB performans ve program bütçelere karşı gösterdiği yüksek uyum sebebiyle sonuç odaklılığı ve etkinliği artırır.

Teoride değinilen bu amaçlar ve yararların pratikte de elde edilebilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının hayata geçirilmesi gerekmektedir. TCDB anlayışı şüphesiz zorunlu kıldığı değişimler sebebiyle bir yenilenme sürecine girilmesini şart koşmaktadır. Bu yeni anlayış için gerekli araçları ve aktörleri belirlemek, uygulanacak metodu kavramak ve hayata geçirmek çaba gerektiren bir süreçtir. Ancak TCDB anlayışı çeşitli tecrübeler ve akademik çalışmalar ile de

kanıtlanmış olan vaatleriyle bu hususta zorluklara katlanılmasına değecek bir yaklaşımdır.

3.7. TCDB Yaklaşımının Diğer Bütçe Sistemleri ile İlişkisi

Bütçeler hükümetlerin önceliklerini gösteren beyanlardır. Uluslararası toplum sürdürülebilir ekonomik büyüme ve tam sosyal gelişimin elde edilebilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerektiğini kabul ederek ülkelere kaynakların cinsiyet eşitliği perspektifinde dağıtılmasını ve kadınların gelirlerinin artırılmasını teşvik etme çağrısında bulunmuştur (Rubin ve Bartle, 2005:259). 2008 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon Uluslararası Kadın Günü'nde yaptığı konuşmada toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik büyüme ve sosyal gelişim açısından taşıdığı öneme şu sözlerle vurgu yapmıştır: “Kadınlara yatırım yapmak yalnızca doğru bir hareket değildir; aynı zamanda akıllıca bir harekettir. (AWE, 2008:5)

TCDB'ler daha öncede bahsettiğimiz gibi kadınlar için oluşturulan ayrı bütçeler değildir; aksine kamu kaynaklarının kullanımında cinsiyet eşitliğini sağlamaya yarayan politika demetleridir. Dolayısıyla TCDB mevcut bütçe sistemlerini kabul etmeyen bir yaklaşım değildir; aksine mevcut sistemlerin kuramlarını teknik uygulama safhasında kendisine altyapı olarak kabul eden bir yaklaşımdır. Bu bağlamda TCDB'nin tüm bütçe süreçlerine entegre edilebilmesi mümkündür. Ancak performans esaslı bütçeler merkezine aldığı performans duyarlılığı ile cinsiyet eşitliğine yönelik harcamaları bütçeye dahil ve analiz etme kabiliyetini artırır (Rubin ve Bartle, 2005:269).

TCDB'nin diğer bütçe sistemleri ile karşılaştırılması noktasında Meriç'in (2010:61) Elson (19989) ve Schick'den (1993) aktardığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz;

TCDB devletlere hedefleri ile ilgili verilerini çeşitlendirme ve güncelleştirme zorunluluğu getirir.

Bütçenin cinsiyet perspektifiyle yeniden ele alınacak olması sebebiyle değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü TCDB'lerin başarıya ulaşabilmesi için amaçları paralelinde verilere ihtiyacı vardır. Birçok ülkede cinsiyete duyarlı veriler elde etme adına çalışma yapılmamıştır. Ancak bundan sonra bu doğrultuda çalışmalar

yapılabileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla tam anlamıyla bir TCDB yapmak maliyetli ve zor olabilir.

Analizler sonucunda ortaya çıkan duruma elverişli bütçelerin hazırlanması bu maliyet ve zorluğun göstergesidir. Üstelik analiz sonucu elde edilen veriler doğrultusunda politik istismarlardan uzak, uygun bütçelerin hazırlanması hem analizlerin güvenilirliğini sağlaması hem de uygulamanın başarıya ulaşması adına oldukça kritiktir.

- Bir TCDB örneğinin tüm programları ve maddeleri detaylandırması şu an için söz konusu değildir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına bir ödenek ayrılması henüz söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla cinsiyet bütçeleri henüz bir bütçe sistemi olarak değerlendirilmemekte daha ziyade bir politika aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla TCDB'ler tam manasıyla bir bütçe sistemi uygulamasından ziyade cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik hedefler olarak kategorize edilmektedir.

- TCDB anlayışı bazı yönleriyle sıfır esaslı bütçeye benzemektedir.

TCDB'lerin sıfır esaslı bütçe kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Bu düşünceye kaynak olarak ise TCDB ile yıl içerisinde her iki cinse ayrılacak bütçe ödenekleri miktarının belirlenmesinin sıfır esaslı bütçe anlayışı ile benzemesi ve bir alt kümesi olarak değerlendirilebileceği gösterilmektedir. Ancak bu miktarların her yıl ölçülebilmesi için analizler gerekmektedir. Özellikle yasama aşamasında uygulanacak programların ayrıntılı analize tabi tutulması ve bu analizlerin her yeni dönemde tekrarlanması gerekmektedir.

- TCDB reformu bütçe kararlarının alınması ile ilgili değişiklik getirecekmi?

Bütçeye alternatif olarak hazırlanacak TCDB'ler bütçedeki karar verme sürecini değiştirecek mi? (Schick, 1993:91). Günümüzde birçok devlette cinsiyet bütçelerinin hazırlanması için gerekli kamuoyu desteği bulunmaktadır. Cinsiyete dayalı analizler TCDB anlayışını savunan insanların neyi amaçladığını ortaya çıkarırsa anlayışın toplum içerisinde adil olup olmadığına dair tartışmalara konu olacağı açıktır. Geçmişten günümüze devletlerin mali politikalarının kadınlara karşı her zaman dezavantajlı

durumlar yarattığı oldukça belirgin olmasına rağmen yine de bir TV haberinde veya gazetenin baş sayfasında mavi veya pembe renkler kullanılarak oluşturulan tablolar üzerinden tartışmalar yapılacağını öngörmek zor değildir. Ancak bu tip yayınların vatandaş ve politikacılar üzerinde bilinç uyandırıcı ve tartışmanın politik eksenini değiştireci etkilerinin olabileceği unutulmamalıdır.

Akabinde politikacılar tarafından kamuoyuna TCDB ile ilgili etkileyici beyanların verilmesi süreci destekleyici bir unsur olacaktır. Ancak bu olumlu beyanları çoğaltmak ve kamuoyunu ikna etmek uzun ve zorlu bir süreç gerektirmektedir. Kanun koyucuların, bürokratların ve vatandaşların TCDB hakkında yeterince bilgi sahibi olması her ne kadar çeşitli zahmetler gerektirse de anlayışın hayata geçirilmesi ile uzun vadeli pozitif dışsallıklar elde edilmesi mümkündür.

4. TCDB YAKLAŞIMININ ANALİZİ

Denk bütçe anlayışı bir tercihtir ve bütçeler yapılırken gelir ve harcama kalemleri arasında denge gözetilmesi anlamına gelmektedir. Esnek bütçelerde ise harcamaların sürekli gelirleri aştığı görülmektedir. Ancak harcamaların gelirleri aştığı bu esnek bütçe anlayışının vatandaşların refahına katkıda bulunabildiğini belirtmek gerekir. Örnek vermek gerekirse eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten, kadın girişimciliğini destekleyen harcamaların yapılması kadın refahını muhakkak olumlu etkileyecektir. Ayrıca kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılığını azaltacaktır. Elson tarafından Güney Afrika deneyimini temel olarak oluşturulan TCDB analiz tekniği şu özellikleri içermektedir;

- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kamu harcamalarına bütçede yer verilmesi,
- Kamu sektöründe istihdamın toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek yapılandırılması,
- Harcamalar için kaynak ayrılırken kadınlar için yapılacak harcamalara öncelik verilmesi,
- Kadınlar için gelir oluşturacak kaynakların tıpkı yoksul ailelerin çocukları için yapılan ödemeler gibi aylık halinde düzenlenmesi,
- Kadının statüsünün yükseltilmesi ile ilgili çalışan kurum ve kuruluşların toplumsal cinsiyet bölümlerine kaynak ayrılması,
- Girişimciliği desteklemeye yönelik politikalarda kadınların teşvik edilmesi ve toplumsal cinsiyet dengesinin gözetilmesi,
- Yetki ve karar alma mekanizmalarında, kamunun konut desteklerinde, eğitim alanında ve meslek edinme kurslarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin esas alınması.

Diana Elson tarafından da belirtildiği üzere kadının statüsü konusunda çalışmalar yapan kuruluşlara yeterli kaynak aktarılmasıyla suretiyle yüzyıllardır toplumda dezavantajlı konumda hayatlarını sürdüren kadınlar için önemli adımlar atılabilir. Bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacı gütmesi dünya kadınları adına oldukça kritiktir.

Bir diğerk önemli analiz tekniği ise Budlender tarafından oluşturulan Güney Afrika Kadın Bütçe girişiminin beş adımlı yöntemidir (Budlender, 2000). Bu adımları sıralayacak olursak;

- İlk olarak politika alanlarında erkek, kadın, kız ve oğlan çocuklarının mevcut durumları analize tabi tutulmalıdır,
- Ardından uygulanmakta olan politikalar ve programlar gözden geçirilmeli ve eğer var ise cinsiyet eşitsizliği oluşturan uygulamaların giderilmesine odaklanılmalıdır,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen politikalara yeterli bütçe tahsis edilip edilmediği irdelenmelidir,
- Tahsis edilen bütçelerin planlamalara paralel olarak harcanılıp harcanılmadığı yani bütçenin ne kadar doğru kullanıldığı tespit edilmelidir,
- Son olarak ise tahsis edilen bütçe vasıtasıyla sunulan hizmetlerin amacına ulaşıp ulaşmadığına bakılmalı ve meydana gelen gerçekleşmelerin denetimi yapılmalıdır.

Çalışmanın devamında literatürde ve uygulama örneklerinde yaygın olduğu üzere kamu gelir ve harcamalarının cinsiyete duyarlı bütçeleme penceresinden incelenmesine çalışılacaktır.

4.1. Kamu Gelirlerinin TCDB Yaklaşımı Açısından Analizi

Kamu harcamaları kamu gelirlerine nazaran politik amaçlar için kullanılabilirliği, özel ve genel kullanımının fazlalığı gibi sebeplerden dolayı daha çok ilgi çekmiştir (Genç, 2011: 129). Devlet bütçesinin bir diğerk yüzü olan kamu gelirleri kısmı cinsiyete duyarlı bütçeleme üzerine çalışmaları yapan analist ve aktivistlerden kamu harcamaları kadar ilgi görmemiştir (Valodia, 2009, s.137). Ancak çalışmamızda iktidarların üzerine sıklıkla politikalar ürettiği, mal ve hizmet piyasalarında ve kişilerin gelirleri üzerinde doğrudan, hızlı ve belirleyici etkiler yaratabilen kamu gelirlerine de yer vermek istedik.

Kamu gelirlerini kategorize edecek olursak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, harçlar ve resimler, uluslararası yardımlar ve borçlanmalar olarak beş ana sınıf şeklinde

ifade edebiliriz (Bartle, 2003:3). Belirli kazançların toplanması yoluyla elde edilen dolaysız vergilerin mükellefiyetini cinsiyeti esas alarak belirlemek pek mümkün değildir. Ancak öznel niteliği yüksek olan gelir vergisi ve benzeri vergiler için bu uygulama daha kolay olabilmektedir (Meriç, 2007:61).

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefiyle devlet tarafından oluşturulacak bir TCDB’de kadınların lehine olacak şekilde vergi oranı ayarlamaları ve vergi borcu düzenlemeleri yapılabilir. Örnek vermek gerekirse kadın memurlardan %5 daha az gelir vergisi tahsil edilebilir. Üniversitelerde öğrencisi kızlardan harç ücreti alınmayabilir, verilen burs ve yardımların miktarı artırılabilir, kredi borçları silinebilir ve hatta bu uygulamaların hepsi bir paket halinde devreye sokulabilir. Devlet bu uygulamalar ile kredi geri dönüşlerinden, gelir vergisi, harç ve benzeri gelirlerinden feragat ederek toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını bu ekseninde yürütebilir (Kalaycı - Kartalcı, 2011: 32). 1982 Anayasası’nın 61. Maddesinde belirtildiği üzere devletin toplumun bazı muhtaç kesimlerini ayaklarını anayasal zemine basan düzenlemeler ile koruması mümkündür; *“Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur”*. Bu madde üzerinde ve GVK’ de yapılacak çeşitli düzenlemeler ile kadınların vergilerin etkilerinden korunması mümkündür (Cansız, 2015: 123).

Alkol, tütün ürünleri ve petrol üzerinden alınan tüketim vergileri dolaylı vergiler olarak ifade edilmektedir ve kişiler üzerinden alınmaz. Amerika’da Devlet İstatistik Ofisi tarafından uygulanan tüketim anketleri vasıtasıyla söz konusu vergilerin etkisi değerlendirilmeye çalışılmış olsa da dolaysız vergilerin hesaplanması pek mümkün değildir. Bu vergilerin etkilerinin değerlendirilebilmesi için tüketim örneklerine bakılması gerekmektedir (Dastot, 2002:124). Kadınların gelir ortalamasının erkeklerden düşük olması ve gelir vergilerinin dilimli olması sebebiyle kadınlar daha az gelir vergisi öderler. Dolaylı vergiler ise gelirden bağımsız olarak alındıkları için kadınlar ve erkekler aldıkları ürünlere göre vergi öderler. Ancak dolaylı vergilerden en çok etkilenen kesimin kadınlar ve yoksullar olduğunu çalışmalar göstermektedir (Stotsky, 2006:233).

Fayda karşılığında elde edilen gelirlerden olan harç, resim ve fiyat gelirleri cinsiyete dayalı olarak düzenlemeye tabii tutulabilir. Örneğin devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerden alınan harçlar ve ücretler cinsiyet ayrımına dayalı olarak alınabilir (Meriç, 2007:61). Kamu tarafından sunulan eğitim, sağlık vb. hizmetlerden alınan harç ve resim gibi ücretlerin kadınların bu hizmetlerden faydalanma oranını düşürdüğü bilinmektedir.

Devletlerarası yardım gelirlerinin de TCDB açısından analize tabii tutulması kolaydır. Yardım verilirken bu yardımın cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi için kullanılacağı belirtilmişse değerlendirilmesi kolay, belirtilmemişse zor olacaktır. Bu durum dış borçlanma içinde benzerdir. Dış borç genel harcamaları finanse etmek üzere alınmışsa değerlendirilmesi kolay olmayacaktır. Çünkü borcu geri ödemek için yaratılan kaynağın hangi kesimlerden alınan vergi ile oluşturulduğu ehemmiyet kazanmaktadır. Eğer borç cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilmesi adına kullanılacaksa TCDB anlayışına uygun ve analizi kolaydır (Meriç, 2007:61).

4.2. Kamu Harcamalarının TCDB Yaklaşımı Açısından Analizi

Milli geliri artırıcı özelliği de bulunan kamu harcamaları maliye politikası enstrümanlarından biridir ve bütçeyi cinsiyetlendirme hususunda kamu gelirlerine göre daha etkilidir. Kamu harcamaları: kamu yatırımları, transfer harcamaları (işsizlik sigortası, emekli maaşları vb.) cari harcamalar, sübvansiyonlar ve diğer ülkelere yapılan harcamalardan oluşur. İyi planlanmış bir TCDB ile bu harcamaların ne kadarının kadınlar ne kadarının erkekler için yapıldığı tespit edilebilir. Sonuç odaklı çağdaş kamu mali yönetim anlayışı doğrultusunda harcama sonrası elde edilen faydanın veya alternatif maliyetin (bir amaca ulaşabilmek için diğerinden vazgeçilmesi) iyi analiz edilmesi daha sağlıklı bütçelerin oluşturulmasının gereğidir. Ancak 70'li yıllarda yaşanan ekonomik buhranla birlikte en güçlü maliye politikası araçlarından biri olan kamu harcamaları efektifliğini nispeten kaybetmiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizin doğurduğu sorunları aşabilmek için yeni liberalizm olarak nitelendirilen ve en etkin çözümün yine piyasanın kendisi kabul edildiği modellere yönelmiştir. Bilindiği üzere liberalizmde ortaya çıkan eşitsizlikler piyasa işleyişinin doğal sonucu kabul edilmekte, özgür ve rasyonel bireyler kendi seçimleri doğrultusunda gelir ve servet elde etmektedir.

Bu düşünceden hareketle özgür seçim kuralları içerisinde piyasaya girerek çalışan kadın bu piyasadan erkekler kadar gelir elde edemiyorsa bu tamamen kendisinin becerisi ve seçimleriyle alakalı olduğu kabul edilmiştir (Arın,2013,512-513).

Liberalizm etkisinde geçen yıllar akabinde 1980'lerde popülerlik kazanmaya başlayan yapısal uyum politikaları da içerdiği kamu harcamalarının kısıtlanması, kamunun piyasalardan mümkün olduğunca çekilip yerini özelleştirmelere bırakması ve ihracata dayalı büyüme modellerinin temel motivasyon olarak kabul edilmesi gibi öncelikler vasıtasıyla kamu harcamaları enstrümanını kullanarak cinsiyet eşitliğini sağlama olasılığını derinden sarsmıştır. Dolayısıyla eğitime ve sağlığa ayrılan kaynaklar azalmış ve bu azalma toplumun zayıf kesimi olan kadınları negatif etkilemiştir (Ecevit, 1998, 31-73). Dünya piyasalarının yönünü çevirdiği kurak kamu harcamaları ikliminden erkeklere nazaran daha fazla etkilenen kadınlar için bu noktada yapılması gerekenler nelerdir? Hangi sorulara yanıtlar aranmalıdır?

Bir harcamanın erkekleri veya kadınları hem sayısal hem de oransal anlamda ne ölçüde etkilediği iktisadi etkisine bakılarak ölçülebilir. Bunu belirleyebilmek için yanıt verilmesi gereken sorular şunlardır: Eğitim ve sağlık harcamalarından kadınlar ve erkekler adil biçimde yararlanabilmekte midir? İç güvenlik ve dış savunma harcamaları kadınlar ve erkekler üzerinde aynı etkiyi mi yapmaktadır? Merkezinde kadın olan birçok harcama ilk etapta kadınları pozitif anlamda etkilerken takip eden süreçte yani son etki bağlamında toplumun tamamına sirayet etmektedir. Örnek vermek gerekirse anne ve bebek ünitelerini modernize etmek amacıyla yapılan harcamalar ilk kadınları pozitif anlamda etkilerken devamında bebek ve erkekler üzerinde de pozitif etki bırakır. Okul çağında olan kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması ve fuhuşla mücadelede görev alan polis ve yargı personelinin maaşlarının artırılması verilebilecek bir başka örnektir (Kalaycı ve Kartalçı, 2011:31).

Bütçe için yapılan sayısal bir analizin anlam kazanabilmesi için bütçenin temelini oluşturan bilgilerin ve bütçe hakkında yapılan tahminlerin iyi olması gerekmektedir. Dolayısıyla doğru analizler yapabilmek için tüm programların tek tek gözden geçirilmesi gerekmektedir. Tek bir program üzerinden belli bir zamanı içeren karşılaştırmalar yapmak trade-off yani bir şeyi elde ederken başka bir şeyden vazgeçme durumu oluşturur ve bu bütçe felsefesine zıt bir durumdur. Gerekli analizler yapılması

durumunda ise bu karşılaştırmaların sağlıklı biçimde yapılması ve standart bir bütçe analizi geliştirilmesi mümkün olabilir. Böylece analistler her bir harcama hedefi için gerekli analizleri kendi başlarına yapma imkânı kazanabilir. Ancak çoğu devletin bu analitik kapasiteye sahip olduğunu söylemek güçtür. Bu sebeple yalnızca bu analitik kapasiteye ve doğru analiz yapabilme becerisine sahip devletlerin yapacağı bütçelere güven duyulabilir (Meriç, 2007:61).

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşılabilmesi için kamu bütçesinin farklı vatandaşların kamu harcamalarından ne kadar yararlanabildiğini, kadın ve erkeğin toplumsal rollerine uygun fırsat eşitliğinin yaratılıp yaratılmadığını ve kadın erkek arasındaki nicel ve nitel farklılıkların doğru ölçülüp ölçülmediğini hassasiyetle gözetmesi gerekmektedir. Devletin dâhil olduğu eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım ve sosyal hizmetler ile ilgili kamu harcamalarının cinsiyete duyarlı bütçeleme perspektifi taşıdığı bütçeler analize değer bulunup güven duyulabilir. Aksi takdirde kamu harcamalarının boyutu ne olursa olsun bütçeyi cinsiyetlendirdiğini söylemek pek mümkün değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE ÜLKE ÖRNEKLERİ

1. TCDB HUSUSUNDA ULUSLARARASI GELİŞMELER VE DAYANAKLAR

Toplumda kadınların hak ettikleri statüye kavuşturulması, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi modern toplumların temel mücadelelerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda birçok ülke ve uluslararası kuruluş kadın haklarını koruyucu, kadın yoksulluğuyla mücadele eden ve kadınları güçlendirme amacı taşıyan çeşitli anlaşmalar imzalamakta ve kadın-erkek eşitsizliğine yol açan sorunları gidermeye çalışmaktadır. Demokrasinin sarsılmaz gereği olarak toplumu oluşturan bireylerin her birinin eşit şartlar altında yaşamını sürdürmesi, kadınların ayrımcılığa ve baskıya maruz kalmaması modern toplumların ve çağdaş dünya anlayışının temelidir.

Gelişmiş demokrasilerin kanıksamış olduğu eşitlik anlayışının en önemli kalemlerinden biri de toplumsal cinsiyet eşitliği olgusunun tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesidir. Ancak toplumu oluşturan bireyleri içine alan, toplumu bir bütün olarak ele alan ve eşitsizliğe uğrayan bireylerin gelişimindeki engelleri tespit ederek bu engelleri ortadan kaldırmak adına girişimlerde bulunan çağdaş demokrasilerin sayısı aksi durumların cereyan ettiği toplumlara kıyasla oldukça azdır.

1.1. Birleşmiş Milletler (UN) Nezdinde Yaşanan Gelişmeler

Dezavantajlı konumda bulunan kesimlerin, yani başta kadınlar ve kız çocuklarının yaşamakta olduğu fırsat eşitsizliklerinin üstesinden gelme çabaları 1990'lı yıllarda dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Bu doğrultuda önemli bir enstrüman olan kamu harcamalarının cinsiyet hassasiyeti kazanması IMF' de dahil olmak üzere tüm uluslararası kuruluşların gündemine girmiştir (Kıvanç, 2008). BM' de bu girişimlere duyarsız kalmamış ve BM Ekonomik ve Sosyal Konsey bünyesinde Kadının Statüsü Komisyonu' nu 1946 yılında kurarak faaliyete geçirmiştir. Oluşturulan komisyon ile kadının statüsünü yükseltme girişimleri resmîyet ve önem kazanmıştır. Komisyonun oldukça etkin rol oynadığı ilk önemli gelişme 1948 yılında BM tarafından ülkelerin imzasına sunulan İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ne cinsiyet eşitliği perspektifi kazandırmasıdır.

1.2. Dünya Kadın Konferansları ve Sürece Katkıları

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yaklaşımının gelişiminde uluslararası kuruluşların katkısı göz ardı edilemez. Mexico City’de BM Genel Kurulu tarafından düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansı’nda 1975-1985 arasındaki 10 yıllık periyot Kadının On Yılı olarak ilan edilmiştir. Konsepti “İstihdam, Sağlık ve Eğitim” olarak belirlenen Kadının On Yılı kadınlara yeryüzünü paylaşan tüm bireylerin temel haklarından olan eşitlik hakkını kazandırmayı misyon edinmiştir.

Mexico City’de 1975 yılında düzenlenen ilk konferansın ardından 1980 yılında Kopenhag’da Kadının On Yılı olarak ilan edilen iyileştirme sürecinin ilk yarısında yaşanan gelişmeleri münazara etmek için toplanılmıştır. Kopenhag’da “Hareket Planı” olarak nitelendirilen, kadınların durumunu iyileştirmek için atılacak adımları belirleyen kararlar alınmıştır. “Hareket Planı” doğrultusunda kalıcılık arz eden sosyal ve ekonomik dönüşümlerin yaşanabilmesi için kadınların karşılaştığı sorunların ve devamlılığı söz konusu olan yapısal dengesizliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr>, 02.04.2017).

“Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı’nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi” amacıyla 15 – 26 Temmuz 1985 arasında Üçüncü Dünya Konferansı’nı Nairobi’de düzenlemiş ve konferansa 157 ülke katılmıştır. Konferansta “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” kabul edilmiştir. Konferansta alınması gereken önlemler yasal adımlar, sosyal katılım, siyasi katılım ve karar alma mekanizmalarında eşitlik şeklinde üç ana kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca kadınların mağduriyetlerini gidermek için ulusal düzeyde politikalar oluşturma ve uygulama örgütlenmesi de Üçüncü Dünya Kadın Konferansı’nda alınan kararlar arasındadır (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr>, 02.04.2017).

4-15 Eylül 1995’te BM Genel Kurulu tarafınca Pekin’de Dördüncü Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiştir ve bu konferansa 189 ülke temsilcisi katılmıştır. Konferansta Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu belgeleri kabul edilmiştir. TCDB açısından bakıldığında özellikle Eylem Platformu belgesinde anlayışın bir başlık halinde yer bulması önemli bir gelişme olmuştur. Bu belge ile hükümetler kamu harcamalarından kadınların nasıl ve ne ölçüde yararlandıklarını sistematik olarak gözden geçirmek, bütçelerin cinsiyetler arası eşitliğe katkı sağlayacak şekilde hizmet

sunması ve cinsiyet eşitliğine yeterli kamu kaynağının ayrılması gibi taahhütler altına girmiştir (TBMM Kefek Raporu, 2014:16). Gösterilen hassasiyet ve alınan kararlar ile yapılan kuvvetli vurguya rağmen bu süreçte karşılaşılan en büyük zorluk ilk adım olarak nitelendirilebilecek sorunun tanımının yapılması olmuştur (Council of Europe, 2004:11).

1.3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

BM Genel Kurulu Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni 1979 yılında kabul etmiş, 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin kabulüne sunmuştur. Sözleşme ile kadının maruz kaldığı ayrımcılığın tanımı yapılmış, sözleşmeye taraf olan devletler hukuki, ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamda tedbirler alma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Sözleşmeyi özel kılan bir diğer neden ise kadınlara yapılan ayrımcılığın önüne geçmek için imzalanmış yegâne yasal ve bağlayıcı sözleşme olmasıdır (Blanchfield, 2011:1).

CEDAW ve 1999 senesinde imzalanan sözleşmeye bağlı İhtiyari Protokol ile hükümetler cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve ayrımcılığın önüne geçilmesi hususunda aktif roller üstlenme taahhüdüne girmiştir. Özellikle İhtiyari Protokol CEDAW Sözleşmesinde belirlenen hakların ihlal edilmesi ve iç hukuk yollarının tüketilmiş olması şartıyla kişisel başvuru hakkı tanımaktadır. Başvuru sonrasında CEDAW ve CEDAW Komitesi söz konusu ülkelerde inceleme yapma hakkına sahiptir. Sözleşme çerçevesinde öngörülen bir diğer şart ise hükümetlerin düzenli olarak her dört yılda bir olmak üzere iki tür raporu CEDAW Komitesine iletmesidir. Bu rapordan biri dört yıllık periyotlarla iletilen rapor, diğeri ise CEDAW Gölge Raporu'dur (*shadow report*). Sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan Gölge Raporu hükümetin CEDAW uyarınca hazırladığı rapora paralellik gösterir ve toplumsal cinsiyet eşitliği adına ülkede atılan adımları değerlendirir. Sivil toplum kuruluşları objektiflik yakalamak isteğiyle sürece dahil edilir. Hükümet ve gölge raporlarında TCDB anlayışına dair konuların ve değerlendirmelerin ağırlığı yaklaşıma verilen önemin görülmesi açısından kıymetlidir (TBMM Kefek Raporu, 2014:16). Hollanda örneğini incelediğimizde devlet raporunun CEDAW Komitesi'nden önce parlamentoya sunulduğu ve burada ele alındığını,

Uruguay'a baktığımızda ise önce CEDAW Komitesi'ne sunulup buradan alınan tavsiyelerin parlamentoda özel bir oturum ile değerlendirildiği görmekteyiz.

BM Kadının Statüsü Komisyonu'nun 52. oturumu 25 Şubat – 7 Mart 2008 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Oturumun gündemi “cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesi” olarak seçilmiş, toplantıda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına tüm gelir ve harcamaların cinsiyet esas alınarak analiz edilmesi ve her düzeyde TCDB hazırlanması hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

“Türkiye CEDAW Sözleşmesi 1985 yılında taraf olmuştur. 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine (CEDAW) Katılımın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” 4 Temmuz 1985 tarih ve 85/9722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak, 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir” (KSSGM, 2003: 21-33).

1.4. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

4–15 Eylül 1995 tarihlerinde Pekin’de yapılan Dördüncü Dünya Kadın Konferansında katılımcı hükümetler tarafından Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimlerini taşıyan iki belge imzalanmıştır. Pekin Deklarasyonu kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi ve Eylem Platformu’nun hayata geçirilmesini amaçlamaktadır. Eylem Platformu ise toplumsal cinsiyet analizinin politika ve programlara uyarlanması, kadınların eşit şekilde özel ve kamusal alana katılımının sağlanması, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi karar alma pozisyonlarında bulunabilmeleri gibi hususlarda çizilmiş bir yol haritasıdır.

Hükümetler Eylem Platformunun stratejik hedeflerinin uygulanması noktasında birinci dereceden sorumludur. Bu amaçlar doğrultusunda kadınların kamu harcamalarından nasıl yararlandıklarını sistemli şekilde incelemek, bütçeleri kamu harcamaları açısından eşit faydalanılabilir şekilde düzenleyerek sosyal refahı artırmak ve BM’nin diğer zirve ve konferanslarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair kabul edilen taahhütlerini yerine getirmek hükümetlerin görevidir (Süral, 2002:386-387).

1.5. Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu

1995 yılında Pekin’de BM bünyesinde gerçekleştirilen özel otumlardan bakımından ilk, Dünya Kadın Konferansları bakımından ise dördüncü bir konferans yapılmıştır. Bu konferansta hükümetlerin sözlerini ne ölçüde tuttuğu değerlendirmeye alınmış, Pekin’de kabul edilen Eylem Platformu’nun mobilizasyonunun etkinleştirilmesi amaçlanmış ve BM Genel Kurulu “Pekin+5” kararlarını almıştır. 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında BM Genel Kurulunun 23. özel oturumunda alınan bu kararlar kota uygulamaları da dâhil olmak üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına hükümler içermektedir. Bu kararları hiç çekince göstermeden imzalayan Türkiye’nin “namus cinayetleri” ve “zorla evlendirme” gibi mevcut sorunları ilk kez uluslararası boyutta tartışılmış ve BM belgesinin kapsamına alınmıştır (Dinçkol, 2005:103).

Özel Oturum ile kabul edilen Siyasi Deklarasyon ve Sonuç Belgesi bağlamında kalkınma politikalarına toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının kazandırılması, adil ve kadının güçlendirilmesine olanak sağlayan bütçelerin hazırlanması, bu bütçelerin hedeflere ulaşma noktasında ne kadar başarılı olduğunun izlenilmesi ve değerlendirilmesi hükümetler tarafından yapılacak görevler olarak belirlenmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr>, 02.04.2017).

1.6. Pekin +10 Siyasi Deklarasyonu

BM Genel Kurulu’nun Haziran 2000’de gerçekleştirdiği deki 23. özel oturumunda (Pekin +5) alınan kararlar üzere ve BM Kadının Statüsü Komisyonu’nun 49. Özel Oturumu (Pekin +10) uyarınca Pekin Eylem Platformu’nun uygulanış performansını değerlendirmek amacıyla 28 Şubat – 11 Mart 2005 tarihleri arasında toplanılmıştır.

Komisyon iki konu üzerinde durmuştur: 1) “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucu kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’nun ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 23. Özel Oturumu’nun sonuç belgelerinin uygulanışlarının gözden geçirilmesi”. 2) “Kadınların ve kız çocuklarının ilerlemeleri ve güçlenmeleri için güncel engeller ve ileriye yönelik stratejiler” (<http://www.kadinininsanhaklari.org>, 02.04.2017).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi ve TCDB anlayışının uygulamaya koyulması hususunda bahsettiğimiz konferanslara paralel olarak dünya genelinde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlar mevcuttur. Uluslararası faaliyet gösteren kuruluşlara örnek vermek gerekirse başta Avrupa Birliği olmak üzere Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Kalkınma Fonu, Uluslararası Kalkınma Araştırmaları Merkezi, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı, İngiliz Milletler Topluluğu Sekreteryası, İsviçre Kalkınma Kurumu, Norveç, Danimarka ve Hollanda Hükümetleri ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı TCDB anlayışına yönelik nitelikli çalışmalarda bulunmaktadır. Ulusal düzeyde çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlar ise ülkelerin hükümetleri, parlamento, sivil toplum kuruluşları, konu üzerine çalışmalar yapana akademisyenler ve yerel kuruluşlar olarak sayılabilir (Bellamy, 2002:7).

1.7. Binyıl Kalkınma Hedefleri

Binyıl Kalkınma Hedefleri Eylül 2000'de New York'ta gerçekleşen, 189 üye ülkenin katıldığı, Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen bildiride ilan edilen kalkınma hedefleridir. Zirvede 2015 yılına kadar ulaşılması arzulanan sekiz hedef belirlenmiştir. Bu hedefleri ana başlıklarıyla sıralayacak olursak;

- Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması
- Küresel ölçekte tüm bireylere ilköğretim eğitiminin sağlanması
- Kadınların konumlarını güçlendirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak
- Çocuk ölümlerinin azaltılması
- Anne sağlığının iyileştirilmesi
- HIV, AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla etkin mücadele
- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması
- Kalkınma için küresel ortaklıkların geliştirilmesi

Belirlenen sekiz ana hedef arasından üçüncüsü olan kadınların konumlarını güçlendirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefi tezimizin konusunu doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle dikkat çekicidir. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ülkemiz uyarlamasına göre 2015 yılında Türk kadınının siyasete katılım oranı %17 olarak hedeflenmiştir (K.S.G.M., 2008:15). Parlamentolar Arası Birlik' in 1 Mayıs

2015 itibariyle yayınladığı 190 ülkeden oluşan sıralamada Türkiye % 14,4'lük kadın temsil oranı yakalamış ve hedefinin altında kalmıştır (IPU, 2015).

Binyıl Kalkınma Hedefleri 2015 yıl sonu itibariyle gerek küresel düzeyde gerekse ülkemizde belirlenen hedeflere ulaşamayan bir bildiri olsa da bugüne dek yapılan en başarılı yoksullukla mücadele hareketi olarak nitelendirilebilir (UN, 2015:3). Türkiye sekiz hedef kaleminin tamamında ilerleme kaydetmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri projesinde sona gelinmesinin ardından 25-27 Eylül tarihlerinde New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bir araya gelen üye ülkeler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni kabul ederek sürecin devamı hususunda anlaşmışlardır. Yeni bildiri ile hedef sayısı 17'ye çıkarılmıştır. Hedeflerden dördüncüsü olan kız ve erkek çocuklarına eşit, aynı zamanda kaliteli eğitim sağlamak, beşincisi olan kadın şiddetine son vermek, kadının statüsünü güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak yine tez çalışmamızın konusu ile doğrudan alakalıdır ve bizlere gelecek adına umut vermektedir (Kates, R. W., Parris, T. M., & Leiserowitz, A. A., 2005:13)

1.8. Pekin +20 Siyasi Deklarasyonu

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun her yıl cinsiyet eşitliği hususunda küresel tartışmalara ev sahipliği yapan oturumlarının 59.'su 9-20 Mart 2015 tarihinde New York'ta yapıldı. 59. oturum 1995 yılında Pekin'de gerçekleşen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nın 20. yıldönümü olması sebebiyle Pekin +20 olarak adlandırılmıştır.

Üye ülkelerin imzasıyla kabul edilen Siyasi Deklarasyon ne yazık ki 1995 yılında yayınlanan bildirinin de gerisinde kalmıştır. Ayrıca konferanslar tarihinde ilk kez bir bildiri oturumlar sürerken tartışılarak değil, oturumlar başlamadan hazırlanarak açılış oturumunda kabul edilmiştir. Bildirinin ivedilikle kabul edilmesinde çeşitli kökten dinci grupların ve Vatikan'ın baskıları olduğu, heteroseksüel aileyi güçlendirme anlayışıyla LBTİ (lezbiyen,biseksüel, trans, interseksüel) kadınların haklarının önüne geçilmeye çalışıldığı tartışmaları yaşanmıştır. Muhafazakar bloğun baskılarının kısmen önüne geçilmiş olsa da 20 yıl önce Pekin Deklarasyonu ile elde edilen kazanımların azaldığı bir noktaya gelinmiştir (<http://tr.boell.org>, 04.04.2017).

2. TCDB ANLAYIŞININ UYGULANMASINA İLİŞKİN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

TCDB yaklaşımı günümüzde dünya genelinde farkındalık kazanmış ve Birleşmiş Milletler gibi önemli organizasyonlar tarafından ulusal ve uluslararası düzeyde desteklenen bir anlayıştır. Güçlenen kadın hareketi ile birlikte cinsiyete kör olan bütçe uygulamaları yoğun eleştiriden kaçamaz hale gelmiştir. Bu sürece Birleşmiş Milletler tarafından düzenlediği kadın konferansları ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi sözleşmeler önemli katkıda bulunmuştur. Bu sözleşmeler ile hükümetler cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yeterli kamu kaynağı tahsis etme, kadınların kamu hizmetlerinden ve harcamalarından ne ölçüde yararlanabildiğini tespit etme ve TCDB uygulamalarını yürütmeye koyarak cinsiyetler arası etkisini analiz etme gibi taahhütler altına girmiştir (Şahin, 2011:91).

Yaşanan bu olumlu gelişmelere ek olarak UNIFEM (United Nations Development Fund for Women) 2001 yılında Gender Responsive Budget-Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Programını duyurarak TCDB anlayışının gerekliliğinin uluslararası düzeyde artan farkındalığına bir katkıda bulunmuştur. Bu süreçte UNIFEM 2005 Nisanında yayınladığı program sonuç raporuna göre 20 ülkede TCDB uygulamasının oluşturulması ve mevcut uygulamaların desteklenmesi için finansal ve teknik destek sağlamıştır. Bu TCDB programı kapsamında Belçika'nın katkısı ile Brezilya, Belize, Bolivya, Ekvator, Peru, Meksika, Senegal, Nijerya, Tanzanya, Mozambik, Uganda, Sri Lanka, Filipinler, Fas ve Hindistan finansal destek almış, Afganistan, Mısır, Şili, Kenya ve Nepal ise çeşitli fonlardan ve UNIFEM'den yararlandırılmıştır. Yerinde rehberlik, araştırma materyalleri ve birey ve grup değişim programları gibi teknik destek alan ülkeler ise Rusya, Bulgaristan, Kırgızistan, Etiyopya, Zimbabve, Eritre, Zambiya, Kamboçya, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde), Uruguay, Kolombiya, Trinidad ve Tobago, Honduras ve Polonya'dır (Akduran, 2011:119). TCDB girişimlerinin tarihinin pekte eski olduğunu söylemek mümkün değildir. Avustralya'da 1980'li yılların ortalarında yapılan girişim yaygın biçimde ilk girişim olarak kabul edilmektedir (Sharp ve Broomhill, 2002). Avustralya'da o dönem güçlü olan feminist bürokratların yaptığı çalışmalar İşçi Partisi'nin (Labour Party)

iktidara gelmesiyle sonuç vermiş ve Federal Devletin de katkılarıyla 1984 yılında ilk TCDB uygulaması yürürlüğe konulmuştur.

Uluslararası kuruluşların da desteğiyle TCDB deneyimi yaşayan ülke sayısı giderek artmıştır. Ancak ülke uygulamaları incelendiğinde aralarında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Hatta aynı ülkenin bölgelerinde dahi bölgeler arası farklar sebebiyle TCDB uygulamalarının amaç ve nitelikleri değişebilmektedir. Her ülkenin veya bölgenin farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine, farklı sosyo-kültürel yapılar ve yönetim şekillerine sahip olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda uygulamada neden çeşitliliğe gidildiği anlaşılır hale gelmektedir. TCDB uygulamalarında en sık görülen girişim biçimi siyasi kanattan hükümet ve parlamento, sosyal kanattan ise akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve araştırmacıların çeşitli düzeylerde birlikte oluşturduğu girişimlerdir. Ayrıca hükümet/bürokrasi odaklı girişimlerde bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde çeşitli ülke örnekleri detaylı olarak incelenecektir (Şahin, 2011:91).

2.1. Avustralya

TCDB uygulamaları pekte eskiye dayanmayan, yeni olarak kabul edebileceğimiz uygulamalardır. Avustralya devlet bütçesinde cinsiyete duyarlı uygulamalara 1984 yılında yer vererek bu yeni anlayışın ilk temsilcisi olmuştur. Kadınların Bütçe Programı (Women's Budget Program) doğrultusunda başlayan pilot çalışmaların amacı bütçeler vasıtasıyla kadınlara nasıl faydalar sağlanabileceğini test etmektir. Altı resmi, iki bölge hükümetinden oluşan ve federal bir siyasal sisteme sahip olan Avustralya'da 1980'li ve 1990'lı yıllarda tüm eyalet ve özel bölgelerde TCDB anlayışı uygulamaya koyulmuştur (Sharp ve Broomhill, 2002:27). Kamu kurumlarından ilgili yılın bütçesinde kuruma ayrılan ödeneğin kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırılmasının istenmesi ve elde edilen verilerden bir rapor hazırlayarak raporun gelecek yıl bütçesine eklenmesi federal düzeyde başlayan uygulamaların çıkış noktası olmuştur (Sawer ve Budlender, 2002:45). Kadınların yaşadığı cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli olan idari mekanizmanın geliştirilmesi bu süreç boyunca hükümetlerin idari birimlerden en büyük beklentisi olmuştur. 1987 yılından sonra ise anlayış "kadınların bütçesi" programından kadın bütçesi raporuna dönüşmüş ve daha formal bir yapıya kavuşmuştur (Stotsky, 2006:25).

1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde ise TCDB yaklaşımına olan ilgi hükümet nezdinde azalmaya başlamıştır. 1997 yılından itibaren ise altı eyaletin dördünde TCDB'ye yönelik çalışmalar devam etmiştir. Bu eyaletler Victoria, Tazmania, Queensland ve Kuzey Özerk Bölge eyaletleridir. Akabinde Queensland ve Victoria eyaletlerindeki çalışmalar da son bulmuştur. Takip eden süreçte Tazmania eyaletinin de 2000 yılından itibaren TCDB çalışmalarını bırakmasıyla birlikte bu konuda çalışma yapan yegane birim olarak Kuzey Özerk Bölge eyaleti kalmıştır. Ancak bu eyalet tarafından hazırlanan rapor temel faaliyetleri değil Kadınların Politika Ofisi (Women's Policy Office)'nin faaliyetlerini içermekte ve TCDB anlayışının beklentilerini karşılayamamaktadır (Tüğen ve Özen, 2008:5).

İlk TCDB girişimi Avustralya'da uygulandığı yıllar içerisinde meyvelerini vermiştir. Bürokratların ve kurumların uyguladıkları programlar sebebiyle kadına karşı daha duyarlı davrandıkları görülmüştür. Fakat kurumların uyguladığı programlara kamu personeli adapte olamamış ve istenen çabayı gösterememiştir. Kamu personelinin büyük çoğunluğu kadınların ve erkeklerin aile hayatında ve ekonomik hayatta benzer durumlarda bulunmadıklarına ve uygulanan politikaların cinsiyetler arasında farklı etkiler meydana getireceğine inanmışlardır (Sawer, 2002:47). 1984 yılında başlayan bu ilk TCDB girişimleri istenilen adaptasyonun sağlanamaması ve siyasilere her geçen gün ilgisinin azalmasıyla 2000'li yıllarda sona ermiştir.

2.2. Güney Afrika

TCDB uygulamaları arasında Güney Afrika tecrübesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü ırkçı rejimlerin üstesinden gelerek 1994 yılında ilk demokratik seçimlerini yapan ülkede cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı büyük ilgi ve destek görmüştür. Güney Afrika'da TCDB çalışmaları parlamentonun Maliye Komisyonu ve politika etütleri yapan iki sivil toplum kuruluşunun ortaklaşa çalışmaları ile 1995 yılında hayata geçirilmiştir (Şahin, 2011:91). TCDB anlayışına yönelik çalışmalar yapan ikinci ülke olan Güney Afrika'da bu anlayışın uygulamaya sokulmasında ırkçı rejimlerin terk edilmesi ve eşitlik anlayışı doğrultusunda yapılan Anayasa değişikliğinin etkisi büyüktür.

Güney Afrika'da TCDB anlayışına yönelik atılan ilk adım 1995 yılında hükümetin liderliğinde bakanlık bütçelerinin kadınlar üzerinde ne gibi etkileri olduğunu

analiz etmek amacıyla ortak bir proje geliştirilmesidir. Kamu sektöründe uygulama yapan ilk ülke olan Güney Afrika TCDB anlayışına yönelik farkındalığı arttırmıştır (Stotsky, 2006:26). Ülkede kamu sektörünün sürece dâhil olması TCDB anlayışında ilkler yaşanmasına vesile olmuştur. TCDB örnekleri oluşturulmuş, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik harcamalar gelir ve giderlerin analiz edilmesiyle planlanmış ve Avustralya deneyimine nazaran daha somut adımlar atılmaya çalışılmıştır.

Güney Afrika Kadın Bütçe İnisiyatifinin beş adımdan (the five-step method of the South African Women's Budget Initiative) oluşan planı şu aşamaları içermektedir;

Eğitim, sağlık, hizmet gibi herhangi bir alanda kadın ve kız çocuklarının durumlarının analiz edilmesi (situation analysis) birinci adım olarak belirlenmiştir.

İkinci adım olarak ise yürürlükte bulunan mevzuat, program, politika ve projelerin incelenerek kadınlara yönelik hem sosyoekonomik hem de sosyokültürel anlamda açık ve örtülü bir şekilde dezavantaj yaratan koşulların değiştirilmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda politika amaç ve hedeflerinin belirlenmesine uğraş verilmiştir.

Üçüncü adım belirlenen politika amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi adına yeterli bütçe ödeneklerinin olup olmadığına bakılmasıdır.

Uygulanmakta olan politikanın sonucu olarak hizmetin hedef kitlesine sağlıklı bir biçimde ulaştırılabildiği ve bu politika için ayrılan kaynakların etkin şekilde kullanılıp kullanılmadığının takip edilmesi dördüncü adım olarak belirlenmiştir.

Beşinci ve son adım ise uygulanan politikaların amaç ve hedeflere ulaşip ulaşmadığının sonuçları itibarıyla değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçların denetiminin yapılmasıdır (TBMM Kefek Raporu, 2014:13).

Sürecin başından bu yana uygulamanın içerisinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının TCDB anlayışına yönelik yaptıkları çalışmaları zaman boyutunda değerlendirecek olursak ilk yıl kamu sektörü istihdamı ve vergiler üzerinde yeterli analizin yapılmadığını görürüz. Fakat bu yetersiz analizler dahi konuda bir çalışma yapmanın mümkün olduğunu göstermiş ve ne yapılabileceğine dair büyük bir merak uyandırarak pilot uygulamaların genişletilmesini sağlamıştır. Bu şekilde başlayan süreç

üçüncü yılında bütçenin 26 farklı programının toplumsal cinsiyete ilişkin analiz edilmesi noktasına gelmiştir. Yerel idarelerin beş bölümü sürecin dördüncü yılında analize tabii tutulmuş, takip eden beşinci yılda gelirler ve sağlık hizmetlerinin nasıl sunulduğunu gösteren harcamalar detaylı şekilde değerlendirilmeye alınmıştır. Tüm bu araştırmalar sonucu elde edilen veriler kitaplaştırılarak basılmış ve özetler halinde her yıl yayımlanmıştır (Genç, 2010:52).

Yapılan tüm bu olumlu hamlelere rağmen Güney Afrika'nın TCDB serüveni Avustralya örneğinde olduğu gibi uygulama iradesinin her geçen yıl biraz daha azalmasıyla kalıcı bir anlayış haline dönüştürülemedi. Sürecin bu doğrultuda ilerlemesinin en önemli sebebi olarak TCDB anlayışı için mücadele eden milletvekillerinin 2000 yılının başında yönetimden uzaklaşması gösterilmektedir.

2.3. İngiltere

İngiltere'de TCDB anlayışına yönelik ilk çalışmalar 1989 yılında akademisyenlerden, sivil toplum kuruluşlarından ve sendikalardan bağımsız gönüllü bireylerin bir araya gelerek kurduğu WBG (Women's Budget Group) tarafından gerçekleştirilmiştir. WBG 1989 yılından bu yana her yıl bütçe hazırlık aşamasında kamuoyuna taslak olarak sunulan bütçelerin kadınlar açısından değerlendirmesini yapmakta ve bu değerlendirmeleri WBG Responses adıyla hükümetin ilgili kurumlarına ve kamuoyuna sunmaktadır (Rake, 2002:1).

TCDB ile ilgili çalışmalar genellikle kamu harcamalarına yoğunlaşmıştır ancak Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu önemli ölçüde vergi indirimleri politikasına odaklanmaktadır. Kadınların Bütçe Grubu (WBG) yaptıkları bir analiz doğrultusunda Çalışan Ailelere Vergi İndirimi uygulamasının gözden geçirilerek revize edilmesi gerektiğini önermiştir. Ayrıca öneriye paralel olarak İstihdama Vergi İndirimi ve İlave Edilmiş Çocuk İndirimi şeklinde yeni bir yapılanmaya gidilmesi grubun önerileri arasındadır. Özellikle İstihdama Vergi İndirimi uygulaması kadınların ekonomik hayata katılımını sağlayarak uzun vadede fayda noktasında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması adına etkili olabilir (Tüğen ve Özen, 2008:6). Bu önerinin önemini şu şekilde açıklayabiliriz; İngiltere'de vergi kredileri (tax credits) ve transferler (contributory, non-contributory benefits) kamu harcamalarının üçte birini oluşturur ve dolayısıyla politikanın ana gündemlerinden biri de bu harcamalardır. İngiltere'de kadınların geliri

ortalama olarak erkeklerin gelirinin yarısı düzeyinde kalmaktadır. Dolayısıyla cinsiyete duyarlı bir bütçe ile gelirin yeniden ve adaletli biçimde dağıtılması, kadınlara yönelik vergi indirim ve istisnaları ve sosyal transferlerin artırılması büyük önem taşımaktadır (Bellamy–Bennett-Millar, 2006).

WBG üyelerinden Katherine Rake Birleşik Krallık'ta işsizliğin azaltılması amacıyla uygulanan New Deal Programı'nı (Yeniden Yapılandırma Programı) cinsiyete duyarlı bir perspektifle analiz etmiştir. Bu analize göre işsiz gençlerin %27'si, uzun süreli işsizlerin %16'sı ve yalnız ebeveynlerin ise %95'i kadınlardan oluşmaktadır. New Deal programı için ayrılan fonların kullanımı ise %57'si gençler, %23'ü uzun süreli işsizler ve %8'i ise yalnız ebeveynler için kullanılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum %95'ini kadınların oluşturduğu yalnız ebeveynlerin kaynak dağılımından yararlanmakta dezavantajlı olduklarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca Rake, program kapsamında yapılan harcamaları toplumsal cinsiyet analizine tabii tuttuğunda gençlere yönelik programlar doğrultusunda yapılan harcamanın kişi başına 1560 Pound ve yalnız ebeveynlere yönelik bir programda kişi başına yapılan harcamanın ise 700 Pound olduğunu tespit etmiştir. Yani gençler için yapılan harcamalar yalnız ebeveynler için yapılan harcamaların iki katından fazladır (Akduran, 2011:123).

Politik sahipliğin üst düzeyde olduğu İngiltere'de Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubunun yaptığı çalışmalar hükümet nezdinde karşılık bulmuştur. Ülkemizdeki karşılığı Planlama, Maliye Bakanlığı ve Hazine olan İngiliz Hazine Bakanlığı bu grupla ortak çalışmalar yapmıştır. Yapılan çalışmalar genellikle ailelere vergi indirimi, çocuk indirimi ve istihdama vergi indirimi gibi toplumun farklı kesimleri üzerinde refaha katkıda bulunan ve vergiyle ilişkili alanların etkinliğinin analizi üzerine olmuştur. Ayrıca işsizliğin azaltılması amacıyla hayata geçirilen “New Deal” programının analizi benzeri analizler de cinsiyete duyarlı çalışmalar olarak dikkat çekmiştir. Bu çalışma ortaklığının en güçlü olduğu dönem İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu dönemdir. Hükümetin değişmesiyle birlikte TCDB'ye yönelik çalışmaların 2010'dan sonra azaldığı gözlemlenmiştir (TBMM Kefek Raporu, 2014:139).

2.4. Hindistan

Hindistan'da TCDB anlayışının gelişimi Delhi'deki Birleşmiş Milletler Kadın Gelişim Fonu'nun kadınlara yönelik iş imkanlarını artırması ile yakından alakalıdır.

Parlamento düzeyinde ise kadın parlamenterlerin önemli rol oynadıkları görülmektedir. 2000-2001 yılları arasında gerçekleştirilen Ulusal Ekonomi Anketi bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Anketin bir bölümünde cinsiyet eşitsizliği konusu da yer almıştır (Meriç, 2007:65). Maliye Bakanı 2000-2001 dönemine ait bütçe konuşmasında elde edilen verileri değerlendirerek konuya özellikle değinmiştir. 2002-2007 yılları arasını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda ve devamında uygulamaya konulan Onbirinci Kalkınma Planı'nda kendisine yer bulan TCDB anlayışının gelecekte de sürdürülmesi beklenmektedir. Yani Hindistan TCDB konusunda aktif olarak çalışan ülkelerden biridir.

Kadın ve Çocukların Geliştirilmesi Birimi ve Ulusal Kamu Maliyesi ve Politika Enstitüsü'nün (NIPFP) çabalarıyla Ulusal Ekonomi Anketi'ne eklenen cinsiyet eşitsizliği konusunun akabinde yine aynı kurumlar tarafından bütçeyi toplumsal cinsiyet eşitliği açısından inceleyen bir rapor yayınlanmıştır. Hindistan'da kurumsallaşmaya yönelik atılan ilk adım 2004 yılında çeşitli birimlerin de iştirak etmesiyle konuyla alakalı bir üst komitenin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Komitenin tavsiyesiyle her bakanlık ve birim kendi içerisinde TCDB Hücreleri oluşturmuş ve hayata geçirilen, desteklenen politikaların ve bakanlıklardaki uygulamaların takibi bu hücreler yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır (TBMM Kefek Raporu, 2014:22).

2005-2006 yılı için beyan edilen bakanlık sayısı 9'dur ve bu sayı 2011-2012'de 29'a çıkmıştır. Bu artışın sebebi konu üzerinde çalışmaya başlayan bakanlık sayısının artışıdır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere TCDB'ye ayrılan bütçe miktarının çarpıcı şekilde artması, kadınlara yönelik oluşturulan bütçe kaynaklarının tutarının iyileştirilmesi söz konusudur.

Tablo 1. Hindistan'da TCDB Anlayışının Gelişimi (2005/06 - 2011/12)

YIL	BAKANLIK SAYISI	TCDB TUTARI
2005-06	9	14378.68 (2.79 %)
2006-07	18	28736.53 (5.09 %)
2007-08	27	31177.96 (4.5 %)
2008-09	27	27661.67 (3.68%)
2009-10	27	56857.61 (5.57%)
2010-11	28	67749.80 (6.11%)
2011-12	29	78251.02 (6.22%)

Kaynak: TBMM, (2014), Kefek TCDB Komisyon Raporu.

Hindistan’da TCDB çalışmaları hem merkezi hem de bölgesel düzeyde yer bulmuştur. Örnek vermek gerekirse Karnataka bölgesi ülkenin TCDB çalışmalarına temel niteliği taşıyan, 2006-2007 yılları arasında pilot projenin uygulamaya koyulduğu bölgedir. Bu pilot projeden elde edilen çıktılar doğrultusunda merkezi uygulama şekillendirilmiştir. 2005-2006 yıllarında Rajashtan ve 2008-2009 yıllarında Bihar uygulama yapılan bölge örnekleri arasındadır. Bu örneklerden hareketle Hindistan’ın yerel ve ulusal düzeyde TCDB girişimlerinin yapıldığı bir ülke olduğunu söylemek mümkündür (TBMM Kefek Raporu, 2014:138).

2.5. Ruanda

Ruanda TCDB kapsamında çalışma yapan ilk ülkelerden biridir. 1999 yılında kurulan Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı (Ministry of Gender and Women in Development) TCDB konusunda sorumluluk sahibidir. Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kurumu bu girişimi desteklemektedir. Ruanda yapmakta olduğu Vizyon 2020 çalışması doğrultusunda cinsiyete yönelik ulusal eylem planı ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda adımlar atmaya çalışmaktadır. Ayrıca yine Vizyon 2020 kapsamında belirlenen orta vadeli harcama yapısının eşitlikçi bütçe anlayışı ile uyumlu olması zorunlu tutulmuştur (Erkan vd, 2012:99).

Ruanda’da TCDB çalışmaları Maliye Bakanlığı ile Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlıklarınca ortaklaşa yapılmaktadır. Bu iki kurum arasındaki dayanışmanın kuvvetlendirilmesi ve bu kurumlarda çalışan personelin çalışmakta oldukları bakanlıkların bütçelerinde TCDB doğrultusunda bir oluşumu nasıl gerçekleştirebileceklerine dair eğitim almaları sağlanmıştır (Diop ve Tine, 2002:120).

2.6. İskoçya

1999 yılında bağımsız parlamentosunu oluşturan İskoçya tüm sosyal hizmetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulunduracağını ifade etmiştir. Yeni hükümet bütçe sürecinde kadınlara yeni fırsatların sunulması perspektifini benimsemiş ve cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi hususunda bütçenin kullanılacak enstrümanlardan biri olduğu ifade edilmiştir.

İskoçya Kadın Bütçe Grubu'nun (Scotland Women Budget Group- SWBG) resmi anlamda kuruluş tarihi 2000 yılının Mayıs ayıdır. Grup kendisine temel amaç olarak İskoçya kamu politikasına cinsiyete duyarlı bir bakış açısı kazandırmak ve politikaların cinsiyet etki analizlerini yaparak eşitlikçi bir değişime uğramalarını sağlamayı seçmiştir. İskoçya'da uygulamaya koyulmaya çalışan politikalar incelendiğinde bir TCDB uygulamasından ziyade cinsiyet duyarlı bir perspektifin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Anlayışın bu yöne evrilmesinin temel sebebi İskoçya'nın İngiltere'ye karşı vermiş olduğu bugünkü özerkliğinin mücadelesinde kadınların önemli rol oynamasıdır. İskoçya'nın özerkliğini kazanmasının ardından oluşturduğu yeni siyasi yapısında kadın hareketi içerisinde bulunan birçok aktivist milletvekili ve bakan gibi önemli görevlere gelmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak devlete toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama görevi veren "Eşitlik Kanunu (The Equality Act)" 2006 yılında kabul edilmiştir ve oldukça önemli bir kazanımdır. Kabul edilen kanunla birlikte tüm kamu idarelerine hizmet verdikleri ve sorumluluklarına giren alanlarında toplumsal cinsiyet ve fırsat eşitliğini sağlama sorumluluğu yüklenmiştir (Şahin, 2011:92).

Ayrıca 2000 yılından itibaren Maliye Bakanlığı bünyesinde TCDB anlayışı ile ilgili bir uzman çalıştırılma zorunluluğu İskoçya'da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik hassasiyeti gözler önüne sermektedir (Bellamy, 2002:14).

2.7. Fransa

Fransa'da Parlatentonun hükümetten kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine dair bir bütçe raporu hazırlamasını talep etmesi üzerine ülkede TCDB anlayışına yönelik çalışmalar 2000 yılında başlamıştır. Parlatenterlerin hakları ve cinsiyet eşitliği amacıyla yapılan kamu harcamaları hakkında fikir sahibi olması için hazırlanan bu rapora Sarı bütçe raporu (jaune budgétaire) denmektedir. Raporun üstlendiği bir diğer misyonda kadın-erkek eşitliğine yönelik kamu hizmetlerini izleme ve yönlendirmediir.

Sarı bütçe raporunda parlatenterler ve kamu personelini cinsiyet ayrımcılığı konusunda bilgilendirmek ve eğitmek gibi faaliyetlere harcanan giderler ve Kadınlara Özel Kefalet Fonu gibi bütçe ödenekleri de yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse 2000 yılında yapılan toplam 260 milyar Euro tutarındaki ulusal harcamanın 40 milyon Euro'luk kısmı parlatenter ve kamu personelinin cinsiyet ayrımcılığı eğitimine

harcanmıştır. Fransa'da dikkat çeken bir diğer konu ise kadın girişimciliğinin desteklenmesidir. Yıllık ortalama olarak her yeni 100 özel firmanın 27'si kadınlar tarafından kurulan girişimlerdir. Bu trendi daha da hızlandırmak için 2001 yılında 1000 yeni firmanın kurulması hedefiyle oluşturulan Kadınlara Özel Kefalet Fonu (Special Women's Guarantee Fund)'na tahsis edilen ek kaynağın miktarı 10 milyon Fransız Frangıdır (Biol vd., 2012:99).

Sarı bütçe raporu 2010 yılından sonra yerini "Geniş Politika Dokümanı" ekine bırakmıştır ve TCDB anlayışına yönelik çalışmalar bu ekte yer almaya başlamıştır. Başbakanın liderlik ettiği bakanlıklar arası komite tarafından oluşturulan "Geniş Politika Dokümanı" 17 program içermektedir. Bu programların tamamının cinsiyet analizinden geçmesi zorunludur.

17 Haziran 2012'de kamu hizmetlerinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması adına öngörülen tedbirler Kadın Hakları Bakanı ve Devlet Reformu ile Kamu Hizmeti ve Yerelleşme Bakanı tarafından bir bildiriyle açıklanmıştır. Ayrıca Kadın Hakları Bakanı diğer bakanlıklardan, eğitim, istihdam, kadına karşı şiddetle mücadele ve ebeveynlik gibi tüm kamu politikalarında bir eylem planı hazırlamalarını istemiştir. Bakanların kişisel olarak bu toplumsal cinsiyet eşitliği dönüşümünde yer alması ve kendileri tarafından atanan uzmanların hareket planının getirilerini izleyecek olması dikkat çekicidir. 2012 yılında alınan kararla hükümet yüksek dereceli memur atamalarında kadın-erkek eşitliği dengesini gözeteceğini ve bu politikayı saydamlık çerçevesinde yürüteceğini taahhüt etmiştir. Tüm bu olumlu gelişmelere ek olarak politikaların mali bütçe içerisinde bir kalem olarak gösterilmesi ve ayrılan ödeneklerin rakamsal olarak ifade edilmesi Fransa'nın TCDB anlayışı doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. 2013 yılı mali bütçesindeki ödeneklerin dağılımı incelendiğinde personel harcamaları ve fonksiyonel harcamalar başlığı altındaki Dayanışma ve Fırsat Eşitliği hedefi kapsamında Kadın-Erkek Eşitliği programına yer verilmiş ve program doğrultusunda ayrılan ödeneklerin tutarları bir önceki yıl ile kıyaslanmış biçimde gösterilmiştir (TBMM Kefek Raporu, 2014:128).

2.8. Fas

Kamunun TCDB anlayışı kazandığı, bütçe sürecinde aktif rol oynadığı ülke örneklerinden biri de Fas'tır. Fas Ekonomi ve Finans Bakanlığı her yıl içerisinde tüm

hizmetler için analizler barındıran, hayata geçirilen program/projelerin sonuçları bulunan geniş içerikli bir toplumsal cinsiyet raporu hazırlamaktadır (Kingdom of Morocco Ministry of Economy and Finance, 2008). Dolayısıyla Fas'ın performans ve program esaslı bütçeleme ile cinsiyete duyarlı bütçelemeyi bir araya getirdiğini söylemek yanlış olmaz. TESEV yayınlarının Klatzer'den (2011:22) aktardığı Sağlık Bakanlığı örneği, performans esaslı bütçeleme ile cinsiyet bütçelemesinin birlikte uygulanmasına iyi bir örnektir. Fas Sağlık Bakanlığı ülkede üreme, çocuk ve genç sağlığı hususlarında önlemler almış, anne ve yeni doğan ölümlerinin azaltılması, sigortalı sayısının artırılması gibi hedefler belirlemiştir. Somut tedbirler alınarak politikaların uygulanması ve performans hedeflerine ulaşılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Fas'ta 2005 yılından bu yana Bütçe Kanuna Cinsiyet Raporu eşlik etmektedir. Ayrıca Fas Ekonomi ve Maliye Bakanlığı 2007 yılında UNIFEM ve AB'nin katkılarıyla yapılan yardımların etkinliği kapsamına TCDB'nin de dahil edilmesini içeren bir inceleme gerçekleştirmiştir. Ülkede TCDB yaklaşımı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün Ortak Enformasyon Sisteminde halen kendisine yer bulmakta ve kalkınma planları katılımcı ve cinsiyet eşitliğini gözetten bir bakış açısıyla hazırlanmaya çalışılmaktadır (TBMM Kefek Raporu, 2014:130).

2.9. İsveç

Vatandaşlarına geniş kapsamlı sosyal güvence sağlayan, Esping-Andersen (1990) tarafından Kuzey Avrupa sosyal demokrat refah rejimleri olarak sınıflandırılan İskandinav ülkeleri, TCDB anlayışı hususunda incelenmesi gereken ülkelerdir. Toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımı kamu yönetiminde kendilerine bir ilke olarak kabul eden İskandinavlar dünya toplumları için örnek teşkil eden modellere sahiptir. Örnek vermek gerekirse Norveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasayı 1979 yılında kabul etmiştir. Ülkemizde kadından iyi bir eş ve iyi bir anne olması, ücret elde edemedikleri ev emeği olarak tanımlanan temizlik işlerini, yemek hazırlama faaliyetlerini, çocuk, hasta ve yaşlı bakımlarını üstlenmesi beklenmektedir. İsveç'te ise 1960'lar ve 1970'ler boyunca yönetimde olan sosyal demokrat hükümetler ayrı vergilendirme, ebeveyn izni ve yüksek düzeyde çocuk bakım yardımı uygulamaları gibi politikalar uygulayarak kadınları tam zamanlı ücretli işlere çekmişlerdir (Akduran, 2011).

İsveç'te çocuk bakma sorumluluğu ülkemizin aksine yalnızca anneye değil her iki cinse de aittir. Çocuğa hangi ebeveyn bakacak ise o kişi bakım ücreti alır. Çocuk bakımının kalitesini sağlamak için gerekli şartların hazırlanması siyasi bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir. Bütçeden yıllık çocuk bakımına yönelik ödenen ücretlerin toplamı gayri safi yurt içi hasılda (GSYİH) % 2'lik küçük bir paya sahiptir. Bu uygulamalar sayesinde İsveç kadın-erkek eşitliğini sağlama konusunda en başarılı ülkelerden biri olmuştur ve hane içi yaşam kalıplarından sıyrılan kadınlar İsveç'i Avrupa'nın en yüksek kadın istihdamına sahip ülkelerinden biri haline getirmiştir (European Women's Lobby, 2004:6).

İsveç 1994 yılında hız verdiği toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımlarıyla cinsiyet eşitliği konusunda önemli adımlar atan ülkelerden biri olmuştur. 2003 yılında parlamentoya toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bir ulusal boyutta eylem planı sunulmuş ve 2004-2009 yıllarında toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın kamuda uygulanması planlanmıştır. Bu eylem planı kapsamında bakanlıklar içerisinde bir organizasyon kurulması, bakanlıklarda toplumsal cinsiyet eşitliği koordinatörlerinin görevlendirilmesi, devamlı destek ve eğitim sağlanması ve performansların parlamentoya sunulması öngörülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında ana hedefin kadınlar ve erkeklerin toplum içerisinde kendi hayatlarını idame etmelerinde eşit olmalarıdır. İsveç bunun sağlanabilmesi için eşitliğin öncelikle eğitim ve ekonomik bağımsızlık alanlarında yakalanması ve yetki ve karar alma mekanizmalarında kadınların erkekler ile eşit fırsatlardan faydalanabilmesi gerektiğini düşünmektedir.

2006 yılı Mayıs ayında hükümet tarafından hazırlanan yeni stratejiye göre ülkede TCDB çalışmalarının 3 farklı alana odaklandığını söyleyebiliriz. Bu alanlar; ekonomi politikalarını belirleyen karar alma süreçlerinde cinsiyet eşitliğinin temin edilmesi, kamu kurumlarında yönetim noktasında cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve cinsiyete duyarlı istatistiksel verilerin oluşturulmasıdır. İsveç'te TCDB anlayışının en önemli özelliklerinden biri de bakanlıkların kendi politika alanlarına giren konularda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasından mesul olmasıdır. Bakanlıklar bütçe tekliflerinde bulunan programlar kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik amaçlar belirlemektedir. Bütçenin cinsiyet eşitliğini sağlama açısından önemli bir araç olduğunun farkında olan İsveçliler Maliye Bakanlığını ekonomik kaynakların kadınlar ve erkekler arasında nasıl dağıldığını inceleyen yıllık bir rapor hazırlamak konusunda

görevlendirmiştir. Söz konusu rapor yıllık ve düzenli olarak hükümetin bütçe kanun tasarısı ekinde parlamentoya sunulmaktadır (TBMM Kefek Raporu, 2014:129).

2.10. Avusturya

Avusturya TCDB anlayışına yönelik çalışmalara diğer örneklere nazaran daha geç başlamıştır. 2000 yılında ülkede her bakanlık için kadın hakları kapsamında faaliyet gösteren komisyonlar ve çalışma grupları oluşturulmuştur. Takip eden 2001 yılında ise Kadın ve Bütçe Grubu kurulmuştur. Ancak Avusturya'yı diğer ülke örneklerinden ayıran oldukça dikkat çekici özellikler bulunmaktadır. Kamunun TCDB konusunda yaptığı düzenlemelerle oldukça duyarlı olduğunu göstermesi ve TCDB anlayışının ülkede yapılan bütçe reformu sürecinde benimsenmesi bahsettiğimiz özelliklere örnek olarak gösterilebilir. Anayasa'da bütçeyle ilgili hükümlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, TCDB anlayışının bütçe reformunda yasal zemine oturarak sağlamlaşmasına imkân tanımıştır.

TCDB kavramının anayasada kendisine yer bulduğu ilk ülke Avusturya'dır. Anayasanın 13. maddesinde "*Federasyon, eyaletler ve belediyeler bütçe süreçlerinde kadın erkek eşitliğini sağlarlar.*" Anayasanın 51 maddesinde "*Federasyon bütçe yönetiminde özellikle kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapar.*" hükümleri yer almaktadır. Avusturya'da ilki 2009 ikincisi ise 2013 yıllarında yapılan bir bütçe reformu hayata geçirilmiştir. Ülkede 2013 yılında performans dayalı bütçe sistemine geçilmiş ve bu uygulama ile her bakanlıktan kendilerine en çok beş hedef belirlemeleri ve bu hedeflerden en az birinin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olması şartı getirilmiştir. Bu şekilde TCDB yaklaşımı bütçe sürecinin bir unsuru haline gelmiştir (<https://english.bmf.gv.at/>). Bu süreç içerisinde Bakanlar Kurulunda TCDB yaklaşımına dair beş karar kabul edilmiştir. Bu kararlar (TBMM Kefek Raporu, 2014:19):

- TCAA yaklaşımına uygun olarak 2000 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğini plan, program ve politikalara yerleştirme komisyonu kurulmuştur,
- Komisyonun çalışma programı ise 2002 yılında kabul edilmiştir,
- 2004 yılında TCAA kapsamında hedefler belirlenmiş, bu doğrultuda federal bakanlıkların tüm bütçe politikalarında önceliklerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına sahip olması gerektiği kararına varılmıştır,

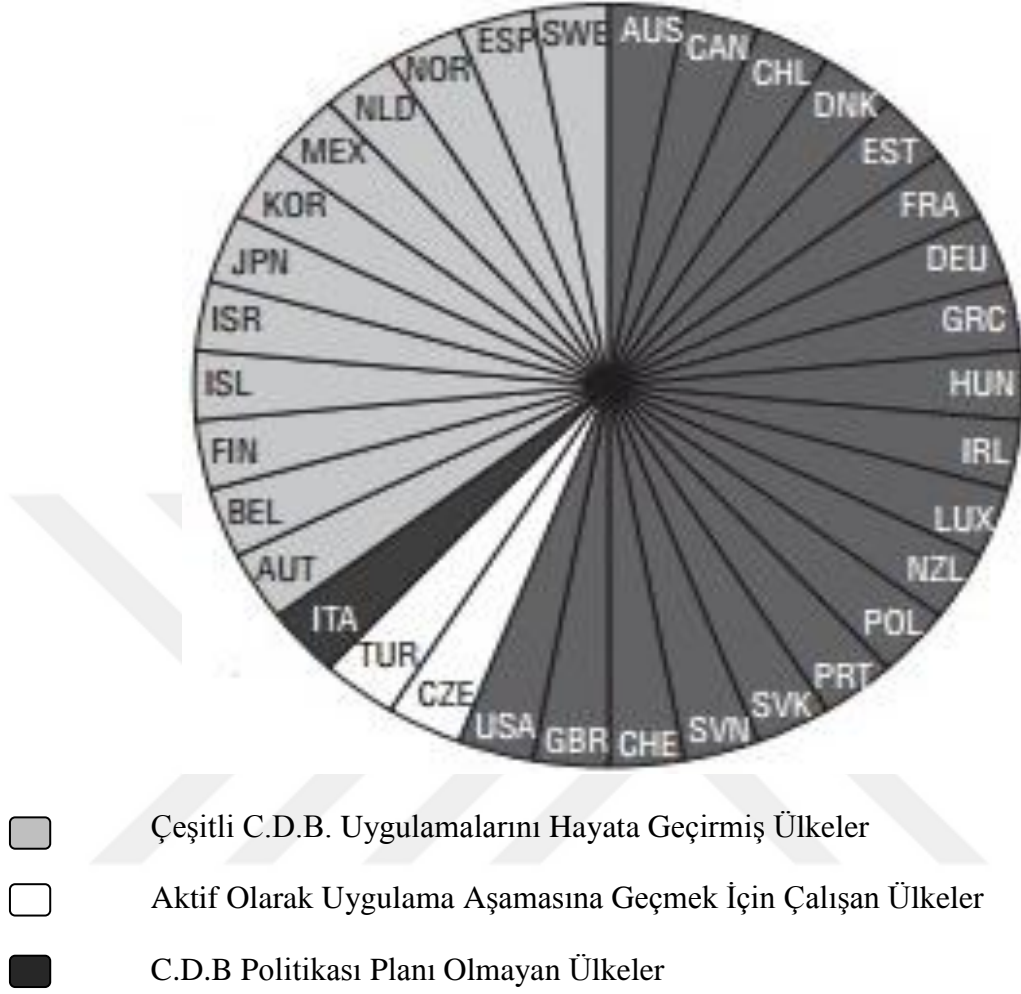
- “Kamu idareleri için TCDB Uygulama Kılavuzu” ise 2008 yılında onaylanmıştır,
- 2011 yılı için belirlenen beş öncelikli alanda TCAA yaklaşımı ve TCDB yaklaşımının sistemli ve istikrar arz edecek şekilde uygulanması kararı alınmıştır.

2.11. Amerika Birleşik Devletleri

Dünyanın en büyük ve en güçlü ekonomisine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri’nde bir cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması henüz hayata geçirilmemiştir. CEDAW’ı onaylamayan yedi ülkeden biri olan Birleşik Devletlerde kadınlara karşı şiddetin önlenmesi, eşit iş için eşit ücret, aile izin yardımları, yarı zamanlı çalışanlara yönelik uygulamalar veya kadınlara ait işletmelerin teşviki gibi cinsiyet eşitliği kapsamında değerlendirebileceğimiz politikalar söz konusu olmakla birlikte doğrudan bir cinsiyete duyarlı bütçeleme örneği hiçbir eyalette mevcut değildir. Ancak GPRA 2010 Modernleşme Yasası kapsamında federal kurumların hedeflerini gerçekleştirirken kaydettikleri ilerlemeleri rapor etmesi zorunluluğu getirilmiş ve bu raporlar sayesinde olası bir cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için toplumsal cinsiyet verileri elde edilmiştir (https://www.imf.org/~media/Files/Publications/PP/pp041917_gender-budgeting-in-g7-countries.ashx, 01.05.2017).

OECD’nin 34 üyesinden biri olan ABD topluluğunun 2016 yılında üye ülkeler arasında yaptığı cinsiyete duyarlı bütçeleme anketinin sonuçlarından elde edilen grafikten de görüleceği üzere böyle bir politika planı olmayan ülkeler arasındadır. Grafikte OECD’nin Avusturya, Belçika, Finlandiya, Hollanda ve İsveç gibi 15 üye ülkesi cinsiyete duyarlı bütçeleme politikaları ile bütünleşmiş, üye ülkelerden İtalya planlama aşamasına gelmiş ve Türkiye ile Çek Cumhuriyeti’de aktif olarak uygulama aşamasına geçmek için çalışmalarını sürdüren ülkeler olarak sınıflandırılmıştır (<http://www.oecd.org/gender/Gender-Budgeting-in-OECD-countries.pdf>, 01.05.2017).

Grafik 2. OECD Ülkelerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları

3. AVRUPA BİRLİĞİNDE TCDB UYGULAMALARI

İkinci Dünya Savaşı'nın kıtada yarattığı yıkım ve edinilen acı tecrübelerin bir daha tekrarlanmaması adına bazı Avrupa ülkeleri işbirliğine gitme kararı almıştır. Bu doğrultuda atılan ilk adım 1951 Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'dur. Paris'te başlayan bu birlik oluşturma serüveni Maastricht'te 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanarak Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile günümüzdeki son şeklini almış ve yoluna Avrupa Birliği adı altında devam etmiştir. AB, 2016 yılı itibarıyla 4.324.782 km² alanda, politik ve ekonomik anlamda birlikte hareket eden 28 üye ülke ile faaliyetlerine devam etmektedir.

Çağımızda demokrasi anlayışını benimseyen ülkelerin vatandaşlarının sosyal, kültürel ve siyasi yaşamlarına şekil veren en temel ilke "eşitlik" ilkesidir. Ülkeler vatandaşlarına eşit şartlar altında yaşamak, her alanda eşit koşullara sahip olmak ve bu doğrultuda muamele görmek olgularını güvence etme misyonunu üstlenmişlerdir. Dolayısıyla kadın-erkek eşitliğinin sağlanması bir kadın meselesinden ziyade demokrasi gerekliliğidir. Uzun yıllardır birçok Avrupa ülkesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda ulusal ve yerel düzeyde çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmektedir (Erkan vd, 2012:92). Çalışmanın bu bölümünde ulusal anlamda gösterilerden çabalardan ziyade AB'nin bu konuda yaptığı çalışmalar incelenmiştir.

AB, yasalarla güvence altına alınmış bir organizasyon olup "topluluk müktesebatı" adı verilen bir düzenleme sistemi ile tüm üye ülkeler için geçerli olan ortak haklar ve yükümlülükler belirlemiştir. Birliğe katılmak isteyen ülkeler müktesebatı benimsemek ve gerekliliklerini yerine getirmek zorundadır. İnsan haklarına saygılı olmak, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmek topluluk müktesebatının en önemli parçalarından biridir. Müktesebatı üstlenemeyen ülkelerin AB'ye üye olabilmesi söz konusu değildir (AB içerisinde bulunduğumuz dönem içerisinde Avrupa Parlamentosu ve kadın hakları örgütlerinin TCDB anlayışının uygulanmasına yönelik tüm çağrılarına rağmen böyle bir süreci takip etmemektedir (Stotsky, 2011:06). Ancak Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin TCDB'ye karşı sergilemiş olduğu ilgi ve hassasiyet Birliğin bütçe sürecine toplumsal cinsiyet eşitliğini dahil etmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin Avrupa Konseyi'nin 2005 yılında TCDB ile ilgili yayınladığı, planlama, hazırlık, benimseme,

uygulama, denetleme ve değerlendirme aşamalarını içeren bir model tasarladığı rapor¹, Woestman'ın 2009 yılında Brüksel'de önerdiği dört aşamalı “ AB Genel Bütçe Desteği Oluşturulması²” isimli modeli ve Budlender'ın politikacılar, bürokratlar ve sivil toplum örgütleri üçgeninde farkındalık, hesap verilebilirlik ve bütçelerin değişmesi amaçlarını taşıyan “Cinsiyet Duyarlı Bütçeleme Girişimlerinin Global Değerlendirmesi³” adını taşıyan modeli AB'nin TCDB uygulamaları için yeterli altyapıya sahip olduğunu göstermektedir. AB'de TCDB anlayışının sağlıklı bir şekilde uygulamaya konulabilmesi Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin anlaşması ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Konseyi'nin bütçe sürecine cinsiyet eşitliğinin dâhil edilmesi yönünde yaptığı çağrı Birliğin Avrupa 2020 Stratejisi'nde yer alan cinsiyet eşitliği hedefine ulaşması açısından önemli bir adımdır.

AB üyelerine refah dağıtan, büyük bütçeli bir oluşum değildir. Hatta Birliğin bütçesi bazı üyelerinden çok daha küçüktür. Üç yıl süren müzakerelerin ardından Avrupa Parlamentosu'nun onayladığı Birliğin 2014-2020 bütçesi 960 milyar Euro'dur (<http://tr.euronews.com/>, 10.05.2017). AB'nin güçlü üyelerinden Almanya'nın bütçesi ise 2016 yılı için 316,9 milyar Euro rekor harcama tutarı öngörmüştür. Dolayısıyla AB'de cinsiyet eşitliği anlayışının etkili bir biçimde sağlanabilmesi için üye ülkelere TCDB anlayışını içselleştirmek ve uygulama bazında kararlı olmak gibi önemli görevler düşmektedir. Birlik içerisinde yer alan üye ülkelerin farklı TCDB deneyimleri vardır. Güçlü refah devletleri olarak tanımlayabileceğimiz İskandinav ülkeleri, Almanya, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerde başarılı ve öncü olan TCDB örnekleri görürken İspanya, İtalya gibi Güney Avrupa ülkelerinde yerel düzeyde kalan, ulusal düzeyde benimsenmeyen örnekler görmekteyiz.

AB üyesi devletlerin TCDB anlayışını başarıyla ulusal bütçelerine dahil edebilecek yeterli tecrübeye sahip olmadıkları görülmektedir. AB içerisinde TCDB

¹ Detaylı bilgi için bkz: Council of the European Union (2005), http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB%282004%29RAPFIN_en.pdf, : 03.05.2017

² Detaylı bilgi için bkz: Woestman, Lois, (2009), ‘Engendering EU General Budget Support’ (WIDE, Brussels). https://www.google.com.tr/search?q=Lois+Woestman&oq=Lois+Woestman&aqs=chrome..69i57&sourceid=chrome&es_sm=93&ie=UTF-8#, : 03.05.2017

³ Detaylı bilgi için bkz: Budlender, Debbie, (2000), “A Global Assessment of Gender Responsive Budget Initiatives” (Washington DC: World Bank), <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.4797&rep=rep1&type=pdf>, : 03.05.2017

uygulamaları konusunda yeterli tecrübe ve başarılı modelleriyle İskandinav ülkeleri temel olarak alınabilir. Diğer yandan Yapısal Fonlar kullanılarak üye ülkelerin TCDB uygulamaları teşvik edilebilir. TCDB anlayışını Birlik içerisinde uygulamaya koyan ülke sayısının artması Birliğin bu doğrultuda gelişimine önemli katkıda bulunabilir. Ancak bu önerilerin hayata geçirilebilmesi için kamu kaynakları ulusal düzeyde kullanılırken gösterilen hassasiyet ve kararlılığın Birlik seviyesinde de gösterilmesi gerekmektedir. TCDB yaklaşımı hususunda bir diğer sıkıntı ise Birlik içerisinde tek tip bir cinsiyet bütçesi anlayışı benimsemenin mümkün olmamasıdır. Örneğin üye ülkelerin her biri farklı ekonomik ve mali yapılara sahip olmaları sebebiyle AB’de yaşanan borç krizini farklı şekillerde tecrübe etmişler ve ayrı kemer sıkma politikaları uygulamışlardır (Schmidt, 2012). Bu yüzden AB genelinde ortak bir TCDB uygulamasının benimsenmesi çeşitli zorluklar doğurabilir. (<http://kadinstatusu.aile.gov.tr>).

TCDB anlayışı 2003 yılında Avrupa Parlamentosunun yayınladığı bir karar ile Avrupa Ülkelerinin ortak gündemine taşınmıştır (European Parliament, 2003). Ardından Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nce 2006 yılında 1739 sayılı Tavsiye Kararı alınmıştır. Bu kararın içeriğinde bütçelerin kadın-erkek eşitliği konusunda nötr olmadığı, her iki cinsi farklı etkilediği ve bütçe süreçlerinin tüm aşamalarında cinsiyet eşitliği perspektifiyle hareket ederek kadın ve erkek arasındaki bu eşitsizliğin giderilmesinin sağlanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca TCDB anlayışı ile şeffaflığı, hesap verilebilirliği ve etkinliği artan bir bütçe yapısına sahip olunacağı belirtilmiştir (TBMM Kefek Raporu, 2014:17). AB’nde TCDB anlayışının gelişimini kavrayabilmek için Birliğin sosyal politikalar, kadın-erkek eşitliği politikaları ve kadın istihdamına yaklaşımına kısa bir göz atmakta fayda vardır.

3.1. AB Nezdinde Yaşanan Gelişmeler: AB Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi (2001-2005)

Bilindiği üzere Avrupa Birliği (AB) yasalara dayanan bir birlikteliktir ve birliğe üye tüm devletlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlenmiş sistem ise “topluluk müktesebatı” olarak adlandırılmaktadır. AB’ne üye olmak isteyen ülkeler topluluk müktesebatını kabul etmek ve müktesebatın gerekliliklerini yerine getirmek zorundadır. AB’ne üye olmanın mutlak koşullarından biride toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının

aday ülke tarafından benimsenmiş olması ve ülkenin kadın vatandaşlarına kadın haklarını güvence içerisinde sağlayabilmesidir.

AB’de kadın-erkek eşitliğini gözeten politikaların tarihine bakıldığında karşımıza 1957 yılında Roma Anlaşmasının 119. (yeni 141) maddesi ile oluşturulan “eşit iş için eşit ücret” düzenlemesi çıkmaktadır. Birlik bu tarihten sonra kadın-erkek eşitliği konusunda tüzük, konsey sonuç ve tavsiye kararları, konsey sonuç bildirisi, komisyon tavsiye kararı ve eylem programları gibi ikincil seviyede değerlendirilebilecek mevzuat düzenlemeleri yapmış, eşitlik adına birçok girişimde bulunmuştur.

1982 yılından bu yana AB tarafından kadın-erkek eşitliği sağlamaya yönelik uygulanan eylem programlarını şöyle sıralayabiliriz;

- 1982-1985 Kadınlar İçin Fırsat Eşitliği Birinci Orta Vadeli Topluluk Olumlu Eylem Programı,
- 1986-1990 Kadınlar İçin Fırsat Eşitliği İkinci Orta Vadeli Topluluk Olumlu Eylem Programı,
- 1991-1995 Kadınlar ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Üçüncü Orta Dönem Topluluk Eylem Programı,
- 1996-2000 Kadınlar ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Dördüncü Orta Dönem Topluluk Eylem Programı

Eylem programlarını incelediğimizde ilk ve ikinci programların olumlu eylem, üçüncü ve dördüncü eylem programlarının ise eşitlik ilkesi çerçevesinde hazırlandığını görüyoruz (Süral, 2002: 120-129).

2001-2005 yıllarını kapsayan ve AB Komisyonu tarafından hazırlanan Birliğin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi belgesinde şu maddeler göze çarpmaktadır;

- AB üyesi ve aday ülkeleri de kapsayacak şekilde demokrasi Birliğin temel değeridir ve kalkınma politikaları bu ekseninde inşa edilir,
- Demokrasi anlayışının tam manasıyla gerçekleşebilmesi için kadınlar ve erkeklerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel her alanda eşit temsil edilmeleri zorunludur,

- Kadınların ve erkeklerin hayatını doğrudan etkileyecek politikalarda eşit katılımın sağlanarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin hedeflenmesi gerekmektedir,
- Politika oluşturma evresinde kadınların ihtiyaçlarının erkeklerden farklı olduğunun göz önünde bulundurulması ve kadınların istekleri ile erkeklerin isteklerinin eşit derecede öneme sahip olduğunun dikkate alınması hassasiyet gösterilmesi gereken bir tutumdur.

Ayrıca Birlik üyelerinden toplumsal cinsiyet analizi yapabilmek için cinsiyete duyarlı veri toplamalarını ve işlemelerini, sağlık ve eğitim alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırmalarını ve bütçelerini cinsiyete duyarlı şekilde yapılandırmalarını istemiştir (KSSGM, 2005:2).

2001-2005 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi'nden sonra da AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliği hassasiyeti artarak devam etmiştir. Avrupa Konseyi tarafından 2006 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Avrupa Paketi" ilan edilmiş, yine 2006 yılı içerisinde 2006-2010 yılları arasına yönelik "Kadın-Erkek Eşitliği Yol Haritası" (A Roadmap for Equality between Women and Men) adında yeni bir beş yıllık eylem planı belirlenmiştir. Bu süre zarfında 2007 yılında da "Avrupa Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü" (European Institute for Gender Equality) kurulmuş ve bu enstitü 2009'da faaliyetlerine başlamıştır (Koray, 2011:23). Çalışmamızın "Avrupa Birliği'nde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" bölümünde Birliğin toplumsal cinsiyet eşitliği hedefleri hususunda detaylı bilgi verilmektedir.

3.2. AB'de TCDB Çalışmaları

3.2.1. AB'de Sosyal Politikaların Tarihsel Gelişimi

Sosyal politika çağımızda her geçen gün artan endüstrileşme ve kentleşme sonucu meydana gelen iş kazası, işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi sorunlar karşısında işçiyi korumayı ve çeşitli önlemleri hayata geçirmeyi amaçlayan ve ilk kez Almanya'da kullanılan bir kavramdır (Koray, 2005:24). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa Kıtası'nda pek çok ülkede ele alınmaya başlayan sosyal politikaların kapsamı genişletilerek eğitimden sağlığa, yoksulluktan gelir dağılımına ve dezavantajlı gruplar için eşitlik sağlanmasına kadar hemen her toplumun yaşadığı sosyal sorunlara çareler üretme noktasına kadar gelmiştir.

AB'nin sosyal politikalarının temel dayanaklarından biride kadın-erkek eşitliğidir. AB Antlaşması'nın (Maastricht Anlaşması) 2. ve 3. maddelerinde “*Kadın-erkek eşitliğinin egemen olduğu toplum modeli*” anlayışına değinilir ve birliğin eşitliği savunduğu beyan edilir. Yine AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 8. Maddesinde “*Birlik tüm faaliyetlerinde, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliği gidermek ve eşitliği desteklemek için çaba gösterir*” hükmü bulunmaktadır. Demokrasinin temel prensibi kabul edilen eşitlik kavramı, AB'nin gelecekte ekonomik başarı elde edebilmesinin ve sosyal bütünlüğe erişebilmesinin anahtarı olarak görülmektedir (<http://www.abgs.gov.tr/>).

Kadın-erkek eşitliği politikalarını da içerisine alan sosyal politika anlayışının Avrupa'da tarihi gelişimini Süral (2002:45) şöyle sıralamaktadır;

-1957-1972 Neoliberalizm ve Sosyal Politikaları İhmal Dönemi,

-1972-1980 Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Sosyal Birliğe Önem Vermeye Başladığı Dönem,

-1980-1985 Kuralsızlaştırma ve Esnekleşme dönemi,

-1986-1993 Ortak Pazar ve Avrupa Sosyal Alanı Dönemi,

-1993- Maastricht - Amsterdam Anlaşmaları ve Sonrası

şeklinde beş dönem olarak sıralanmıştır (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

1957-1972 yeni liberalizm ve ihmal döneminde AET'nin üretim faktörlerinin serbest dolaşımına dayanan hedeflerinin gerçekleşmesi durumunda ekonomik ve sosyal politikaların kendiliğinden gelişme göstereceği kabul edilmiş ve sosyal politikalar konusunda spesifik çalışmalar yapılmamıştır. Bu dönemde sosyal politikalar göz ardı edilse de sosyal ifadesi 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasında yer almış ve topluluğun yaşam standardının ivedi şekilde yükseltilmesinin sosyal politikaların uygulanması ile mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir (Tokol, 1995:98).

1972 yılında yapılan Avrupa Konseyinin Paris Zirvesi'nde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun sosyal politikalar konusunda adımlar atmaya başladığı görülmektedir. 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ve akabinde gelişen uluslararası ekonomik istikrarsızlık ve durgunluk çeşitli sosyal hareketlerin gelişmesine sebep olmuş ve bu hareketler 1957-1972 yılları arasında izlenen politikaların sosyal anlamda yetersiz

olduğuna dair Toplulukta farkındalık yaratmıştır. Sosyal Politikalar anlamında bir dđnüm noktası olarak değerlendirilen Paris Zirvesi'nin ardından 1974'te yurtdluge sokulan sosyal eylem programına kadın politikası eklenmiş ve Birlik sosyal politikaların da ekonomik ve para birliği kadar önemli olduğunu beyan etmiştir (Çelik, 2006:91-92). Bu periyot 1972-1980 AET'nin sosyal yüzünün ortaya çıktığı dönem olarak tanımlanmaktadır.

Kuralsızlaşma ve Esnekleşme Dđnemi (1980-1985) olarak kabul edilen yıllarda ise şu gelişmeler yaşanmıştır: 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında artan global rekabetin Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun omuzlarında yarattığı baskı neticesinde üye devletlerin sosyal hukuku ve iş hukuku kuralları esnekleştirilmiş ve bu dönemde bazı sosyal mevzuatlar kabul edilmiştir. Ancak bu dönemde düzenlemeler mevzuattan ziyade sonuç kararları, eylem programları ve görüşler gibi yaptırım içermeyen hukuki düzenlemeler kullanılarak hayata geçirilmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

Ortak Pazar ve Avrupa Sosyal Alanı Dđnemi (1986-1993): Dđnem içerisinde sahip olunan genel kanı ekonomik birleşmenin başarılı olabilmesi için pazarın sosyal anlamda düzenlenmesi gerektiğidir. Sosyal ve ekonomik olguların birbirini tamamlayan, ayrılmasının sağlıklı olmayacağı olgular olduğu görüşü kuvvetlenmiştir.

1 Kasım 1993 yılında uygulamaya sokulan Maastricht Anlaşması (AB Anlaşması) Avrupa Topluluğu'nun sosyal hukuk ve politikalarının tarihi ilerleyişinde son dđnemeçtir. Bu anlaşma ile birlikte Topluluk başlangıçta kendisine hedef olarak belirlediği ekonomik birlik sağlama çalışmalarının yanı sıra sosyal ve siyasal anlamda da birlikte hareket etme doğrultusunda adımlar atmıştır. 1 Mayıs 1999 tarihli Amsterdam Antlaşması ile Sosyal Politika Sözleşmesi'nin maddeleri uyarınca Roma Antlaşmasının bazı maddeleri değiştirilmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

3.2.2. AB Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları

AET'yi oluşturan 25 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın 119. (son düzenlemeler ile AB Antlaşması'nın 141. maddesi) maddesi ile getirilen "eşit iş için eşit ücret" düzenlemesi Birliğin fırsat eşitliği politikalarının temelini oluşturur. AB'nin ana organlarını oluşturan Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu bünyesinde

kadın-erkek eşitliği amacıyla çalışan çeşitli birimlere sahiptir. AB Komisyonu bünyesinde İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Genel Müdürlüğü içerisinde faaliyet gösteren Kadın Erkek Eşitliği Komitesi'ni barındırmaktadır. Ayrıca AB Parlamentosu çatısı altında Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Parlamenter Komisyonu'nu barındırır. Bu komisyon birlik içerisinde kadın-erkek eşitliği adına yapılan yasal düzenlemeler kapsamında çalışır. Kadın istihdamını artırarak eşitliğe katkı vermek amacıyla çalışan İstihdam ve Sosyal İşler Parlamenter Komisyonu ile Kişisel Özgürlük ve Adalet ve İçişleri Parlamenter Komisyonu gibi birimler birlik içerisinde eşitlik politikalarını yürüten birimlere örnek olarak gösterilebilir (Global Compact Türkiye Ön Raporu, 2014:10).

Birlik tarafından 1982 yılından bu yana kadınlar ve erkekler arasında fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla çeşitli eylem programları hayata geçirilmektedir. Bu eylem programlarını sıralayacak olursak;

1982-1985- Kadınlar İçin Fırsat Eşitliği Birinci Eylem Programı,

1986-1990- Kadınlar İçin Fırsat Eşitliği İkinci Eylem Programı,

1991-1995 Kadın ve Erkek İçin Fırsat Eşitliği Üçüncü Orta Dönem Topluluk Eylem Programı,

1996-2000- Kadın ve Erkek İçin Fırsat Eşitliği Dördüncü Orta Dönem Topluluk Eylem Programı.

Birinci ve ikinci eylem programları olumlu eylem perspektifinde hazırlanırken üçüncü ve dördüncü eylem programlarına eşitlik perspektifi dahil edilmiştir (Süral, 2002:120-129).

1991-1995 yılları arasında uygulanan Üçüncü Orta Dönem Topluluk Eylem Programı kadının toplum içerisindeki statüsünü eşitliğin dahil edilmesi bağlamında tartışan bir bölüm içermiş ve bu özelliğiyle önceki eylem programlarından farklı bir noktada yer almıştır. “Kadın ve Erkek İçin Fırsat Eşitliğinin Topluluğun Tüm Politikalarına ve Faaliyetlerine Dahil Edilmesi Komisyon Bildirim Notu” 21 Şubat 1996 tarihinde yayınlanmış ve Topluluğun tüm faaliyet ve politikalarını eşitlik doğrultusunda ele almıştır (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

3.2.3. AB'nin 2001-2005 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi

AB Komisyonu 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşmasını temel alarak Birliğin 2001-2005 yıllarına dair Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi (A Framework Strategy for Gender Equality) hazırlamıştır. 2001-2005 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi temel hedef olarak kadın-erkek eşitliğini ana plan ve programlara yerleştirme anlayışını (TCAA) benimsemiş, topluluk mevzuatında ve aksiyonlarında kullanılmak amacıyla bir çerçeve oluşturulması arzulanmıştır. Kadınların ekonomik hayata erkeklerle aynı şartlar altında katılımının sağlanması, sosyal hakların kullanımının güvence altına alınması, kamusal ve özel alanda toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyet kalıplarının yıkılması ve her alanda eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda iki ana değişiklik yapılması öngörülmüştür. Bunlar; topluluğun uyguladığı kadın-erkek eşitliği ile doğrudan veya dolaylı şekilde alakalı tüm politikalara eşitlik anlayışını yerleştirmek ve muzdarip olunan eşitsizlikleri gidermek için ihtiyaç duyulan özel önlemleri ve politikaları oluşturarak uygulamaktır (Sayın, 2007:51).

Bu amaçlara ek olarak Birlik üye devletlerden eğitim ve sağlık alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi, toplumsal cinsiyet analizi yapılması, bilgi toplanması ve işlenmesi, istihdamın toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışına uygun olarak yapılması, bütçe ve kalkınma politikalarının yapılandırılması ve bu anlayışın uygulamaya geçirilebilmesi için kamu çalışanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi almasını talep etmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

AB düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliğine olan ilgi 2005 sonrasında da artarak devam etmiştir. Örnek vermek gerekirse Avrupa Konseyi 2006 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Avrupa Paketi" 'nı ilan etmiş, aynı yıl 2006-2010 yılları periyodunu içeren "Kadın-Erkek Eşitliği Yol Haritası" (A Roadmap for Equality Between Women and Men) politikasına geçmiş ve 2007'de "Avrupa Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü" 'nü (European Institute for Gender Equality) kurmuştur. Enstitü 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Koray, 2012: 23).

AB Avrupa Akdeniz Ortaklığı (EUROMED) faaliyeti çerçevesinde iki Bakanlar Konferansı düzenlemiştir. Konferanslardan ilki İstanbul'da -15 Kasım 2006 tarihleri arasında, İkincisi Marakeş'te 11-12 Kasım 2009 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu

konferanslarda alınan kararları incelediğimizde TCDB vurgusunun yapıldığını görebilmekteyiz. Ancak akabinde “Avrupa Birliği Akdeniz İçin Birlik” isimli topluluk tarafından Fransa’da, 2013 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen Üçüncü Bakanlar Konferansı toplantısından çıkan kararlarda TCDB anlayışının dikkate alınmadığı görülmektedir (TBMM Kefek Raporu, 2014:18).

3.2.4. AB’nin Kadın İstihdamına Yaklaşımı

AB’nin 1990’lı yıllarda yaşadığı en büyük problemlerden biri işsizlik olmuştur. Jacques Delors’un başkanlığında bir çalışma komitesi tarafından hazırlanan Beyaz Kitap düşük istihdam ve işsizlikle mücadelede birlik düzeyinde uygulanacak politikalar için çıkış noktası olmuştur (Kesici ve Selamoğlu, 2005:29). 1994 yılında Beyaz Kitap temel alınarak Essen Stratejisi (Essen Strategy) oluşturulmuştur. Bu strateji içerdiği girişimciliğin teşviki, üretken istihdamın artırılması, uzun süreli işsizlerin, işgücüne katılmakta dezavantajlı konumda olan kadın ve gençlerin çalışma piyasasına girişinin kolaylaştırılması ve insan kaynaklarına yapılan yatırımların artırılması gibi önlemler ile 1997 yılında yürürlüğe girecek olan Avrupa İstihdam Stratejisi için temel niteliğini teşkil etmiştir (Ceylan-Ataman, 2003:2).

Amsterdam Antlaşması’nda yer alan maddeler ile istihdam sorununu çözme hedeflemeleri 20-21 Kasım 1997 tarihleri arasında Lüksemburg’da yapılan olağanüstü istihdam zirvesinde Avrupa İstihdam Stratejisi biçiminde somutlaşmıştır. Strateji paralelinde üye ülkelere uymaları gereken kriterler gösterilmiş ve Birliğin takip edeceği süreç ortaya konulmuştur. Lüksemburg’da istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyarlanabilirlik ve eşit fırsatlar olarak belirlenen dört ayaklı Avrupa İstihdam Stratejisi çalışmalarını Lizbon, Stockholm ve Barselona Zirveleri takip etmiş, Birlik hedeflerini güncelleyerek istihdam sorununu çözme konusunda kararlılığını ortaya koymuştur. Özellikle 2000 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi’nde dikkat çekici hedefler belirlenmiştir. Bu zirvede belirlenen stratejik hedefler ise dinamik, rekabetçi ve enformasyonel bir ekonomi oluşturarak sürdürülebilir büyümeyi sağlamak ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmektir. Rakamsal olarak belirlenen somut hedefler ise 2006 yılında kadınların istihdam oranını %60’ın 2010 yılında ise %70’in üzerine çıkarmaktır. Bu hedeflere ulaşmak içinse AB’nin yıllık %3 oranında büyüme yakalamasının yeterli olacağı düşünülmüştür (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2004:39-40). 23-

24 Mart 2001 tarihinde düzenlenen Stockholm Zirvesi ile Lizbon Zirvesi'nde saptanan hedeflere yeni bir hedef eklenmiş, ayrıca iki yeni ara hedef belirlenmiştir. AB içerisinde istihdam oranının 2005 yılına dek %67'ye, kadın istihdam oranının %57'ye ve 55-64 yaş arası yaşlı çalışanların istihdam oranının da 2010 yılına dek %50'ye ulaştırılması bu hedeflerin içeriğini oluşturmaktadır (Employment in Europe, 2004:27). Mart 2002'de gerçekleştirilen Barselona Zirvesi'nde ise izlenen politikaların etkileri değerlendirilmiş ve Avrupa İstihdam Stratejisi 2003-2006 yıllarını kapsayacak şekilde revize edilmiştir.

Portekiz'in dönem başkanlığında, 23-24 Mart 2000 tarihleri arasında Lizbon'da gerçekleştirilen zirvede kabul edilen, 10 yıllık hedeflerin saptandığı Lizbon Stratejisi ve akabinde yapılan tüm zirvelerde sayısal olarak ifade edilen hedeflerin daha yukarıya çekilme uğraşı çalışmamız açısından dikkat çekicidir. AB'nin kadınların çalışma piyasasında etkinliğini artırarak Birlikte var olan eşitsiz yapının önüne geçmeyi, kadınların da katılımıyla daha başarılı ve üretken bir ekonomiye sahip olmayı hedeflemesi Birliğin vizyonunu ve cinsiyet eşitliği hassasiyetini gözler önüne sermektedir. Ancak 2000-2010 yılları arasında kapsayan, hedefleri belirlenmiş bu sürecin başarıya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Üye ülkeler arasında hedeflere ulaşan iyi örnekler olsa da birçok üye devlet yeterli siyasi iradeyi gösterememiş, Birlik içerisinde koordinasyon sağlanamamış ve süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Birliğin 2010 yılında “dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temeline dayanan ekonomisi” olma idealinin gerçekleşmesinin pek mümkün olmadığı 2005 yılında yayımlanan Lizbon Stratejisi Ara Dönem Değerlendirme Raporu'nda mevcut veriler ve gidişat analiz edilerek saptanmıştır. Bu değerlendirme raporunun sonrasında Avrupalı yetkililer elde edilen sonuçları göz önünde bulundurarak Lizbon Stratejisi'nin büyüme ve istihdama dair hedeflerine odaklanılması gerektiğine karar vermiştir. Ancak ABD'de 2008 yılında ortaya çıkan mali kriz Avrupa Birliği'ne de sıçramış ve hızla yayılmıştır. Özellikle Euro Bölgesi'ndeki bazı üye devletler çok ağır borç krizleri yaşamıştır. Krizin etkileri Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi üye ülkelerde halen sürmektedir. Ekonomik kriz sırasında ve sonrasında yüksek işsizlik oranları yaşanmış, GSYİH yüzde 4,4 oranında gerilemiştir. Bu dönemde AB'de ortalama işsizlik oranı % 10 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı verilerine baktığımızda işsizlik sorununu en güçlü biçimde hisseden ülkelerin başında, İspanya (%25), Yunanistan (%24,3), Portekiz (%15,9), Letonya (%14,9), İrlanda (%14,7), Slovakya (%14) ve Litvanya (+13,3) gelmekte

olduğunu görüyoruz. Yaşanılan bu ekonomik bunalım neticesinde Lizbon Stratejisi'nin elde kalan büyüme ve istihdam artışı hedefleri de gerçekleşmemiştir (<http://www.ikv.org.tr/>).

Tablo 2. AB'de İşsizlik Oranları, % (2005-2016)

	2005	2008	2010	2012	2016
AB-27	9	7,1	9,7	10,5	8,6
ALMANYA	11,3	7,5	7,1	5,5	4,1
AVUSTURYA	5,2	3,8	4,4	4,3	6,0
BELÇİKA	8,5	7	8,3	7,6	7,8
BULGARİSTAN	10,1	5,6	10,3	12,3	7,6
ÇEKYA	7,9	4,4	7,3	7	4,0
DANİMARKA	4,8	3,4	7,5	7,5	6,2
ESTONYA	7,9	5,5	16,9	10,2	6,8
FİNLANDİYA	8,4	6,4	8,4	7,7	8,8
FRANSA	9,3	7,8	9,7	10,3	10,1
GKRY	5,3	3,7	6,3	11,9	13,1
HOLLANDA	5,3	3,1	4,5	5,3	6,0
İNGİLTERE	4,8	5,6	7,8	7,9	4,8
İRLANDA	4,4	6,4	13,9	14,7	7,9
İSPANYA	9,2	11,3	20,1	25	19,6
İSVEÇ	7,7	6,2	8,6	8	7,0
İTALYA	7,7	6,7	8,4	10,7	11,7
LETONYA	9,6	8	19,8	14,9	9,6
LİTVANYA	8	5,3	18	13,3	7,9
LÜKSEMBURG	4,6	4,9	4,6	5,1	6,3
MACARİSTAN	7,2	7,8	11,2	10,9	5,1
MALTA	7,3	6	6,9	6,5	4,7
POLONYA	17,9	7,1	9,7	10,1	6,2
PORTEKİZ	8,6	8,5	12	15,9	11,2
ROMANYA	7,2	5,8	7,3	7	5,9
SLOVAKYA	16,4	9,6	14,5	14	9,7
SLOVENYA	6,5	4,4	7,3	8,9	8,0
YUNANİSTAN	9,9	7,7	12,6	24,3	23,6

Kaynak: <http://www.ikv.org.tr/images/files/2020stratejisi.pdf>, (30.05.2017)

Gerçekleşmiş son kesin veriler olan 2016 yılı verilerinde ise yaşadığı büyük krizin etkilerini halen yoğun biçimde hissetmekte olan Yunanistan'ın %23,6 ile başı çektiğini görmekteyiz. İşsizliğin tansiyonunu bir nebze olsun düşürmeyi başaran

İspanyollar ise %19,6 ile ikinci sırada bulunmaktadır ve halen Birliğin istihdam açısından en sorunlu ülkelerinden biridir. Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Portekiz’de işsizlik oranlarıyla dikkat çeken ülkeler arasındadır. Yaşanılan bu ekonomik bunalım neticesinde Lizbon Stratejisi’nin elde kalan büyüme ve istihdam artışı hedefleri de gerçekleşmemiştir (<http://www.ikv.org.tr/>).

Tablo 3. AB’de İstihdam Oranları, % (2000-2016)

	2000	2005	2010	2016
DANİMARKA	78	78	75,8	77,4
İSVEÇ	77,7	78,1	78,1	81,2
HOLLANDA	74,3	75,1	76,8	77,1
İNGİLTERE	74	75,2	73,6	77,5
PORTEKİZ	73,5	72,3	70,5	70,6
GKRY	72,3	74,4	75	68,7
FİNLANDİYA	71,6	73	73	73,4
AVUSTURYA	71,4	71,7	74,9	74,8
ÇEKYA	71	70,7	70,4	76,7
İRLANDA	70,4	72,6	64,6	70,3
ROMANYA	69,1	63,6	63,3	66,3
ALMANYA	68,8	69,4	74,9	78,6
SLOVENYA	68,5	71,1	70,3	70,1
FRANSA	67,8	69,4	69,2	70,0
LÜKSEMBURG	67,4	69	70,7	70,7
ESTONYA	67,4	72	66,7	76,6
AB-27	66,6	68	68,5	71,2
BELÇİKA	65,8	66,5	67,6	67,7
LİTVANYA	65,6	70,6	64,4	75,2
LETONYA	63,5	70,3	65	73,2
SLOVAKYA	63,5	64,5	64,6	69,8
YUNANİSTAN	61,9	64,6	64	56,2
MACARİSTAN	61,2	62,2	60,4	71,5
POLONYA	61	58,3	64,6	69,3
İSPANYA	60,7	67,2	62,5	63,9
İTALYA	57,4	61,6	61,1	61,6
MALTA	57,2	57,9	60,1	69,6
BULGARİSTAN	55,3	61,9	65,4	67,7

Kaynak: (http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_10&plugin=1, 03.06.2017)

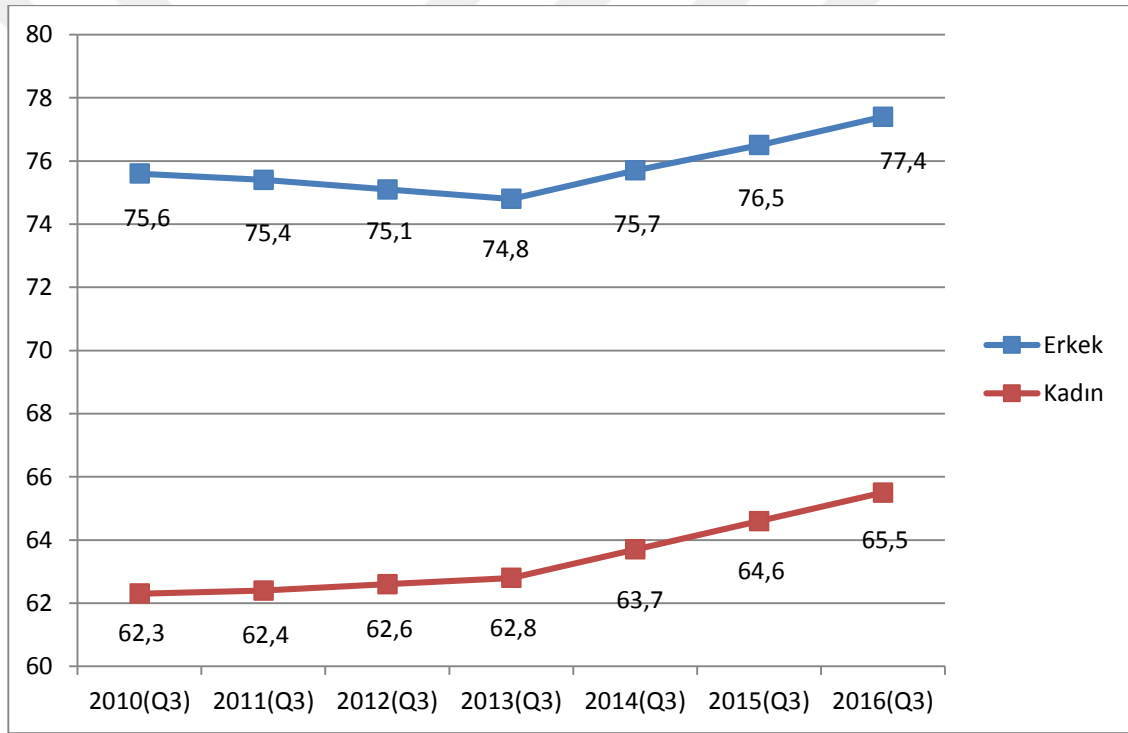
Lizbon Stratejisi'nin başarısızlığa uğramasının ardından AB Komisyonu üç temel ayağı akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme olarak belirlenen Avrupa 2020 Stratejisi'ni uygulamaya sokmuştur. AB Konseyi 17 Haziran 2010'da kabul ettiği söz konusu yeni strateji ile birlikte kıtanın bilgi ve yenilik temelli, kaynaklarını efektif değerlendiren, çevreye duyarlı, rekabetçi ve aynı zamanda vatandaşlarına yüksek istihdam imkanı sağlayan bir ekonomiye sahip olması hedeflenmiştir. AB'nin 2010 yılına dek koyduğu hedeflere ulaşamaması yetkilileri mevcut şartlar altında yeni bir strateji üretmeye zorlamıştır. Avrupa Komisyonunun 2020 Stratejisi ile yeni koşulları da göz önünde bulundurarak Lizbon Stratejisi'nin eksiklerini gidermeyi amaçladığını söylemek yanlış olmaz. Ayrıca Lizbon Stratejisi'nden edinilen tecrübeler ve Avrupa 2020 Stratejisi'nde üye ülkelerin ekonomik yapılarının farklılıkları göz önünde bulundurulmuştur (<http://www.ikv.org.tr/>). 2010 yılında % 60 kadın istihdamı hedefini yakalayamayan AB, bu yeni strateji ile kadın istihdamı, kadınların aile ve meslek hayatlarının sağlıklı koordinasyonu ve çocuk bakım yardımlarının gelişimini desteklemeye devam edeceğini beyan etmiştir. AB toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda Avrupa 2020 Stratejisi'ne paralel olarak 2010-2015 yıllarını kapsayan Avrupa Birliği'nin Cinsiyet Eşitliği Üzerine Yeni Stratejisi'ni yürürlüğe sokmuştur. Yeni stratejinin öncelikleri şu altı madde ile sıralamıştır (<http://europa.eu/>):

- Kadın ve erkek için eşit ekonomik bağımsızlık,
- Eşit iş için eşit ücret ödenmesi,
- Karar alma noktasında kadınlar ve erkekler arasında eşitlik,
- Cinsiyete dayalı şiddetin sona erdirilmesi, cinsiyetin saygınlığının korunması ve sürdürülebilirlik,
- AB ötesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi,
- Yatay konular.

Ayrıca Avrupa Komisyonu tarafından her yıl Yeni Strateji bağlamında kadın-erkek eşitliği konusunda öncelikli olarak desteklenen alanları ve mevcut durumu analiz eden bir değerlendirme raporu yayınlanır. 2014 yılı cinsiyet eşitliği raporu 6 Mart 2015 tarihinde yayınlanmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi'ne ek olarak üye ülkelerin projeleri AB tarafından Avrupa Sosyal Fonu (ESF) vasıtasıyla desteklenir. Destekleneceği belirtilen konu başlıkları şunlardır (<http://europa.eu/>):

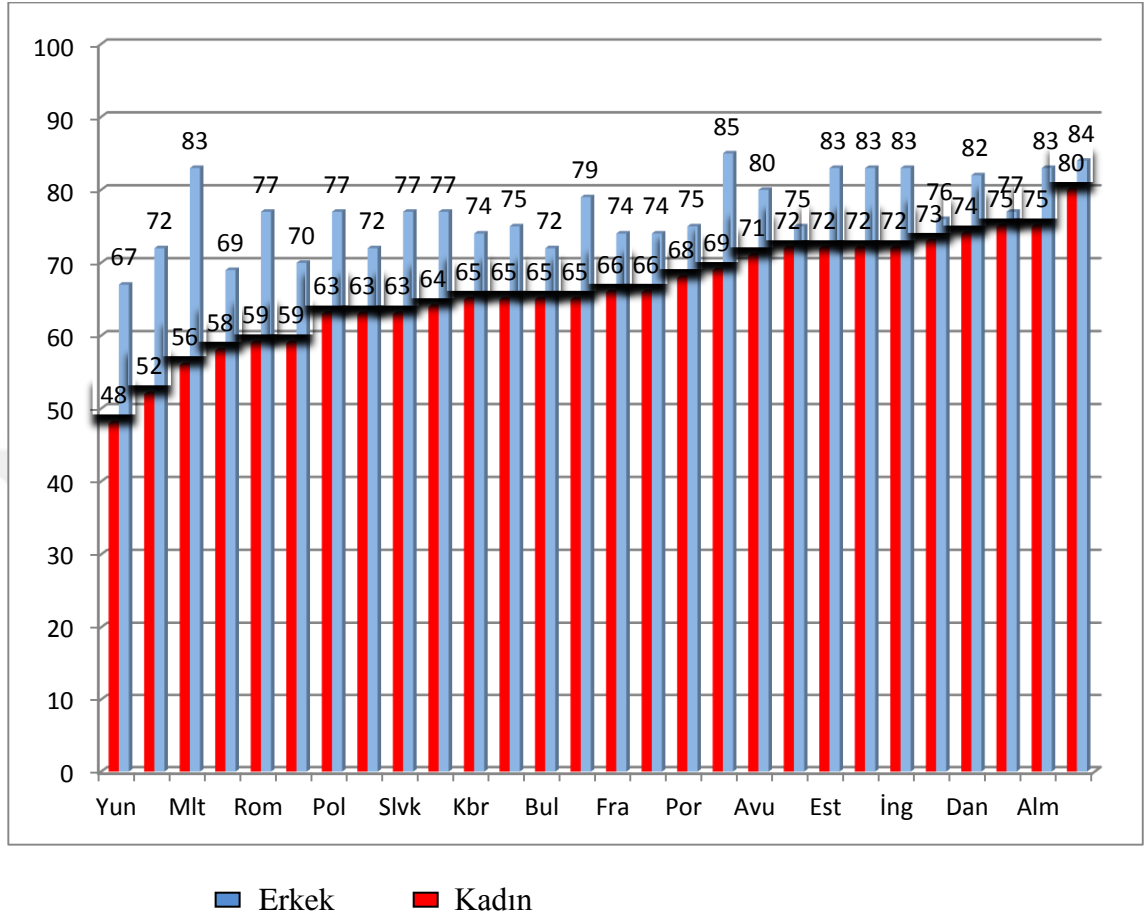
- Kadınların mali bağımsızlıklarını kazanmaları ve işgücü piyasalarının tüm seviyelerine erişim ve katılımının sağlanması
- Özellikle bilim ve teknoloji alanlarında kadın girişimciler ve katılımcıların teşvik edilmesi
- Kariyer ve uzmanlık seçimlerinde cinsiyete dayalı, kalıplaşmış engellerin yok edilmesi ve hayat boyu öğrenmenin desteklenmesi
- Kadınların iş ve aile yaşamının uzlaştırılması, çocuk bakımları hususunda bakıcı ve kreş gereksinimlerinin karşılanması
- Göçmen kadınların istihdama entegrasyonunun sağlanması

Grafik 3. 20-64 Yaş Arasındaki Kadın ve Erkek İstihdam Oranları (2010-2016)

Avrupa Birliği'nde 2016 yılı itibariyle kadın istihdam oranı % 65,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın 1997 yılında % 55 olduğu düşünülürse olumlu bir gelişmenin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu olumlu gelişmeye rağmen halen kadın istihdam oranı erkek istihdam oranının gerisindedir. AB'de mevcut erkek istihdam oranı % 77,4 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 4. 2016'nın Üçüncü Çeyreğinde AB Üyesi 28 Ülkenin Kadın ve Erkek İstihdam Oranları

Kaynak: (http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-%20explained/index/Gender_pay_gap_statistics, 05.06.2017)

Birliğe üye ülkeler arasında istihdam oranları arasında çarpıcı farklar olduğu gözlemlenmektedir. Yunanistan, İtalya, Malta, Hırvatistan, İspanya ve Romanya'da kadın istihdam oranı % 60'ın altında iken İsveç, Almanya, Litvanya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, Hollanda, Avusturya ve Estonya'da bu oran % 70'in üzerindedir.

3.3. AB Borç Krizinin TCDB Yaklaşımına Etkileri

Bilindiği üzere ilk sinyallerini 2007 yılında veren ve 2008 yılının ikinci yarısında ABD'nin en büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers'ın iflasını açıklamasıyla başlayan kriz, çok kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmış, küresel ölçekte mali ve reel sektör krizi haline gelmiştir. ABD'nin finans sektöründe ortaya

çıkan bu kriz tüm dünya ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bu etkilerden Avrupa Birliği'nde ciddi anlamda nasibini almıştır.

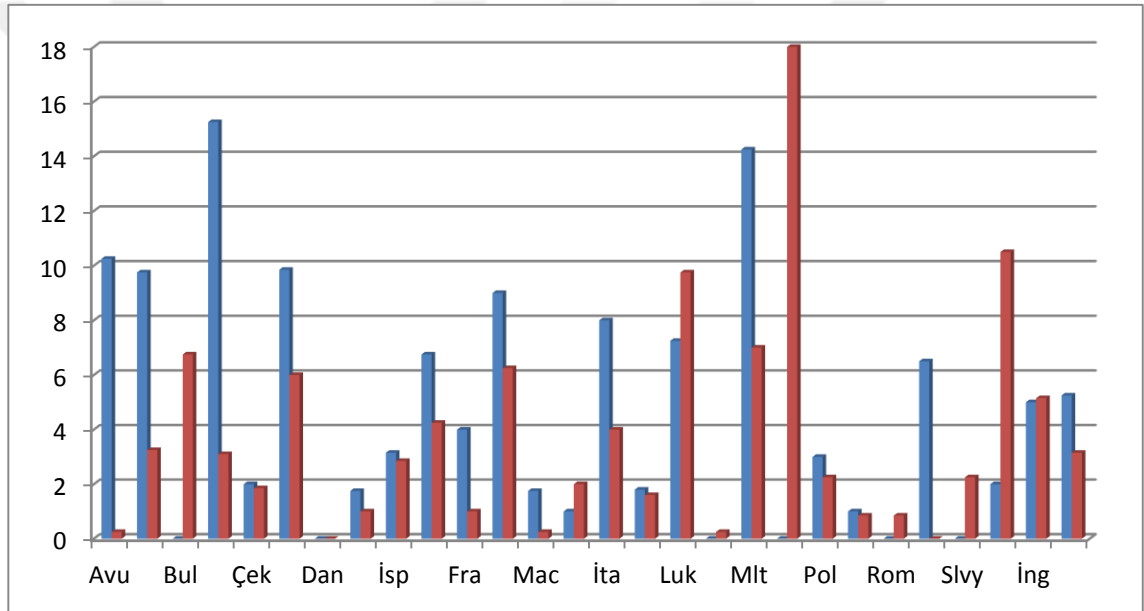
Euro bölgesi olarak tanımlanan, ortak para birimi olarak Euro'yu kullanan ve para politikalarını Avrupa Merkez Bankası aracılığıyla tek bir elden yürüten ülkelerden oluşan Euro Alanı 2009 yılında tarihinin en büyük daralmasını yaşamış, % 4,1 küçülmüştür. Yaşanan bu kriz üye ülkelerde cinsiyet eşitliği çalışmalarının kurumsal yapısını derinden etkilemiştir. İrlanda, Yunanistan ve Portekiz IMF (Uluslararası Para Fonu) , AB ve ECB (Avrupa Merkez Bankası) ile yaptıkları borçlanma anlaşmaları gereğince sıkı kemer sıkma politikalarına tabi olmuştur. Krizi daha hafif hisseden İngiltere ve Fransa kamu harcamalarında tasarrufa gitmiştir. Euro Bölgesi üyeleri Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından dayatılan ve izlenen sıkı bütçe politikaları uygulamışlardır. AB'nin dayattığı kemer sıkma politikaları ve cinsiyete duyarlı bütçeleme teşvik fonlarında azaltmaya gitmesi üye ülkelerde cinsiyet eşitliği hususunun öneminin sorgulanmasına ve olumsuz gelişmeler yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkelerin TCDB anlayışı bağlamında hizmet veren cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kurumları kurumsal yapılarında bazı değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmiştir. Örneğin, Romanya ve İspanya'da cinsiyet eşitliği organları / kurumları kaldırılmıştır. Danimarka, İrlanda ve Çek Cumhuriyeti'nde diğer kurumlarla birleştirilmiştir. İngiltere ve Yunanistan'da ise kurumlar ciddi bütçe kesintileri ile karşı karşıya kalmışlardır (Avrupa Kadın Lobisi, 2012:44).

Ancak cinsiyet eşitliğinin Birliğin tamamında sağlanabilmesi ve TCDB uygulamalarının hayata geçirilebilmesi için AB'nin teşvik fonları hayati önem taşımaktadır. Kurumların varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi göz ardı edilmemelidir. Üye devletlere uygulanacak tasarruf tedbirleri eşitlik ilkesi gözetilerek sistematik analizlere tabi tutulmalı ve gelecekte uygulanacak ekonomik ve mali politikalar bu analizlere paralel olmalıdır. Farklı kurumların çelişkili verilerle yaptığı analizlere bir örnek vererek sistematik analiz hususunun önemini anlatmak gerekirse; Avrupa Komisyonu, 2013 İlerleme Raporu'nda, finansal ve ekonomik kriz sırasında, ekonomide kadınların katılımının ve aile bütçesine katkılarının arttığını ve böylece cinsiyet eşitsizliğinin azaldığını savunmuştur. Ancak, kadın hakları örgütlerine göre kadın istihdamı oranlardaki bu artış bir yanılsamadır ve krizin erkek istihdamı üzerinde keskin bir etki yaratması sonucunda erkek istihdamının kötüleşmesiyle bu istatistikler

elde edilmiştir (Avrupa Kadın Lobisi, 2012:49). Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı verilerden derleyerek oluşturduğumuz ESF katkı payları grafiği kadın örgütlerinin haklı olduğunu göstermektedir. 2007-2013 dönemi cinsiyet eşitliği için ayrılan fonlar 2000-2006 dönemine oranla çarpıcı şekilde azalmış ve bu durum haliyle cinsiyet eşitliği adına yapılan eylemlerin nitelik ve niceliğinin düşmesine yol açmıştır.

Grafik 5. AB'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Ayrılan Fonların Payları (%) : 2000-2006 ve 2007-2013

■ 2000-2006: 25 üye ülkeden oluşan Avrupa Birliği ■ 2007-2013: 27 üye ülkeden oluşan Avrupa Birliği

Kaynak: Avrupa Komisyonu'nun Yayınladığı Veriler

Örnek vermek gerekirse çocuk, genç yetişkin ve kadınların şiddete karşı korunması amacıyla uygulamaya konulan Daphne Destekleme Programı'na 2011 yılında 20 milyon Euro, 2012 yılında 19.5 milyon Euro ve 2013 yılında 18 milyon Euro tahsis edilmiştir. Daphne Destekleme Programı'nın yerini alan Haklar Eşitliği ve Vatandaşlık Programı'na (REC) ise 2016 yılı için yalnızca 14 milyon Euro ayrılmıştır. Borç krizinin yarattığı kemer sıkma politikalarından cinsiyet eşitliğini sağlama misyonuyla tahsis edilen fonlar ve kurumlar da nasibini almıştır. Birliğin Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerinden olan %75'lik kadın istihdamı hedefine hizmet eden ESF ve

benzeri fonların bu denli dikkat çekici erozyonlara uğraması AB'nin hedeflerini yakalayamamasına neden olabilir (<http://secondwelfare.it>).

Ancak yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen TCDB görüldüğü üzere AB için pekte eski bir kavram değildir ve Kıta Avrupası'nda bir cinsiyete duyarlı bütçeleme bilinci mevcuttur. Birliğe üye ülkeler arasında İsveç, Avusturya gibi çok başarılı örnekler bulunsa da bu başarının Birliğin tamamına yayıldığı söylemek zordur. AB, “2010-2015 Avrupa Birliği'nin Cinsiyet Eşitliği Üzerine Yeni Stratejisi” kapsamında belirlediği, 2020 Avrupa Stratejisi programıyla da artırarak güncellediği cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmak için daha çok çaba sarf etmelidir. Bu süreçte Avrupa Komisyonu'na, Avrupa Parlamentosu'na, Avrupa Konseyi'ne ve EIGE (Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü) gibi kurumlara önemli sorumluluklar düşmektedir. Birliğin bütçelerin cinsiyete nötr olmadığını, kadınlar ve erkekler üzerinde farklı etkilere sahip olabildiğini, cinsiyet kalıplarının bireylerin potansiyellerini göstermekte engel teşkil ettiğini, cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu organizasyonların hiçbir zaman tam manasıyla başarıya ulaşamayacağını unutmaması gerekmektedir. Ayrıca gelecekte uygulanacak politikalarda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik tüm önlemlerin alınması AB'nin yararına olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

1. TÜRKİYE' DE BÜTÇENİN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ

İlk defa Batı ülkelerinde ortaya çıkan bütçe kavramı Latince “bulge” ve Fransızca “bouge” veya “bougette” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Deri çanta veya torba anlamında kullanılan bu kelime on yedinci yüzyıldan itibaren İngilizcede “budget” şeklinde kullanılmıştır. Dilimize Fransızcadan geçmiş olan bütçe kelimesi ilerleyen dönemde elde edilmesi beklenen gelirleri ve planlanmış harcamaları gösteren tablo olarak tanımlanabilir (Çoşkun, 1986:6).

Bütçe Hakkına ilişkin ilk yazılı evrak olarak kabul edilen Magna Carta 1215 yılında imzalanmıştır. Ülkemizde bütçe hakkından tam anlamıyla söz edilebilmesi için 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısına kadar beklemek gerekmiştir. Osmanlı Devleti döneminde bütçeler üzerinde dini anlayışın hâkim olduğunu görmekteyiz. Bütçeler oluşturulurken önce şeriat kanunları daha sonra ise hükümdar kararnameleri esas alınırdı. Batıda genellikle ağır vergi yüklerine halktan gelen tepkiler ile oluşturulan bütçeler Osmanlı Devleti'nde ise padişahların gereksiz harcamalarını önlemek ve modernleşmek arzusunda olan devlet adamları tarafından oluşturulmuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile herkesin gelirine göre vergi alınması, maaş sistemine geçilmesi ve padişah hazinesinin devlet hazinesine dönüştürülmesi gibi mali yönetim kapsamında olan hükümler uygulamaya sokulmuş ancak bütçe konusuna değinilmemiştir. 1856 Islahat Fermanı ile birlikte yayımlanan Bütçe Nizamnamesi bu alanda atılmış önemli adımlardan biridir. Bu nizamname ile Maliye Nezaretince hazırlanan, mali yılbaşı olarak kabul edilen Mart ayından iki ay önce Babıâliye (Bakanlar Kuruluna) sunulan, akabinde Tanzimat Meclisinde görüşülen ve oylamaya tabii tutulan, son olarak Padişahın onayıyla geçerlilik kazanan “Muvazene Defteri” uygulamaya sokulmuştur ancak tam manasıyla uygulandığını söylemek pek mümkün değildir. 1859 yılında faaliyetlerine başlayan Islahatı Maliye Komisyonu 1863-1864 yılı için batılı anlamda ilk bütçeyi yapmıştır. Bu bütçenin hazırlanmasının amacı devletin mali durumunu yabancı ülkelere tanıtan ve borç almayı sağlayan bir belge hazırlamaktır (Çoşkun, 1978:17-18).

1876 Kanun-i Esasi anayasası ile bütçe hakkı ilk kez kabul edilmiş ve Fransız Anayasasındaki hükümler esas alınarak düzenlemeler getirilmiştir. Bütçenin yıllık olması, gelir ve giderlerin bölümlere ayrılarak onanması, Sayıştay kontrolü ve hesap kanunu esasları gibi özellikler dikkate alınarak oluşturulan bu klasik bütçe⁴ 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar uygulanamamıştır. Ülkemizde modern anlamda bütçe hazırlanması ve uygulamaya koyulması ilk kez bu dönemde olmuştur. Sultan Abdülhamid döneminde sadece kesin hesap niteliğinde olan “Sal Muhasebeleri” düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin mali, hukuki ve siyasi anlamda gerçek bir bütçe hazırlayabilmesi ve uygulayabilmesi 1924 Anayasası'nda bütçe esaslarının düzenlenmesi ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu (1927) ile çağdaş bütçe hakkının kazanılması ile mümkün olmuştur. 1960 İhtilali ardından kabul edilen 1961 Anayasası ve 1980 darbesinin akabinde halk oylaması sonrası yürürlüğe giren 1982 Anayasası ile Türkiye'nin bütçe serüveninde çeşitli değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Gerek AB'ye uyum sürecinin getirdiği zorlama gerekse mali yönetim sistemimizin çağa ayak uyduramayan, hantal yapısı sebebiyle 10.12.2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu⁵ kabul edilmiştir. Bu kanun ile mali yönetim ve kontrol sistemimizin uluslararası standartlara ulaştırılması, bütçe hakkının optimum şekilde kullanılması ve bütçe hazırlama ve uygulama süreçlerinde verimliliğin yakalanması amaçlanmıştır (Karacal ve Öktem, 2007:6).

⁴ Klasik Bütçe Anlayışı gelirler kadar harcama yapma esasına dayanır. Hizmetlerin verimi harcanan para miktarı ile ölçülür ve parlamento hizmetlerin performans ve verimliliğinden habersiz kalır. Klasik bütçede ödenecek miktarlar geçmiş bütçelere dayanılarak belirlenir. Klasik bütçe tutucu yapısı sebebiyle plan ile ilişki kurmaz, yalnızca geçmiş dönemleri temel alır ve gider kalemlerini sıralar. Ayrıca Klasik Bütçe Anlayışında denetimler belge üzerinden yapıldığından denetim fonksiyonu etkin çalışmaz. Türkiye 1973 yılına kadar Klasik Bütçe Anlayışını uygulamıştır.

⁵ 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2. TÜRKİYE’NİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde modern toplumların üzerine hassasiyetle eğildiği konulardan biri de cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi ve toplumda kadının statüsünün yükseltilmesi çalışmalarıdır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için kadın haklarını koruyan çeşitli yeni düzenlemeler hayata geçirilmekte ve kadın-erkek ayrımcılığına sebebiyet veren aksaklıklar giderilmeye çalışılmaktadır (Tüğen ve Özen, 2008: 2). Ülkemizde Cumhuriyetin kurulması ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Gerçekleştirilen reformlar ile kadın hakları ve talepleri yasal zemin kazanmış ve önemli ölçüde bir toplumsal değişim yaşanmıştır. Ancak uluslararası ve yerel aktörlerin, kamu ve sivil toplum kuruluşlarının, akademinin ve toplumda oluşan sosyal farkındalığın katkısıyla önemli bir ivme kazanan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çalışmaları gelişmiş ülkelere kıyasla halen istenilen düzeyde değildir. World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu) tarafından yıllık olarak yayımlanan Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporları incelendiğinde ülkemizin sıralamalarda elde ettiği konumlar pekte iç açıcı görünmemektedir.

Ülkemizde eğitimin aynı çatı altında toplanması ve kadınlar ile erkeklere eşit eğitim imkânının sağlanabilmesi için 1924 yılında Tevhidi Tedrisat Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. 1926 yılında ise Türk Medeni Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte kadının sosyal hayat içerisindeki varlığı çağın gereklerine uygun olarak yeniden düzenlemeye tabi tutulmuş ve kadına temel hak ve özgürlükler verilmiştir. Türk kadınlarının siyasal haklarına kavuşması birçok dünya ülkesinden önce gerçekleşmiştir. Yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına 1930 yılında kavuşan Türk kadını 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Cumhuriyet ile hayata geçirilen bu düzenlemelerin sayesinde elde edilen bu kıymetler evrensel ölçekte değerlendirildiğinde büyük önem arz eden ve örnek olarak gösterilebilecek toplumsal dönüşümlerdir. Bu reformlar ile amaçlanan kadınların kamusal alana girerek kalkınma sürecinin erkeklerle birlikte temel unsurları haline gelmesidir (KSGM, 2008: 13). Türkiye’de Parlamento’daki kadın milletvekili sayısı 2011 yılı genel seçimleriyle 78’e yükselmiştir. Toplamda 550 koltuk sayısına sahip olan meclisimizde 78 milletvekili ile kadınların temsil oranı %14,1’e ulaşmıştır. Görüldüğü üzere oldukça düşük olan bu oran

yerel düzeyde çok daha aşağılardadır. 2948 belediye başkanının yalnızca 27 tanesi kadındır. Yüzdesel anlamda ifade edecek olursak Belediye başkanlarının %9'u kadındır. 3379 kurul üyesi arasından %3,2'si yani 110 tanesi, 31790 belediye konsey üyesinin ise 1340 tanesi kadınlardan oluşmaktadır (www.tbmm.gov.tr, 02.01.2017).

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde 1987 senesinde faaliyete giren “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” ile ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında resmi olarak mevcudiyet kazanması söz konusu olmuştur. 1985 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ve 1985 yılında Nairobi’de gerçekleştirilen Üçüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen “Kadının İlerlemesi için Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” de ülkemizde 1990 senesinde Başbakanlığa bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı’nın kurulmasında etkili olmuştur. Yine 1990 yılı içerisinde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın çatısı altında faaliyete geçmiştir. Bu kurum 2004 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ismiyle revize edilmiştir. Kadın-erkek eşitliğinin kamusal boyutta sağlanabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi kamu kurumları da çeşitli çalışmalar yapmaktadır (Doğan, 2013: 78).

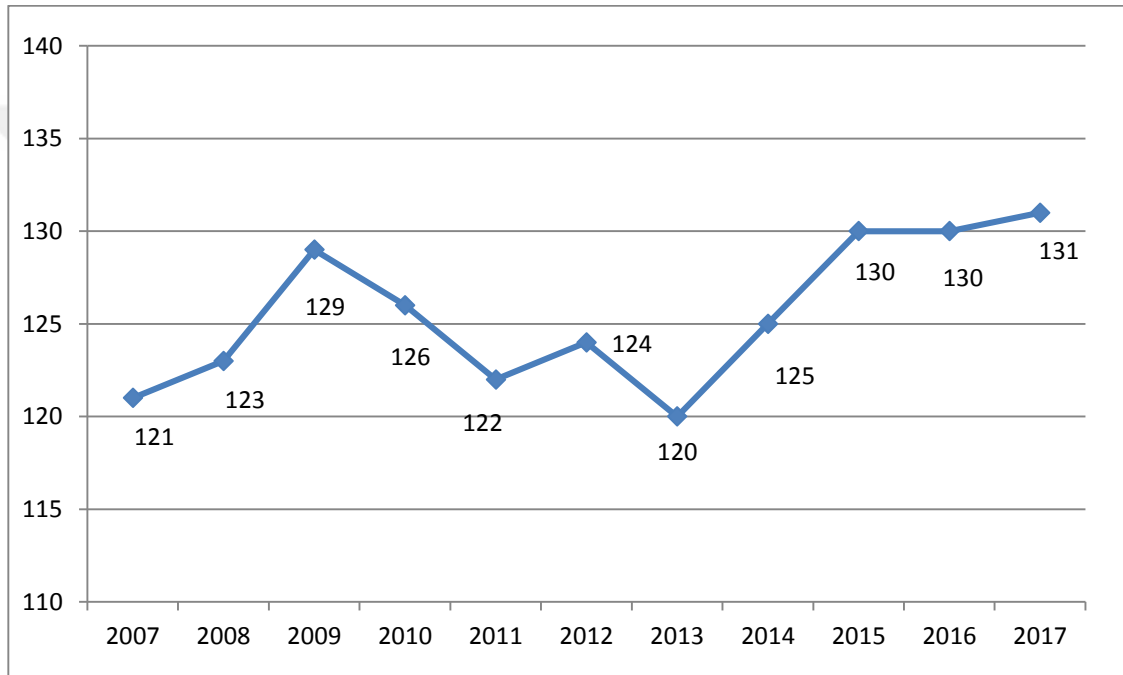
Birleşmiş Milletler (BM), ilki 1975 yılında Mexico City’de ikincisi ise 1980 yılında Kopenhag’da olmak üzere Birinci ve İkinci Dünya Kadın Konferanslarını düzenlemiştir. 1979 yılında Kopenhag’da gerçekleştirilen İkinci Dünya Kadın Konferansı’nın akabinde CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) BM Genel Kurulu tarafından kabul edilerek 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin imzasına sunulmuştur. Türkiye’de bu sözleşmeyi imzalayarak kabul eden ülkelere biridir. 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine (CEDAW) Katılımın Uygun Bulduğuna Dair Kanun” 85/9722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 4 Temmuz 1985 tarihinde kabul edilmiştir. 14 Ekim 1985 tarihinde ve 18898 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan kanun, 19 Ocak 1986 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir (KSSGM, 2000:22-24).

BM, 6 Ekim 1999 tarihinde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek bir protokolü kabul ederek üye ülkelerin onayına sunmuştur. Bu ek protokol ile CEDAW Sözleşmesi'nin ihlali durumunda bireylere ve bireylerden oluşan gruplara CEDAW komitesine başvuru hakkı tanınmış ve üye devletler sözleşmenin hükümlerine uyulması ve takibi konusunda yasal denetim altına alınmıştır. 8 Eylül 2000 tarihinde imzalanan ve 30 Temmuz 2002 tarihinde TBMM'nin onayıyla protokole taraf olan Türkiye'de protokol 29 Ocak 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (KSGM, Brifing Raporu, 2008:16-17). Türkiye ayrıca 2011 yılı Mayıs ayında "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" isimli uluslararası sözleşmeyi imzalayarak kabul etmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr>, 03.01.2017).

Ülkemiz, AB'ye uyum süreci kapsamında başlattığı reformlar doğrultusunda cinsiyet eşitliği politikalarının yasal mevzuata eklenmesini gündemine almıştır. Kadın lehine birçok hukuki düzenlemenin hayata geçirilmesi, cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın kaldırılması esas alınmıştır. Bu düzenlemelerin arasında en önemlisi şüphesiz 2002 tarihinde yürürlüğe konulan yeni Medeni Kanun kapsamında kadınlara karşı ayrımcılığı güçlendiren maddelerin kaldırılmasıdır. Önceki Medeni Kanunda talihsiz biçimde "aile reisi kocadır" şeklinde tanımlanarak kanun içerisinde yer alan aile reisliği kavramı kaldırılmıştır. Eşlerin eşit hak ve yükümlülükleri garanti altına alınmış, önceki kanunda geçerli olan mal rejimi "mal ayrılığı" iken yeni Medeni Kanunda evlilik birliği sırasında edinilmiş mallar için "edinilmiş mallara katılma rejimi" kabul edilmiştir. İşgücü piyasalarında ise 22 Mayıs 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu ile AB'nin kadın erkek eşitliğini esas edinen kriterlerine uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Cinsiyet eşitliği politikalarının yasal mevzuata eklenmesi doğrultusunda atılan en önemli adım ise 2004 yılında Anayasanın 10. Maddesi değiştirilerek Anayasa'ya "*kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür*" fıkrasının dahil edilmesidir (Dedeoğlu, 2009:49). Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2006 yılından itibaren her yıl düzenli olarak Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporları (The Global Gender Gap Report) yayımlanmaktadır. Sağlık, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi kriterleri baz alarak karşılaştırmalı şekilde ulusal cinsiyet ayrımlarını analiz eden ve ülkeler arasında bir sıralama oluşturan Küresel Cinsiyet Ayrımı Endeksi'nde 2013 yılı

raporuna göre Türkiye'nin 136 ülke arasından 120. sırada yer alarak oldukça kötü bir sonuç elde etmiştir. Alınan bu sonuç ile ülkemizin Etiyopya, Ürdün, Katar ve Fiji gibi ülkelerin gerisinde kaldığını, yalnızca Suudi Arabistan, Suriye ve Pakistan gibi 16 ülkeyi geride bırakmayı başarabildiği görülmüştür. Aşağıdaki grafikte, Türkiye'nin Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporlarında 2006 yılından bu yana elde ettiği sıralamalar görülmektedir (Civelek, 2014:3).

Grafik 6. Türkiye'nin Yıllara Göre Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporlarındaki Sıralaması

WEF tarafından yayımlanan 2014 Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'nda da ülkemizin istatistikleri pek iç açıcı görünmemektedir. 142 ülkenin yer aldığı raporda Türkiye cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu 18 ülke arasına girerek genel sıralamada 125. sıraya yerleşmiştir. Bu sonuçla Türkiye OECD ülkeleri arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin en düşük olduğu ülke olarak kalmaya devam etmiştir. Raporun alt-endeksleri irdelendiğinde Türkiye'nin en zayıf olduğu gösterge "ekonomik katılım ve fırsatlar" göstergesi olmuştur. Ülkemiz 142 ülke arasında Katar, Etiyopya, Kuveyt, Endonezya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin arkasında kalarak 132. olmuştur. "Kadınların işgücüne katılımı" nda 128. sırayı alan Türkiye, "eğitime erişim" sıralamasında 105. olmuştur. Ülkemiz bu alt-endekste Suudi Arabistan, Katar, Arnavutluk, Malezya ve Suriye'nin arkasında kalmıştır. Parlamentodaki kadın milletvekili sayısı bakımından 98.

sırada yer alan ülkemiz “siyasi güç” göstergesinde de 113. sırada yer bulabilmiştir. Türkiye’nin en iyi durumda olduğu gösterge ise 1 tam puan üzerinden 0,9796 puan olarak eşitsizliğe neredeyse son verdiği “sağlık ve hayatta kalma” dır. Ülkemiz bu alt-endekste Arjantin, Brezilya, Fransa ve Güney Afrika gibi 35 ülkeyle birinci sırayı paylaşmıştır (<http://tisk.org.tr>, 10.01.2017).

2015 ve 2016 yıllarında 130. sıraya gerileyen Türkiye 2017 yılında ise 144 ülkenin değerlendirmeye tabii tutulduğu raporda kendisine ancak 131. Sırada yer bulabilmiştir. 2016 yılında %33 olan kadınların iş gücüne katılım oranı 2017 yılında %36’ya çıkmış ancak ülkemizde kadınların ekseriyetle ücretsiz ev ve bakım işlerinde konumlandırılması ve çalışan kadınların maruz kaldığı ücret eşitsizliği Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda bir basamak daha geriye düşmemize neden olmuştur. Aynı rapordan edindiğimiz bilgilere göre 2017 yılı itibariyle eşitsizliğin en az olduğu ülke İzlanda, en fazla olduğu ülke ise Yemen’dir. Dünya genelinde parlamento en fazla kadın bulunduran ülke olan Ruanda cinsiyet eşitliği sıralamasında 4. sırayı almıştır. 2016 verilerine oranla 2017 yılında 60 ülkede cinsiyet eşitsizliği artarken 82 ülkede ise azalmıştır. Ne yazık ki cinsiyet eşitsizliğinin 2017 yılında artış gösterdiği ülkelerden biri de Türkiye’dir. (<http://www.weforum.org>, 10.01.2017).

Tablo 4. 2017 Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda Türkiye

ALT GÖSTERGELER	SIRA
Ekonomik Katılım ve Fırsatlar	128
İşgücüne Katılım	131
Ücret Eşitliği	94
Tahmini Kazanç	122
Kanun Yapıcı ve Üst Düzey Yönetici Konumunda Olma	107
Profesyonel ve Teknik İşlerde Çalışma	104
Eğitime Erişim	101
Okur Yazarlık	94
İlköğretime Katılım	97
Ortaöğretime Katılım	110
Yükseköğretime Katılım	105
Sağlık ve Hayatta Kalma	59
Doğumda Cinsiyet Oranı (Kadın/Erkek)	1
Sağlıklı Yaşam Beklentisi	68
Siyasi Güç	118
Parlamentoda Kadın	108
Bakan Pozisyonunda Kadın	135
Kadın Devlet Başkanlığında Geçen Süre	38

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu, (2017), Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu.

Çalışmanın devamında ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda bahsi geçen eğitim, sağlık, yetki ve karar alma mekanizmaları, istihdam ve şiddet konularında sahip olduğu istatistikler ve başlıca sorunları incelenmeye çalışılacaktır.

2.1. Eğitim: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için üzerine hassasiyetle eğilinmesi gereken konulardan biri ve hatta belki de en önemlisi eğitimidir. Eğitim kız çocuklarının kamusal alana ilk kez dâhil olabildikleri, geleceğe dönük olası yaşam standartlarının sınırlarını çizdikleri ve toplum içerisindeki statülerini belirleme noktasında ilk adımlarını attıkları alandır. Eğitim kalkınmanın ve ekonomik büyüme ivmesi yakalanmasının kompedanıdır. Eğitim emeğe nitelik kazandırır ve dar gelirli olanların sunduğu işgücünün ekonomik değerini ve verimliliğini artırır. Şüphesiz eğitilmiş bir işçi ile eğitimsiz bir işçinin sunduğu emeğin niteliği aynı olmayacaktır. Ayrıca eğitim halkı bilinçlendirme noktasında oldukça kıymetli katkılar sunacak, bilinçsiz nüfus artış hızının önüne geçecek, toplumun daha nitelikli bir yaşam sürmesine imkan sağlayacaktır (Âdem, 2000: 43).

Türkiye’de kız ve erkek çocukları yasal bağlamda eşit eğitim haklarına sahiptirler. Ancak kızların ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretime katılım noktasında erkeklerin gerisinde kaldığı ve fırsat eşitliğinin yeterince sağlanamadığı ülkemizin yüzleşmesi gereken gerçeklerden biridir. 10 Aralık 1948 tarihinde BM’nin Paris’te yapılan oturumunda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tüm bireylerin eşitlik ve özgürlük haklarına kayıtsız, şartsız sahip olduğu anlayışı temel alınarak oluşturulmuştur (<http://www.ohchr.org>, 13.01.2017). Dolayısıyla tüm insanlar üyesi oldukları toplumların mevcut fırsatlarından adaletli biçimde yararlanma hakkına sahip olmalıdır. Yasalarda eşitlik tüm bireylerin yararlanabileceği bir hak olarak açıkça belirtilmesine rağmen ülkemizde maalesef “eğitim” alanında kadınlar ve erkekler arasında bir eşitlikten bahsetmek pek mümkün değildir. Eğitim alanında eşit imkânlarla sahip olmayan kadınlarımız eğitimle kazanılan istihdam, ücretli çalışma, yetki ve karar alma mekanizmalarında söz sahibi olma ve kendi kararlarını alabilme gücüne sahip olma fırsatlarından mahrum kalmaktadırlar.

Kadınlar ile erkeklerin eğitime ulaşım imkanları arasındaki farkı ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde kadın sayısının erkek sayısına oranlanması ile

hesaplayan Eğitimsel Kazanım alt-endeksinde 2013 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'na göre Türkiye 136 ülke içerisinde 104. sırada yer almaktadır. Bir ülkede uzun vadede kadınlar ve erkeklerin eşit seviyede eğitilebilmesinin işareti olarak ise kadınlar ve erkeklerin okuma yazma oranları arasındaki fark kullanılmaktadır (Civelek, 2014:4). 2017 yılında yayınlanan son raporda ise Türkiye üç basamak yükselmeyi başarmış ve 101. sırayı elde etmiştir (<http://www.weforum.org>, 14.01.2017)

Türkiye'de okullaşma oranlarına olumlu olarak yansıyan bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 1997/98 öğretim yılından başlamak üzere 18.08.1997 tarih ve 4306 sayılı kanun ile 8 yıllık kesintisiz, 2012/13 öğretim yılından itibaren de 03.2012 tarih ve 6287 sayılı kanun ile 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmesi gösterilebilir. 2012-2013 öğretim yılı için TÜİK verilerine göz attığımızda karşımıza şu okullaşma istatistikleri çıkmaktadır; okul öncesinde kızlarda %26,31, erkeklerde %26,94; ilkokulda kızlarda %98,92, erkeklerde %98,81; ortaokulda kızlarda %92,98, erkeklerde %93,19; ortaöğretimde (lise) kızlarda %69,31, erkeklerde ise %70,77; yükseköğretimde kızlarda %38,61, erkeklerde %38,40 olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda geçmiş yıllara ait okullaşma istatistiklerini de görmek mümkündür (Civelek, 2014:4): Yükseköğretimde Okullaşma Oranları'na dair ulaşabildiğimiz son veri 2015/'2016 yılına ait olmakla birlikte erkeklerde %39,21, kızlarda 42,62'dir (https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/31152628_meb_istatistikleri_organ_egitim_2016_2017_1.pdf, 17.01.2017).

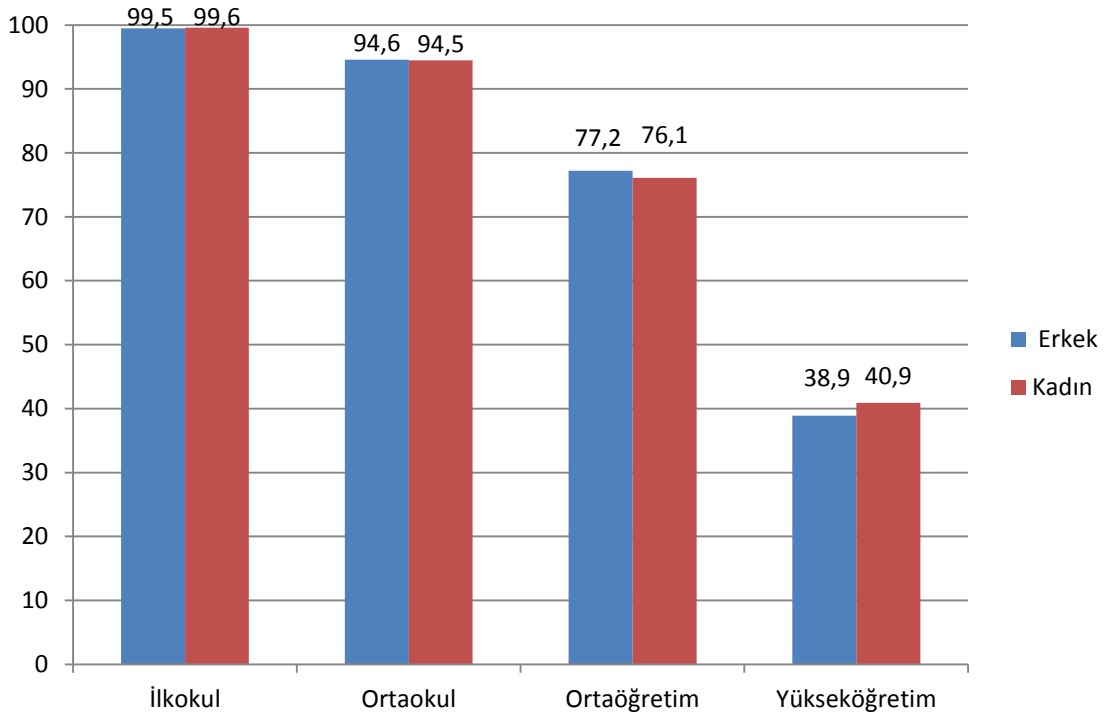
Tablo 5. Okullaşma Oranları (1997/98-2016/17)

ÖĞRETİM YILI	İLKÖĞRETİM		ORTAÖĞRETİM		YÜKSEKÖĞRETİM	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
1997 / 1998	90,25	78,97	41,39	34,16	11,28	9,17
2000 / 2001	99,58	90,79	48,49	39,18	13,12	11,38
2005 / 2006	92,29	87,16	61,13	51,95	20,22	17,41
2010 / 2011	98,59	98,22	68,17	63,86	33,44	32,35
2016 / 2017	95,60	95,76	82,69	82,38	-	-

Kaynak: TÜİK, (2017), Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 17.01.2017)

Ülkemizde yıllar içerisinde hem kadınların hem de erkeklerin okullaşma oranının muntazam biçimde arttığını söyleyebiliriz. Ancak tabloda incelediğimiz periyot içerisinde eğitimin her kademesinde erkeklerin kadınlara nazaran daha iyi istatistiklere sahip olduğu görülecektir. TÜİK 2013/2014 yılına dair yayınladığı Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistiklerinde kadınların ilköğretim ve yükseköğretimde erkeklerden daha iyi oranlara sahip olduğu belirtilmiştir:

Grafik 7. Okullaşma Oranları (2013/2014)

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri.

Ancak kaydedilen bu gelişmelere rağmen ülkemizin eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda halen oldukça gerilerde olduğunu söyleyebiliriz. OECD'nin 2017 Eğitime Genel Bakış Raporu'nda Türkiye yine üzücü bir istatistik yakalamıştır. Ülkemiz OECD ülkeleri arasında, 15-29 yaş aralığında olup da eğitim veya istihdama katılmayan genç nüfus oranında Meksika ve Şili ile birlikte ilk sırayı paylaşmaktadır. Buna göre ülkemizde 15-29 yaş aralığında bulunan ancak ne eğitim ne de istihdama dahil olmayan gençlerin oranı %28,8'dir. 18-24 yaş grubunda bulunan yaklaşık 13 milyon gencin üçte birinin boşta olduğu ve bu yaş aralığındaki yaklaşık 3 milyon kadının ve 1 milyondan fazla erkeğin eğitim ve iş olanaklarından faydalanamadığı rapor

edilmiştir. Bu sonuçları çalışmamızın ana motivasyonu olan kadın istatistikleri penceresinden değerlendirecek olursak bu yaş grubundaki kadınların %40,5'inin atıl, %5,9'unun ise işsiz olarak kaydedildiğini görüyoruz. Ülkemiz bu sonuçlarla OECD ortalamasını kadınlarda maalesef üçe katlamıştır (http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en#.Wkd8-FVI_IU, 30.01.2017)

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla Türkiye tarafından iki uluslararası belgeye imza atılmıştır. Eğitimin her seviyesinde toplumsal cinsiyete duyarlı öğretim programlarının düzenlenmesi ve uygulamaya sokulmasını öngören Pekin Eylem Planı bu uluslararası belgelerden ilkidir. İkinci belge ise (CEDAW) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmenin 5. maddesi imzalayan ülkeleri, kadını ya da erkeği diğerine nazaran daha aşağıda gören, birinin diğerinden üstün veya imtiyazlı olduğunu dayatan ve kalıplaşmış cinsiyet rollerini besleyen tüm örf, adet, gelenek, rol, davranış ve önyargıların ortadan kaldırılmasını sağlamakla yükümlü kılmıştır (Külekçi ve Canbay, 2012:35).

Bu bağlamda ülkemizde yaşanan temel sorunları geleneksel normlar, toplumun büyük bölümünün düşük gelir düzeyine sahip olması, kırsal kesimlerden eğitim bölgelerine ulaşım imkânlarının sınırlılığı ve ülkemizde kadın ve erkekler için kalıplaşmış olan roller doğrultusunda kadınların genel eğitim ve mesleki eğitim programlarını tercih etmesi olarak sıralayabiliriz (Civelek, 2014:6). Toplumda gelenekselleşmiş normlar ve değerler sebebiyle kızlar okullardan uzaklaşmaktadır. Ülkemizin birçok bölgesinde erken yaşlarda evlilik yapılması anlayışı halen devam etmektedir. Kız çocukları erken yaşlarda evlendirmeleri sebebiyle okullardan uzaklaşırken aynı zamanda eğitimle ilişkilerinin kesilmesi sebebiyle erken yaşta evlenmeleri konusunda baskılar görmektedirler. Bu iki durum birbirini tetikleyici etki yaratmaktadır (TBMM KEFEK Raporu, 2010).

Türkiye bu veriler ışığında eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçebilmek için bazı politikalar üretmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planında eğitimin her seviyesinde kız çocuklarının okullaşma oranlarını, yetişkinler arasında kadın okuryazarlığını ve eğitimin her aşamasında fiziki ve teknik kapasiteyi iyileştirecek stratejiler ortaya konmuştur. Bu stratejilerden bazıları (Atlama ve Özsoy, 2009:72):

- Eğitim her aşamasında okullaşma imkânı bulamayan kız çocuklarının tespit edilmesi ve okullaşma oranını artırmaya yönelik teşvik politikalarının yaygınlaştırılması,
- Burs ve kredi imkânlarının geliştirilerek ekonomik ve sosyal destek sağlanması,
- Okullařma oranının dūřuk olduđu bōlgelere yönelik iyileřtirici mikro politikalar ūretilmesi,
- Kırsalda yaşamını sūrdüren kız çocukları iēin ōrnek teşkil edebilecek kadın eğitimcilerin sayısının artırılması ve çocukların motivasyonunun yukarı ēekilmesi,
- Eđitimde toplumsal cinsiyet eēitsizliđine neden olan engellerin bilimsel arařtırmalarla tespit edilmesi ve bu tespitler dođrultusunda sorunların ēōzūmūne yönelik bilimsel temelli ēalıřmaların planlanması ve hayata geēirilmesi,
- Çocuklarını temel eđitimden yoksun bırakan aileler ile okulu terk etme ihtimali bulunan kız çocuklarının tespit edilmesi, takiplenmesi ve bu sorunlara ēōzūmler ūretilmesi,
- Kız çocuklarının okullaşma oranlarını artırmak hedefiyle toplumsal bilincin geliştirilmesi,
- Okulu terk etme riski taşıyan kız çocukları ve okur-yazar olmayan kadınların tespit edilerek veri tabanı oluşturulması,
- Bir okuma yazma kursunu tamamlamıř olan kadınların ūzerine dūřūlerek kadınların daimi, fonksiyonel okur-yazarlıđının artırılması,
- Eğitimin her kademesinde okulu terklerin engellenmesi adına okul binası, pansiyon ve yurt imkânları gibi fiziki kapasitenin artırılması,
- Kadın eğitimi konusunda mevcut hedeflere ulaşılamamasının sebeplerinin analiz edilmesi ve alternatif eğitim modellerinin geliştirilerek uygulanması.

Onuncu Kalkınma Planında ise durum analizi başlığı altında Dokuzuncu Kalkınma Planında hedeflenen stratejilerin birēođuna ulaşıldığı belirtilmiş ve yeni planda toplumsal cinsiyet eēitliđini sağlamaya yönelik strateji kapsamında değerlendirilebilecek tek maddeye yer verilmiştir. İlk ve orta ōđretimde engelliler ve kız çocuklarına ōncelik tanınması suretiyle būtūn çocukların okula gitme imkanına

kavuşması, sınıf tekrarı ve okulu terk etmenin azaltılması bu kapsamda değerlendirilebilecek bir politikadır.

2.2. Sağlık: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri

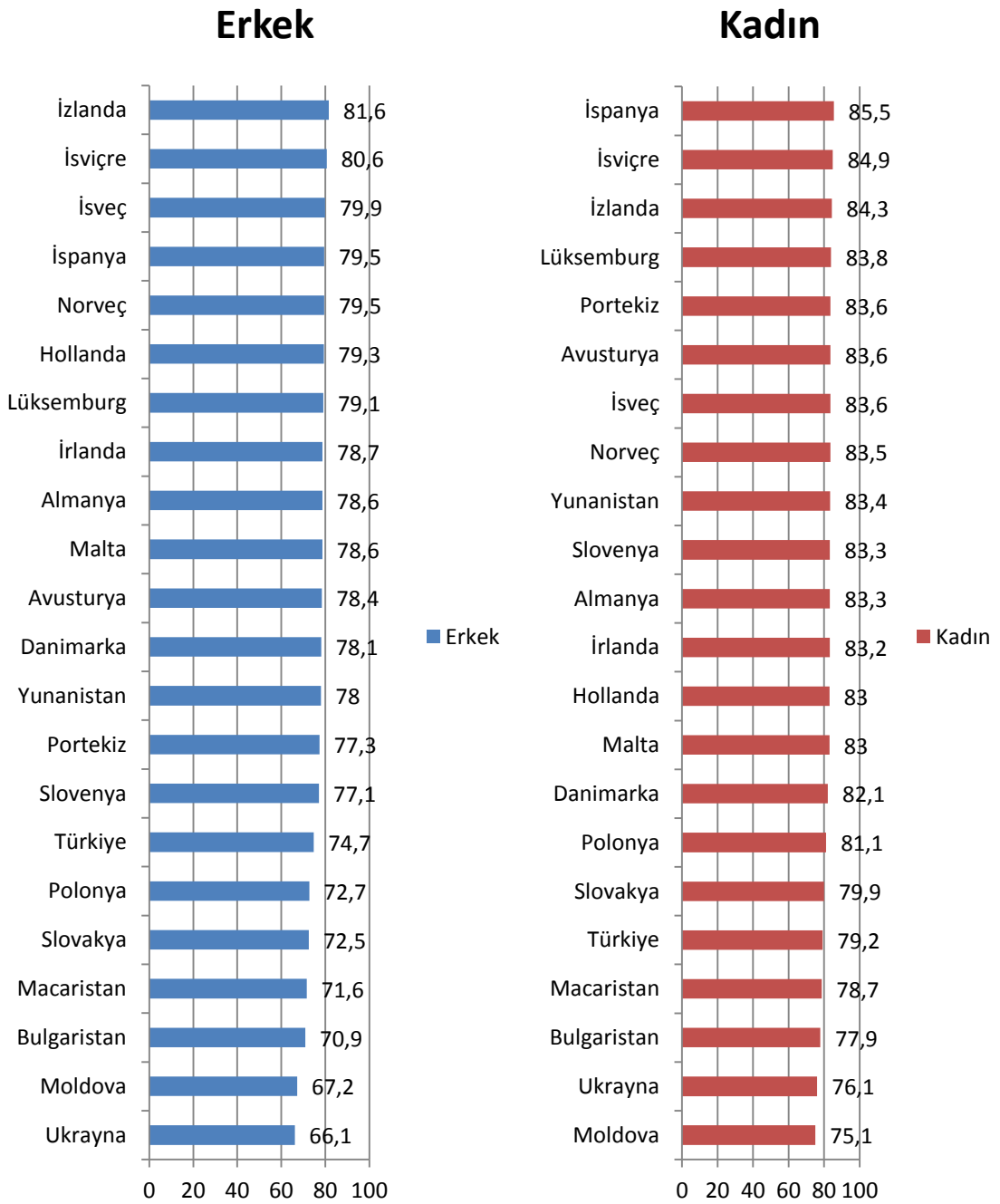
On dokuzuncu yüzyıl boyunca toplumsal sınıf ile ilişkilendirilen sağlık statüsü 1960 sonrasında toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmeye başlamıştır. 1980 sonrasında ise toplumsal cinsiyet sağlığın belirleyici unsurlarından biri olarak toplumda kabul görür hale gelmiştir. Kadınların ekonomik ve sosyal kaynaklar ile güce erişiminin erkeklere kıyasla daha zorlu olması, kaynaklara ulaşımında yaşanan sıkıntılar, kamuda yeterince aktif olamama gibi durumlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin meydana gelmesine ve her alanda erkeklerin lehine ayrımcı politikaların var olduğu bir toplumsal tabakalaşmanın oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Kadınların sağlık hizmetine erişiminde yaşadığı sıkıntılar sağlık eşitsizliklerini meydana getirmiştir. Sağlık eşitsizlikleri sürekli olarak ayrımcılığa ve sosyal dezavantaja maruz bırakılan grupların bu sıkıntıları yaşamayan, daha avantajlı gruplara oranla sistematik olarak daha kötü sağlık koşullarına sahip olması demektir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sağlık alanında yol açtığı tahribatlar sağlık eşitsizliklerinin sonuçları ile büyük bir uyum içerisinde görünmektedir. Örneğin kadınlarının sağlıklarının genel olarak erkeklerinkinden daha kötü olması, yaşam kalitelerinin erkeğin altında olması ve sağlık statülerinin daha düşük olduğunun bilinmesi bu alanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mevcudiyetini göstermektedir. Dünya genelinde kadınların ortalama yaşam süreleri erkeklerin üzerindedir. Kadınların kronik hastalıklara erkeklerden daha fazla yakalanmasının sebebi olarak aradaki yaşam süresi farkı gösterilmesi eğilimi söz konusudur. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ortalama yaşam süresi sabit tutulduğunda dahi kadınların erkeklere kıyasla daha kötü sağlık koşullarına sahip olduğu bilinmektedir. Sağlık alanında yapılan bilimsel çalışmalar bizlere kadınlar ve erkekler arasındaki sağlık eşitsizliklerini yalnızca biyolojik farklılıklarla yorumlamanın yanlış olduğunu göstermiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve cinsiyete dayatılan rollerin yarattığı psikososyal strese biyolojik korunmasızlığı pekiştirmektedir (Şavran, 2014:98).

Kadınların erkeklere oranla daha uzun yaşam sürelerine sahip olduğunu gösteren pek çok çalışma mevcuttur. Ancak kadınların yaşam kaliteleri daha düşüktür ve

erkeklerle kıyasla çok daha fazla hastalık yaşamaktadırlar. ABD’de yapılan bir çalışmadan elde edilen verilere göre kadınlar erkeklerle oranla %25 daha fazla sağlık sorunu yaşayarak gündelik hareketlerini kısıtlamak zorunda kalmakta, aniden ve sıklıkla gelişen semptomlar sonucu erkeklerden %35 gün daha fazla yatakta kalmaktadırlar (Akın, 2007:2).

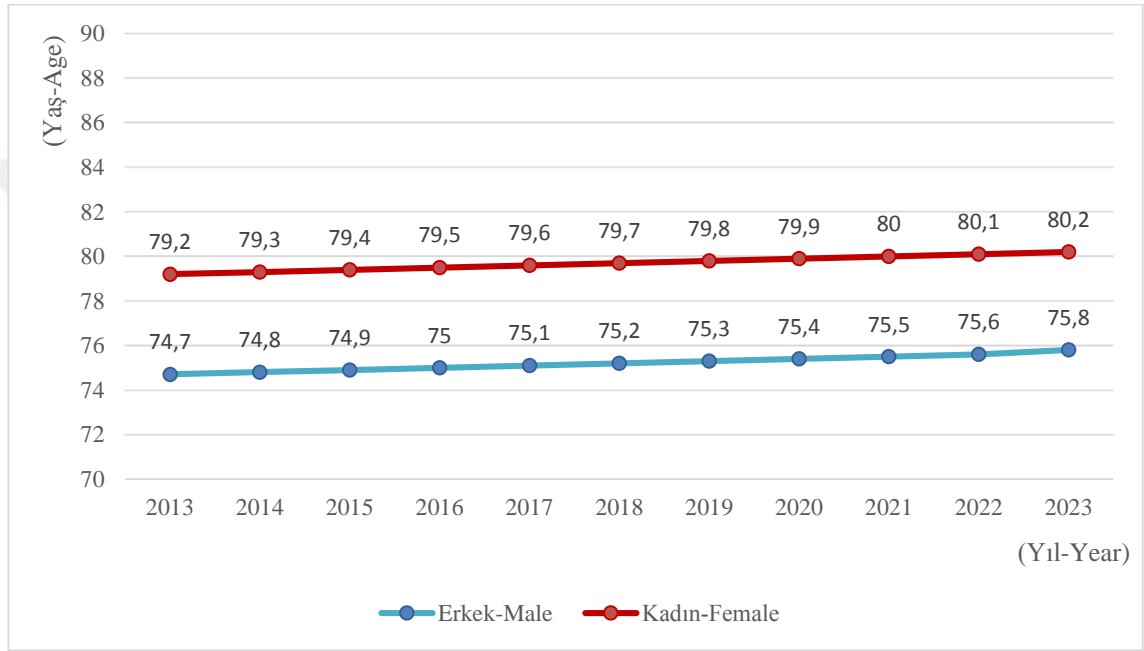
Grafik 8. Seçilmiş Ülkelere Göre Doğuşta Yaşam Beklentisi (2012)

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.

Tablo 5’te görüldüğü üzere Türkiye’de 2012 yılında kadınlar için doğuştan yaşam beklentisi 79,2 yıldır. Erkekler için bu süre 74,7 yıl olarak öngörülmüştür. Genel ortalamaya baktığımızda kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığını ve Türkiye için aradaki yaşam süresi farkının 5,7 yıl olduğunu görüyoruz (<http://www.tuik.gov.tr>, 02.02.2017). Doğuştan beklenen yaşam süresinin 2023 yılına dair tahminleri ise kadınlar için 80,2 erkekler içinse 75,8 yıl olarak öngörülmüştür.

Grafik 9. Doğuştan Yaşam Beklentisi (2013-2023)

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.

2014 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu’nda Türkiye’nin en başarılı olduğu alan Sağlık ve Yaşam Süresi kategorisidir. Ülkemiz bu kategoride 136 ülke arasında 52. olarak en başarılı derecesini elde etmiştir. 2017 yılında yayınlanan son raporda ise Türkiye yine 59. sıraya gerilemiştir.

Sağlık ve Yaşam alt-endeksi kadın-erkek sağlığı arasındaki eşitsizlikleri incelemektedir. Bu incelemeyi yaparken iki temel veri kullanılmaktadır: Bu verilerden ilki doğumdaki cinsiyet oranıdır. Nüfusun cinsiyet oranını etkileyecek düzeyde olmasa da Türkiye’de dahil olmak üzere birçok ülkede tercih erkek çocuk olmakta ve “noksan kadın” durumu yaratılmaktadır. İncelemeye dahil edilen diğer veri ise Dünya Sağlık Örgütü’nün istatistikleri baz alınarak elde edilen erkekler ve kadınlar arasındaki beklenen sağlıklı yaşam süresi farkının hesaplanmaya dahil edilmesidir. Bu analiz ile

kadınlar ve erkeklerin sağlıklı biçimde kaç yıl yaşayabileceği hakkında tahminde bulunulmaya çalışılmaktadır. Kötü beslenme, hastalık yaşama, şiddete maruz kalma ve yaşam süresini etkileyebilecek ilgili durumlarla kaybedilen yıllarda göz önünde bulundurulmaktadır (Civelek, 2014:7).

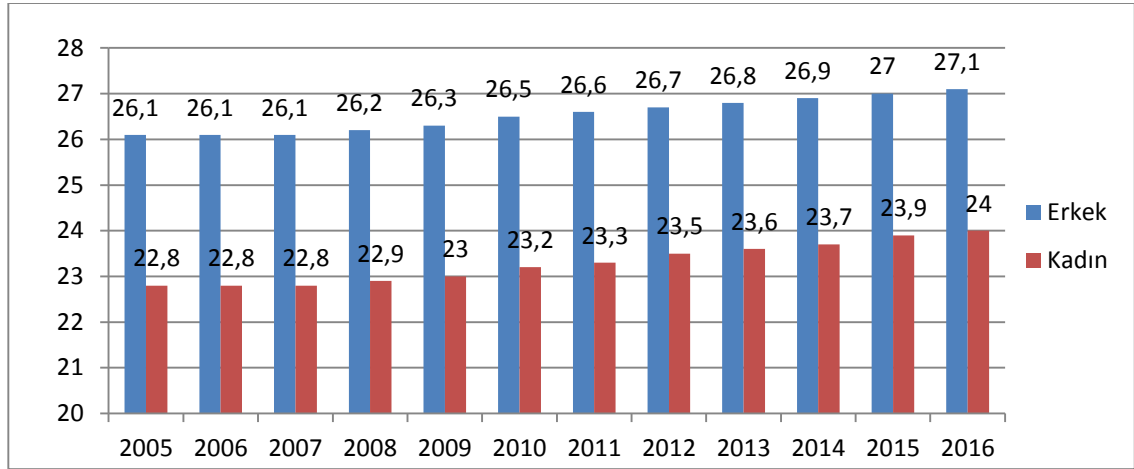
Tablo 6. Toplam Doğurganlık Hızı (2008-2016)

YIL	TOPLAM DOĞURGANLIK HIZI
2008	2,15
2009	2,08
2010	2,06
2011	2,03
2012	2,08
2013	2,10
2014	2,17
2015	2,15
2016	2,10

Kaynak:<http://aa.com.tr/tr/turkiye/dogum-istatistikleri-aciklandi/820725> ve <http://www.gebe.com/tuik-2017-dogum-istatistikleri/>, 04.02.2017)

Üreme sağlığı ve aile planlaması kadın sağlığı hususunda en önemli konuların başında gelmektedir. Bir kadının doğurgan olduğu 15-49 yaşları arasındaki dönem süresince doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade eden veriye toplam doğurganlık hızı denir. Bu kavramı annenin eğitim düzeyi ve bölgesel farklılıklar birinci dereceden etkiler. Uzmanlar nüfusun yenilenme düzeyi olarak 2,10 doğurganlık seviyesini eşik olarak kabul ederler. 2014 ve 2015 yıllarında bu eşik aşılmış ancak 2016 yılında doğurganlık hızı yine 2,10 seviyesine dönmüştür.

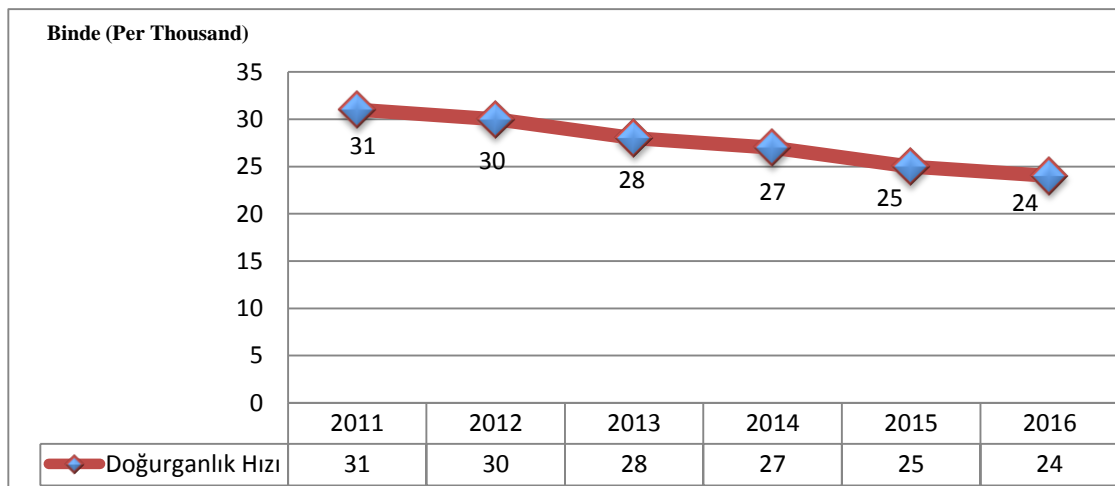
Grafik 10. Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2005-2016)

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> 05.02.2017)

Ülkemizde kadınların ilk evlenme yaşı geçmiş yıllara oranla yükselmektedir. Kadınların ilk evlenme yaşı 2005 yılında ortalama 22,8 iken 2016 yılında 24'e yükselmiştir. Aynı dönemde erkeklerde ilk evlenme yaşı ise 26,1'den 27,1'e yükselmiştir. İlk evlenme yaşı şüphesiz bölge ve eğitim durumu doğrultusunda farklılık içerebilmektedir. Kadın ile erkek arasındaki ilk evlenme yaş farkının en yüksek olduğu il 4,7 ile Kars olurken bu ili 4,3 yaş ile Ağrı, 4,2 yaş ile Bitlis, Ardahan ve Iğdır izledi. Farkın en düşük olduğu il ise 2,4 yaş ile Karabük oldu.

Grafik 11. Adölesan Doğurganlık Hızı (2011-2016)

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> 05.02.2017)

Adölesan doğurganlık sağlık ve sosyal boyutta içerdiği riskler sebebiyle oldukça önemlidir. Adölesan doğurganlık hızını yaşları 15 ile 19 arasında değişen bin kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısı olarak ifade edebiliriz. Ülkemizde bu oranlar 2011 yılında binde 31 olarak gerçekleşmiş, aradan geçen 5 yıl sonra 2016 yılında binde 24'e gerilemiştir. Bu gerilemeyi olumlu bir gelişme olarak ifade etmek mümkün olsa da ülkemizde resmi kayıtlara geçmeyen adölesan doğurganlığın geçenlere kıyasla çok daha fazla olduğu bilinmektedir. Adölesan doğurganlık ülkemizin önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir.

Tablo 7. Adölesan Kadınlarda Doğurganlık ve Annelik

15-19 yaşlarındaki canlı doğum yapmış ya da ilk çocuğuna gebe olan ve çocuk doğurmaya başlayan adölesan kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2013 15-19 yaşlarında aşağıdaki durumlarda olan kadınların yüzdeleri				
Temel Özellikler	Canlı Doğum Yapmış	İlk Çocuğuna Gebe	Çocuk doğurmaya Başlayanlar	Adölesan Kadın Sayısı
Yaş				
15	0.0	0.0	0.0	321
16	0.2	0.3	0.5	330
17	2.8	1.4	3.4	318
18	3.3	4.7	4.6	322
19	11.5		16.2	282
Yerleşim Yeri				
Kent	3.1	1.2	4.2	1260
Kır	4.5	1.8	5.3	312
Bölge				
Batı	2.2	0.9	3.1	635
Güney	4.1	2.1	6.1	183306
Orta	4.6	1.1	5.7	95
Kuzey	3.6	1.1	4.7	353
Doğu	3.8	1.8	5.7	
Eğitim				
Eğitimi yok /İlk. bitirmemiş	10.0	7.1	17.1	35
İlkokul	5.5	2.3	7.8	117
Ortaokul	3.7	1.4	5.1	1092
Lise ve üzeri	0.6		0.8	328
Hanehalkı Refah Düzeyi				
En düşük	6.2	1.4	7.7	266
Düşük	4.4	1.6	6.0	341
Orta	3.6	2.1	5.7	326
Yüksek	1.7	1.4	3.1	338
En yüksek	1.0	0.0	1.0	301
Toplam	3.3	1.3	4.6	1572

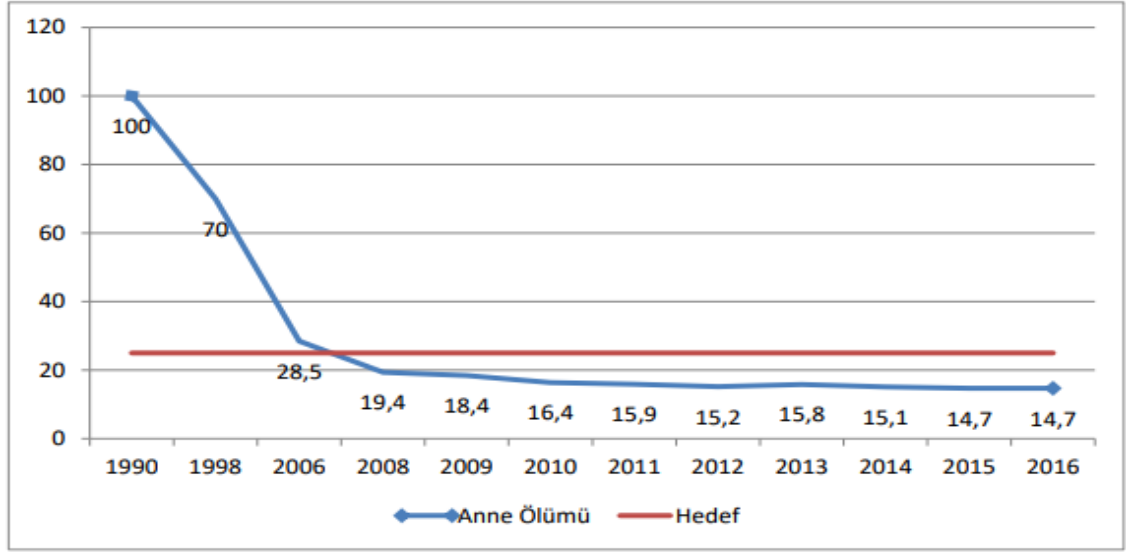
Kaynak: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2013), 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.

Tabloda görüldüğü üzere 18 yaşından sonra adölesan dönemde çocuk sahibi olmaya başlayanların yüzdesi çarpıcı şekilde artmaktadır. 17 yaşından önce nadir görülen çocuk doğurma davranışı, 19 yaşındaki kadınlarda yüzde 16 oranına fırlamıştır. Bu kadınlar ilk çocuğuna hamile veya anne olmuş kadınlardır. Adölesan çocuk sahibi olma kırsal alanlarda %6 iken kenttekilerde %4 olarak gerçekleşen bir davranıştır. Adölesan dönemde çocuk sahibi olma davranışı bölgesel farklılıklar göstermektedir. Örneğin ülkenin Güney, Orta ve Doğu kesimlerinde %6 olarak görülen davranış Batı'da %3 olarak gerçekleşmektedir (<http://www.hips.hacettepe.edu.tr>, 07.02.2017).

Eğitim düzeyi doğum sayısını birinci dereceden etkileyen bir değişkendir. Örneğin Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) verilerini incelediğimizde 2011 yılı için 15 ve yukarı yaşta olan, okuryazar olmayan ve en az bir evlilik yapmış kadınların %74,9'u 4 ve üzeri sayıda çocuk doğurmuştur. Bu oran lise ve dengi okul mezunu olan kadınlarda %4,8'e düşerken yükseköğretim mezunu kadınların yalnızca %1,9'u 4 ve üzeri sayıda çocuk dünyaya getirmiştir. Ayrıca yükseköğretim mezunu kadınların %22,9'u hiç doğum yapmamıştır. NKA verilerinde dikkat çekici bir diğer istatistik ise çalışmayan kadınların çalışan kadınlara oranla daha fazla doğum yaptığı gerçeğidir. 2011 NKA verilerine göre çalışan kadınların %35,6'sı, çalışmayan kadınların ise %52,8'i 3 ve daha fazla çocuk sahibi olmuştur (Civelek, 2014:8).

Dünya Sağlık Örgütü anne ölümünü (maternal ölüm) şu şekilde tanımlamıştır: *“bir kadının gebeliği süresince, doğumda veya gebeliğin sonlanmasının akabinde 42 gün içerisinde, gebeliğin süresine ve yerine bakılmaksızın, arızı veya tesadüfi sebeplerden olmamak üzere, gebelik durumunun ya da gebelik sürecinin şiddetlendirdiği bir nedenden kaynaklanan ölümü anne ölümünü olarak ifade edilir”*. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göz atacak olursak gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki makasın ne denli açık olduğunu görebiliriz. 2013 yılında gelişmekte olan ülkelerde anne ölüm oranları 100.000 canlı doğumda 230 olarak gerçekleşirken bu oran gelişmiş ülkelerde 100.000 canlı doğumda 16'ya düşmüştür (Civelek, 2014:8).

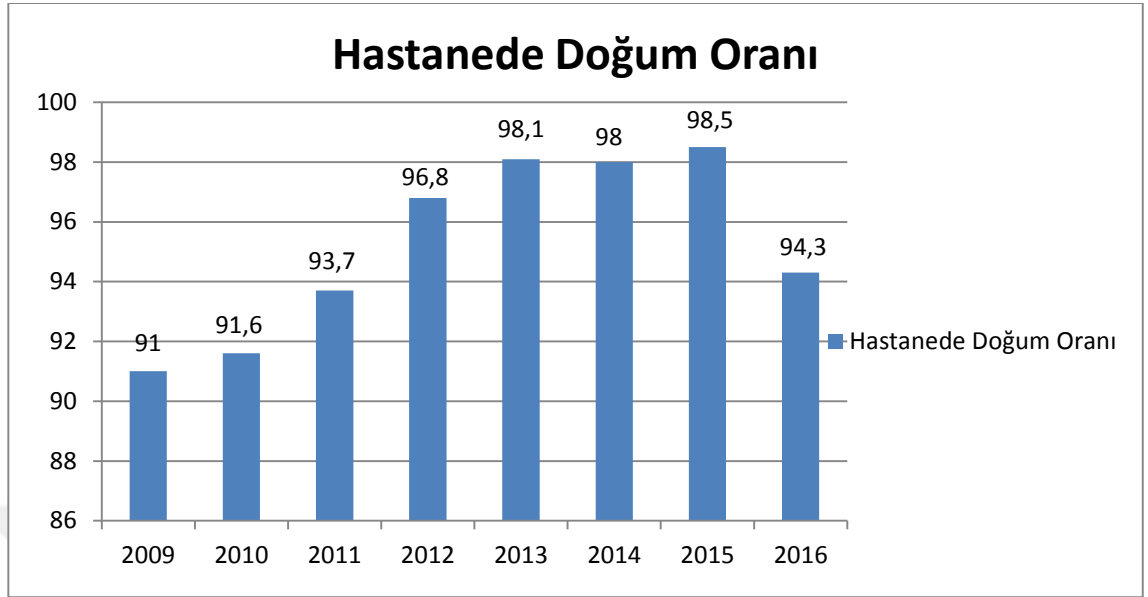
Grafik 12. Türkiye’de Anne Ölüm Oranları, yüz binde (1990-2016)

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı [Çevrimiçi] http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_Sempozyum/Anne_olumleri.pdf, http://yeni.thsk.gov.tr/depo/thsk/bulasici-olmayan-by/Kadin_Ve_Ureme_Sagligi_db/Dokumanlar/Istatistiki-veriler/grafikler.pdf, 10.02.2017)

1990 yılında yüz binde 100 olan anne ölüm oranı 2002 yılından itibaren uygulanan sağlık politikaları ve sağlıkta dönüşüm programı çerçevesinde hızlı bir düşüş göstermiştir. 2005 yılında yüz binde 28,5 olarak saptanan oran 2013 yılı için yüz binde 15,8 ve 2014 yılı içinde yüz binde 15,1 olarak gerçekleşmiştir. 2015 ve 2016 yıllarında ise yüz binde 14,7 oranı yakalanmıştır. Yakalanan bu düşüş trendi ülkemiz adına oldukça sevindiricidir. Bir diğer önemli gelişme ise bölgesel farklılıklar içerse de kadınlarımızın hastanede doğum yapma oranının ve doğum öncesi bakım alma imkânlarının artmasıdır. Aşağıdaki grafikte kadınlarımızın hastanede doğum yapma oranları izlenebilir.

Grafik 13. Türkiye’de Yıllara Göre Hastanede Doğum Oranı, % (2009-2016)

Kaynak: http://yeni.thsk.gov.tr/depo/thsk/bulasici-olmayan-by/Kadin_Ve_Ureme_Sagligi_db/Dokumanlar/Istatistiki-veriler/grafikler.pdf, 11.02.2017)

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bağlamında sağlık alanında yaşanan gelişmeler memnuniyet vermektedir. Ancak ülkemizde halen çocuk yaşta evlilikler yapılmasının önüne geçilebilmiş değildir. Medeni Kanun uyarınca Türkiye’de evlenme yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Medeni Kanuna göre 16 yaşında hakim kararıyla, 17 yaşındaysa anne-baba rızasıyla evlilik yapılması mümkün olabilmektedir. 16 ve 17 yaşlarında yapılan evliliklerin kaydı tutulabilmektedir ancak 16 yaş altında evlilik yapan kız çocukları halen ülkemizin bolca şahit olduğu bir toplumsal travmalardır. Anne, bebek ve çocuk ölümlerinin en önemli sebebi bu erken evliliklerdir. Sağlık alanında gerçekleştirilen tüm iyileşmelere rağmen istenilen düzeye ulaşılabilmesi için politika önerileri şunlardır (Civelek, 2014:10);

- Kadınların sağlık hizmetlerine ulaşım ve bu hizmetlerden faydalanabilme koşullarının iyileştirilmesi, hizmet kalitesinin artırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır,
- Kadınların sıkça muzdarip olduğu hastalıklara (menopoz sonrası kemik erimesi, üreme sistemi kanserleri gibi) karşı sağlık kuruluşlarında teşhis ve tedavi birimleri kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır,

- Başta üreme sağlığı olmak üzere kadınlar tüm sağlık konularında bilinçlendirilmelidir. Adölesan evliliklerin ve akraba evliliklerinin kadın ve çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermesi hususunda toplum bilinçlendirilmelidir. 18 yaş altında yapılan tüm evliliklerin belirlenebilmesi için veri tabanı oluşturulmalıdır,
- Tüm istatistiklerin cinsiyet temelli tutulması, kadın sağlığına yönelik araştırmaların ve bilimsel çalışmaların yoğunlaştırılmasına uğraş verilmelidir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmesinde ve mevcut etkilerinin ortadan kaldırılmasında ana motivasyon toplumda hiçbir bireyin dezavantajlı olmadığı, herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu bir toplum yapısına ulaşmak olmalıdır. Modern bir refah devleti olmanın gereklerinden olan tüm yurttaşların başta ücretsiz eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik haklarına erişimlerinin sağlanması ve kadınları görmezden gelmeyen, kadının toplum içerisindeki statüsünü artıran ve kadın haklarını yasalarla güvence altına alan bir anlayış benimsenmesi gereklidir (Şimşek,2011:125).

2.3. Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri

Günümüz modern toplumlarında gündelik hayat özel ve kamusal alan olarak ikiye ayrılmıştır. Erkeklerin kamusal alanda kadınların ise özel alanda faaliyet göstermesi birçok toplumun temel kurucu ilkelerindedir. Şüphesiz ki bu anlayış erkek egemenliğini derinleştiren, haklar, özgürlükler ve görevler bakımından belirleyici olan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini güçlendiren bir anlayıştır. Kadınlar ailenin bakımı, beslenme ve çocukların yetiştirilmesi gibi görevleri sevgi-minnet-fedakarlık bağlamında üstlenmekte ve sarf ettikleri emek karşılığında herhangi bir ücret almamaktadırlar. Ancak kamusal alanda etkin olan erkekler devlet karşısında vatandaş, piyasada işçi ve toplum nezdinde insan olarak tanımlanmakta, emeklerinin karşılığı olan ücretleri almakta, sosyal güvenlik haklarını talep edebilmekte, hak ve özgürlüklerin birincil derecede sahibi olmaktadır (Üşür, 2008:217).

Kadınların insan olmanın doğal sonucu olarak vatandaşlık haklarından yararlanabilmesi, cinsiyetçi anlayışlarla hapsedildikleri ev yaşamından yani özel alandan çıkarak kamusal alana katılabilmesi 18. yüzyılda başlamış ve 20. yüzyılda hız kazanarak rasyonel sonuçların alındığı bir değişim haline gelmiştir. Günümüzde birçok

ülkede kadınların siyasal hakları anayasalarla koruma altına alınmıştır. İnsan ve kadın haklarına dair düzenlenen birçok uluslar arası geçerliliği olan belge ile de kadınların erkeklerle eşit siyasal haklara sahip oldukları beyan edilmiştir. Bu ve benzeri çalışmalar sayesinde devletler hakları yalnızca insanlara tanımakla yeterli girişimi yapmış olarak kabul edilmemiş, ek olarak kadınların bu haklardan yararlanabilmelerini sağlamaları istenmiştir. Türkiye bu hususta yasal zemini oluşturacak düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bu hakların başında gelen siyasal haklar da anayasalarda yer almasına rağmen maalesef kadınlarımız siyasal haklarından halen yeterince yararlanamamaktadır (Konan, 2011:169).

Tüm Türk vatandaşları yerel ve genel seçimlerde “seçme ve seçilme”, “siyasi parti kurma” ve “belirlenen usule uygun olarak siyasi partilere katılma ve siyasi partilerden çekilme”, “referandumlara katılma” ve “kamu hizmetine girme” haklarına Anayasa’nın 67, 68 ve 70. maddeleri uyarınca sahiptir. 23.07.1995 tarihinde yürürlüğe giren 4121 sayılı kanun ile siyasi partilerin kadın kolları kurmasını engelleyen yasadır kaldırılmıştır (bkz. Anayasa’nın 68. Maddesi). 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 83. Maddesi uyarınca “*siyasi partilerin herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din mezhep ve benzeri sebepler gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği*” belirtilmiştir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere ülkemizde kadınlar ve erkekler siyasal haklar bakımından eşittir (KSGM, 2008:46). Ancak modern dünya anlayışında yaşanan gelişmeler ve Anayasa’da yapılan tüm düzenlemelere rağmen ülkemizde kadınların siyasal alanda erkeklerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. 2011 Genel Seçimi sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki 550 milletvekilinden yalnızca 79’unu kadınların oluşturması bu durumun önemli bir göstergesidir.

Dünya parlamentolarında kadınların temsil oranı ise Parlamentolar Arası Birlik’ in (Interparliamentary Union – IPU) 1 Mayıs 2015 tarihinde yayınladığı verilere göre ortalama olarak %22,1’ dir. Tek meclisli sistemlerde veya parlamento alt kanadında bu oran %22,4’ e çıkarken, parlamento üst kanadı veya senatolarda %20,4 şeklinde gerçekleşmiştir (IPU, 2015).

Dünya üzerinde kadın temsilini bölgesel olarak incelediğimizde en yüksek oranın %41,3 ile İskandinav ülkelerinde olduğu görülmektedir. Avrupa ve Avrupa

Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesi ülkelere İskandinav ülkelerini dahil ederek ortalamayı incelediğimizde kadın temsili oranının %25,3 olduğunu görmekteyiz. Ancak İskandinav ülkelerini hesaplamanın dışında tuttuğumuzda aynı bölgenin oranı %23,7'e düşmektedir. Kadın temsil oranı, Amerika'da %26,8, Asya'da %19,0, Pasifik ülkelerinde %13,1, Sahra altı Afrika'da %22,5 ve Arap ülkelerinde %17,3 şeklindedir (IPU, 2015).

Parlamentolar Arası Birlik' in 1 Mayıs 2015 itibariyle yayınladığı 190 ülkeden oluşan sıralamada Türkiye % 14,4'lük kadın temsil oranıyla 90. sırada bulunmaktadır. Tabloda ilk sırada bulunan ülke % 63,8'lik kadın milletvekili oranıyla Ruanda'dır. 2. sıradaki Bolivya % 53,1, 3'üncü Küba % 48,9 ve 4'üncü Seyşeller Cumhuriyeti % 43,8 temsil oranına sahiptir. Türkiye sıralamada Tacikistan, Kenya, Fas ve Libya gibi ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Ayrıca aynı tabloda ABD %19,4 kadın temsil oranı ile 72. sırada yer almaktadır (IPU, 2015).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2017 yılında yayımlanan Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'nda ülkemiz, Siyasi Güçlenme kategorisinde 136 ülke arasında 118. sırada kendisine yer bulmuştur. Kadınlar ve erkekler arasındaki en yüksek siyasi karar alma mekanizmalarındaki farklılık bu alt endeks yardımıyla ölçülmektedir. Burada Bakan düzeyinde ve çeşitli parlamento pozisyonlarında görev yapan kadınların erkeklere oranı dikkate alınmaktadır. Son 50 yılda kadınların başbakan veya devlet başkanı mevkilerinde geçirdiği yılların erkeklere oranı da hesaplama dahil edilmektedir.

Kadınlar ve erkeklerin yerel seviyede siyasete katılım oranları ise raporda değerlendirmeye dahil edilmemektedir. Yerel seviyede siyasete katılım oranlarının değerlendirmeye alınmamasının temel nedeni küresel düzeyde bu verilere erişimin kısıtlı olmasıdır. Ülkemizde kadınların siyasete yerel düzeyde katılımının neredeyse yok denecek kadar az olması hesaba katıldığında bu oranların değerlendirmeye dâhil edilmesi halinde sıralamadaki yerimizin çok daha aşağılarda olacağı açıktır (Civelek, 2014:12)

Türk kadınlarının seçme ve seçilme haklarını 1930 yılında yerel 1934 yılında ise genel seçimler için kazanmasına rağmen günümüzde halen siyasi alanda yüksek bir temsil oranına ulaşmış olduklarını söylemek mümkün değildir. TBMM'de ilk temsil

edilmeye başlandıkları 1935 yılından son genel seçimlerin yapıldığı 2015 yılına kadar temsili istatistikleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 8. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Dönemler İtibariyle Kadın Milletvekili Oranları

Dönemi	Yıllar	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Oranı
5. Dönem	1935-1939	399	18	%4,5
6. Dönem	1939-1943	429	16	%3,7
7. Dönem	1943-1946	455	16	%3,5
8. Dönem	1946-1950	454	9	%2,0
9. Dönem	1950-1954	472	3	%0,6
10. Dönem	1954-1957	535	4	%0,7
11. Dönem	1957-1960	587	8	%1,3
12. Dönem	1961-1965	450	3	%0,7
13. Dönem	1965-1969	450	8	%1,8
14. Dönem	1969-1973	450	5	%1,1
15. Dönem	1973-1977	450	6	%1,3
16. Dönem	1977-1980	450	4	%0,9
17. Dönem	1983-1987	399	12	%3,0
18. Dönem	1987-1991	450	6	%1,3
19. Dönem	1991-1995	450	8	%1,8
20. Dönem	1995-1999	550	13	%2,4
21. Dönem	1999-2002	550	22	%4,0
22. Dönem	2002-2007	550	24	%4,4
23. Dönem	2007-2011	550	50	%9,1
24. Dönem	2011-2015	550	79	%14,4
25. Dönem	2015-2015	550	98	%17,8
26. Dönem	2015-	550	81	&14,5

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1935-2017

Kadınların ilk katıldığı seçim olan 1935 genel seçimlerinde kadın milletvekili oranı % 4,5 olarak gerçekleşmiştir. 399 milletvekilinde 18'ini kadınlarımızın oluşturduğu bu seçimlerde yakalanan orana 1999 yılına kadar tekrar erişilememiştir. 23 kadın milletvekilini meclise yolladığımız 1999 seçimlerinde ise oran yeniden %4 civarına ulaşabilmiştir. Mecliste en az kadın milletvekilinin yer aldığı dönemler ise askeri darbe ile sona eren Adnan Menderes Hükümeti dönemi ile 27 Mayıs 1960 askeri yönetiminin ardından oluşturulan 1961-1965 dönemi olmuştur. Bu dönemlerde yalnızca 3 kadın milletvekili mecliste yer alabilmiştir. İstatistiklere bakıldığında tek partili dönemde zaten az olan kadın milletvekili sayısının çok partili döneme geçiş ile birlikte daha da azaldığı görülecektir. Çok partili dönemin başladığı yıllarda ülkenin Pazar ekonomisine geçişi, demokratik rejim sancuları ve sanayileşme gibi önemli gündem maddelerinin olması sebebiyle kadınların siyasal temsillerinin yetersiz oluşu dikkate alınmamıştır. 1960'lı yılların sonlarında başlayan parti kadın kolları faaliyetleri ile Türk kadınının siyasete olan ilgisi artmış ancak siyasette erkek egemen anlayış mevcudiyetini sürdürmüştür. 1980'li yıllarda güçlenen feminist hareketler ile kadın sorunu gündeme taşınmış ve kadınların siyaset sahnesine çıkmasında artışlar gözlemlenmiştir (Şahin, 2011:21-22).

Tablo 9. Cinsiyete Göre Bakan Sayısı (1980-2017)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1980	29	29	0
1990	31	30	1
1995	34	32	2
2000	36	36	0
2001	36	36	0
2002	25	24	1
2003	22	21	1
2004	22	21	1
2005	22	21	1
2006	22	21	1
2007	24	23	1
2008	24	23	1
2009	24	22	2
2010	24	22	2
2011	25	24	1
2012	25	24	1
2013	25	24	1
2014	25	24	1
2015	25	23	2
2016	25	23	2
2017	25	23	2

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1980-2017

Son iki genel seçim ile birlikte kadın temsili oranı gözle görülür şekilde artmış olsa da halen oldukça yetersizdir. Ayrıca kritik pozisyonlarda görev yapan kadın siyasetçinin azlığı dikkat çekmektedir. Türkiye’de bugüne dek bir kadın cumhurbaşkanı görev yapmamıştır. 93 yıllık cumhuriyet tarihinde yalnızca bir kadın başbakan görev yapmıştır. İlk kadın bakanın görev alabilmesi için 1974 yılına kadar beklenmiştir. Yine

parlamento içerisinde bir kadın milletvekilinin kabinede yer alabilmesi için 1987 yılına dek beklenmiştir. Bir kabinede en çok dört kadın bakan yer alabilmiştir. Farklı hükümetlerde bakanlık görevi üstlenebilen yalnızca 17 kadın siyasetçimiz vardır. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı görevini geleneksel olarak kadın siyasetçiler üstlenmektedir. TBMM Başkanlığı yapan bir kadın milletvekilimiz ise bulunmamaktadır (Civelek, 2014:13).

7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşecek genel seçimlerde ise meclisteki dört siyasi partinin milletvekili aday listelerindeki kadın sayısında umut verici bir artış söz konusu olmuştur. HDP 268 kadın milletvekili adayına listesinde yer verirken CHP 103, AKP 99 ve MHP 58 kadını aday göstermiştir. Birinci sıradan kadın milletvekili adayı gösterme noktasında ise iktidarda bulunan AKP 3, ana muhalefet partisi CHP 14, MHP 2 ve HDP 25 kadın aday ile seçim yarışına girmiştir. 7 Haziran'da yapılan seçim ile birlikte kadın vekillerimiz 98 sayısını yakalamış ve Türk siyasi tarihinin en yüksek kadın milletvekili sayısına ulaşılmıştır. Ayrıca bu seçimle yakalanan %17,8 kadın temsili oranı da karar alma mekanizmalarında kadınların etkinliğinin artması adına bizlere umut olmuştur. Ancak ne yazık ki Anayasa'da öngörülen süre zarfında partiler gerçekleştirdikleri temaslardan sonuç alamamış ve Bakanlar Kurulu oluşturulamamıştır. Bu nedenle seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş ve Türkiye 1 Kasım 2015 tarihinde bir kez daha seçime gitmiştir. Yapılan seçimlerden sonrasında 7 Haziran'da 98 olan kadın vekil sayısı 81'e inmiş, kadın vekil sayısı 2011 seçimlerinin de altına düşmüştür. CHP'de bir önceki seçim sonuçlarına göre 21 olan kadın vekil sayısı değişmemiş, AK PARTİ'de 41'den 34'e, HDP'de 32'den 23'e MHP'de ise 4'ten 3'e inmiştir.

Son iki genel seçimde ve yerel seçimlerde kadın aday adaylarının ve partiler tarafından aday gösterilen kadınların sayısında bir standart yakalanamamış, artış ve azalışlar görülmüştür. Kadına ve kadın haklarına daha duyarlı bütçelerin ülkemizde hayata geçirilebilmesi için kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında daha çok söz sahibi olmaları gerekmektedir. Ülkemizde faaliyet gösteren tüm siyasi partilerin bu hususta oldukça hassas ve duyarlı olması temel beklentimizdir.

Tablo 10. 29 Mart 2009 ve 30 Mart 2014 Tarihli Mahalli İdareler Seçim Sonuçları

	29 Mart 2009 Yerel Seçimleri			30 Mart 2014 Yerel Seçimleri		
	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)
Büyükşehir Belediye Başkanı sayısı	16	0	0	30	3	10
Belediye Başkanı Sayısı	2931	26	0,9	1351	37	2,7
Belediye Meclis Üyesi Sayısı	32475	1474	4,5	20498	2198	10,7
İl Genel Meclis Üye Sayısı	3281	115	3,5	1251	60	4,8
<u>Ara Toplam</u>	38703	1615	4,2	23130	2298	9,9
Köy Muhtarı Sayı	34275	65	0,2	*	*	*
Köy İhtiyar Meclis Üyesi Sayısı	138177	329	0,2	*	*	*
Mahalle Muhtarı Sayısı	18607	429	2,3	*	*	*
Mahalle İhtiyar Heyeti Üye Sayısı	72583	1409	1,9	*	*	*
<u>Genel Toplam</u>	302345	3487	1,2	23130	2298	9,9

Kaynak: Civelek, (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri*, Kadın Hakları Çalışma Grubu Raporu, Rapor No: 14. [Çevrimiçi]

http://tasav.org/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no_14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf (18.02.2017).

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) kuruluşu raporlarını incelediğimizde kadın belediye başkanı oranının dünyada %9, belediye meclisi üyesi oranının ise %21 olduğu görülmektedir (TEPAV, 2014). Yukarıdaki tabloda 2009 ve 2014 Mahalli İdareler Seçim sonuçları görülebilir.

29 Mart 2009 mahalli idareler seçimlerinde 16 büyükşehirin tamamında belediye başkanlığını erkekler kazanmıştır. 30 Mart 2014 tarihinde yapılan mahalli idareler seçim sonuçlarına göre ise 30 büyükşehir belediye başkanlığının yalnızca üç tanesini kadınlar kazanmıştır. Böylece 2009 yılında belediye başkanlıklarında kadın temsil oranı %0,9

iken 2014 yılında bu oran %2,7'e çıkmıştır. İl düzeyinde kadınların belediye başkanlıklarına seçildiği iller ise Aydın, Diyarbakır, Gaziantep ve Hakkâri'dir. Bu seçimle birlikte belediye meclislerindeki kadın üye oranı %4,5'ten %10,7'ye, il genel meclislerindeki kadın üye oranı ise %3,5'ten %4,8'e yükselmiştir (Civelek, 2014:15)

Ülkemizde siyasi parti kadın kolları ev gezmeleri, hasta ziyaretleri, kermes ve mahalle toplantıları organize etme gibi görevler üstlenerek siyasi parti tarafından halka ulaşma aracı olarak kullanılmaktadır. Bu faaliyetler siyasal anlamda tali (ikincil) faaliyetler olarak kabul edilmekte ve kadın kolları parti içerisinde “siyasi bir yapıdan ziyade sosyal bir kuruluş” şeklinde değerlendirilmektedir (Çadır, 2011:157).

Tablo 11. Kadınların Siyasi Parti Yönetim Organlarında Temsili

	Genel Başkan Yardımcıları Kadın %	Merkez Yürütme Kurulu Kadın %	Disiplin Kurulu Kadın %	İl Başkanları Kadın %	İlçe Başkanları Kadın %	Partiye Kayıtlı Üye Kadın %
AKP	8,3	15	27,2	0	0,1	49,0
CHP	22,2	21,05	33,3	1,2	1,9	28,6
MHP	16,7	8	0	0	0,2	16,1
BDP	37,5	33,3	42,8	57,4	-	24,8

Kaynak: Civelek, (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri*, Kadın Hakları Çalışma Grubu Raporu, Rapor No: 14. [Çevrimiçi]

http://tasav.org/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no.14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf (18.02.2017).

Çadır (2011) çalışmasında “Türkiye’de siyasi parti kadın kollarının kadınların siyasi katılımına etkisi” konulu çalışmasında kadın kollarının “ ikincil aktiviteler” olarak kabul edilen görevleri üstlendiğini belirtmekte ve buna sebep olarak ise partilerin kadın kollarında faaliyet gösteren kadınların büyük çoğunluğunun ev hanımı, emekli veya lise ve dengi okul mezunu kadınlardan oluştuğunu göstermektedir (Çadır 2011:15).

Tablo 12. Kadınların Kamu Yönetiminde Temsili

	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)
Üst Düzey Memur⁶	6.485	601	9,2
Kamu Personeli⁷	2.660.947	982.631	36,9

Kaynak: Civelek, (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri*, Kadın Hakları Çalışma Grubu Raporu, Rapor No: 14. [Çevrimiçi]

http://tasav.org/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no_14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf (18.02.2017).

Kadınlar kamu personeli olarak %36,9 gibi hatırı sayılır bir orana sahiptir ancak üst düzeyler makamlar için oran oldukça düşüktür ve erkekler lehine ezici bir üstünlük söz konusudur. Devlet Personel Başkanlığı'nın yayınladığı Şubat 2014 verilerinde kadınlarda üst düzey yönetici oranı yalnızca %9,2'dir. Söz konusu oran son yıllarda istikrarlı olarak %9 seviyesinde seyretmektedir. Kadın yönetici oranını yükselten, istatistikleri olumlu yönde etkileyen birimler ise genellikle kadınların alanı olarak görülen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve ülkenin dışa dönük yüzü olarak kabul edilen Avrupa Birliği Bakanlığı'dır. Devlet Personel Başkanlığı'nın 2014 yılı verileri doğrultusunda kadın yönetici oranının üst kademelere çıktığında gösterdiği düşüş dikkat çekicidir. Bürokrasinin en üst düzey pozisyonlarını incelersek 22 müsteşardan yalnızca bir tanesinin ve 71 müsteşar yardımcısından üç tanesinin kadın olduğu görülmektedir. Mülki idarede ise sadece 1 kadın vali bulunmaktadır. Yalnızca 458 vali yardımcısının 6'sı, 860 kaymakamın 21'i kadındır. Dışişlerinde görev yapmakta olan 214 büyükelçinin ise 26'sı kadındır (Civelek, 2014:17).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2017 yılında yayınladığı "Bir Bakışta Devlet" raporundan elde ettiğimiz verilere göre üye ülkelerin kamu sektöründe çalışanların % 53'ünün kadın olduğu görülürken Türkiye'de bu oran yalnızca % 33,8'de kalmıştır. Türkiye 32 ülke arasında kamu sektöründe kadınların azınlıkta kaldığı 9 ülkeden biridir. Raporda Macaristan %72 oran ile başı çekerken

⁶ "Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Başkanlık Müşaviri, Bağlı Kurum Başkanı, Bağlı Kurum Başkan Yardımcısı, Bakanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeler, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Ünvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürleri".

⁷ "Söz konusu sayıya Başbakanlık, bakanlıklar, üniversiteler, kuvvet komutanlıkları, müsteşarlıklar, başkanlıklar, genel müdürlükler, üst kurullar ve diğer statüli kurumlar ve KİT'lerin personel sayıları dâhildir."

Macaristan'ı %68 ile Polonya takip etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise kamuda faaliyet gösteren kadınların oranı tüm kamu çalışanları arasında %42'dir. (<http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/kamu-yonetiminde-kadinin-adi-yok-1936353/>, 20.02.2017)

Ülkemizde meslek hayatlarını sürdüren hakim ve savcılar ile yargı organlarındaki kadın personel sayısı çok düşüktür. Hakim ve savcıların %24,8'i, Yargıtay'da görev yapan üye-hakim ve savcılarının %36,8'i, Danıştay'dakilerin %41,1'i, HSYK'da görev yapan yargı mensubunun ise %3,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye'de geçtiğimiz yıl 12.483 hakim ve savcı görev yapmıştır. Bu hakim ve savcılarının 3094'ünü, yani %24,8'ini kadın hakim ve savcılar oluşturmuştur. Adalet Bakanlığı'nın merkez teşkilatında çalışan kadın yargı mensubu sayısı 22'dir. Merkez teşkilatında ise 239 yargı mensubu çalışmaktadır. Yargıtay, Danıştay ve HSYK' da kadın yargı mensubu oranı erkeklerin epey gerisinde kalmaktadır. Yargıtay Başkanlığı'nda görev yapan 1240 hakim ve savcının 456'sı (%36,8), Danıştay Başkanlığı'nda görev yapan 341 hakim ve savcının 140'ı (%41,1), HSYK'da görev yapan 162 yargı mensubunun 6'sı (%3,7), Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nda görev yapan 41 raportörün 9'u (%22) kadın personellerden oluşmaktadır (<http://www.aa.com.tr>, 20.02.2017).

Akademik teşkilat ise ülkemizde kadınların varlığının en çok hissedildiği yerlerden biridir. Anadolu Ajansı tarafından YÖK istatistiklerinden derlenen verilere baktığımızda, 2003-2004 eğitim öğretim yılında 29858 olan kadın akademisyen sayısı, 10 yıllık dönemde %104 artarak 60933'e yükselirken, erkek akademisyenlerin sayısı ise %72 artışla 81.504'e ulaşmıştır. Böylece 10 yıl önce %38 olan kadın akademisyen oranı, aradan geçen sürede 5 puan artarak %43 seviyesine çıkmıştır. Geçen eğitim öğretim yılında görev yapan kadın öğretim elemanlarının %9,4'ünü profesörler, %7'sini doçentler, %20'sini yardımcı doçentler, %14,5'ini öğretim görevlileri, %10'unu okutmanlar, %3'ünü uzmanlar, %36'sını araştırma görevlileri oluşturuyor (<http://www.aa.com.tr>, 20.02.2017). Ancak kamu yönetiminde var olan mevcut durum gibi akademik teşkilatında yönetim kademelerine doğru çıkıldığında kadın sayısının azaldığı görülmektedir. Ülkemizde 184 üniversiteden sadece 13'ünde, yani yüzde 7.06'sında kadın rektörler görev yapmaktadır (<http://www.memurhaber.com>, 20.02.2017).

Toplumları oluşturan kadınlar ve erkeklerin anayasalarda, diğer hukuki ve siyasi alanlarda eşit haklardan yararlandıkları ve koşulsuz şekilde eşit oldukları belirtilse de günümüzün modern toplumlarında, en gelişmiş ülkelerinde dahi toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam manasıyla sağlandığını söylemek pek mümkün değildir. Günümüzde dünya kadınları her şeyden önce insan olarak var olma, bedensel ve ruhsal bütünlüklerini muhafaza etme, sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda erkeklerle eşit şekilde yer alma zorlukları çekmektedirler. Temel insan hakları olarak tanımlayabileceğimiz bu haklardan zaman zaman mahrum bırakılan kadınlar varlığını sürdürdükçe gerçek anlamıyla bir kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek büyük bir iyimserlik olacaktır (Öztürk, 2012:29).

Türkiye’de kadınların seçme ve seçilme hakkını nasıl ve hangi tarihte elde ettiği tartışmalarının ötesinde odaklanılması gereken gerçek ülkemizde kadının siyasi katılımının düşük oluşudur. Dünyadaki birçok ülkenin kadınlarından daha evvel seçme ve seçilme hakkına sahip olan Türk kadınları siyasal alanda geçmişte olduğu gibi günümüzde de yer bulamamaktadır. 1935 yılında ilk kez parlamentoya giren kadınlar %4,6 seviyesinde mecliste temsil edilmiştir. Ancak bu oran 2007 seçimlerine dek hiç %4,6 seviyesinin üzerine ne yazık ki çıkamamıştır. 2007 seçimlerinde ise %9,1’e yükselen kadın milletvekili oranı 2011 seçimlerinde %14’ün üzerine çıkmıştır. Ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar için bu artış asla yeterli değildir. Türkiye’de kadının siyasal yaşamda geri planda kalmasının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sebepleri bulunmaktadır. Türk toplumunun sahip olduğu ataerkil yapı, kadınların eğitim düzeyinin düşük oluşu, siyasi partilerin kadın adaylara karşı mesafeli yaklaşımı ve kadınların yetki ve karar alma noktasındaki isteksizlikleri bu oranların düşük önemli sebeplerindedir. Ülkemizde kadınların büyük bölümü halen siyasetin pasif katılımcıları olarak yaşamaktadır (Ünal, 2014:553).

Kadınların siyasete katılım oranlarındaki düşüklük, yetki ve karar alma mekanizmalarında sahip oldukları sınırlı temsil ve nitelikli kadın yönetici sayısının artırılmamasının nedenlerini özetleyecek olursak (KSGM, 2014):

- Toplumsal cinsiyet eşitliğine maruz kalan kadınların erkekler tarafından ev içi sorumluluklara, bakım hizmetlerine ve özel alanlara yönlendirilmesi, kamusal alandan ve çalışma hayatından uzak tutulmaları,

- Kadın-erkek eşitliği birimleri başta kamu yönetimi olmak üzere, yerel yönetimlerde, özel sektörde, sendikalar ve meslek örgütlerinde kurumsallıktan uzak bir yapı sergilemesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması anlayışının yerleşmemiş olması yani stratejik plan ve programlarda toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin benimsenmemiş olması,
- Eğitim alanında sahip olunan fırsat eşitsizlikleri sebebiyle erkeklere oranla daha zayıf eğitim alan kadınların işgücüne katılmakta zorluk çekmesi ve bu bağlamda yaşanan ekonomik sıkıntılar,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği algısının ülkemizde düşük olması sebebiyle kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsil edilmelerinin öneminin kavranamaması,
- Toplumda yöneticiliğin erkek mesleği olduğuna inanılması gibi yanlış kalıpların halen geçerliliğini koruması,
- Toplumda yöneticiliğin erkek mesleği olduğuna ve kadınların yöneticilikten özellikle kaçındığına dair var olan yanlış geleneksel düşünce kalıpları
- Kadın katılımını teşvik edecek ve koruyacak mevzuatın bulunmaması
- Siyasi partilerde kadın kolları biriminin “ikincil faaliyet” olarak görülmesi ve parti içi demokrasinin kurumsallaşmamış olması.

Dahlerup (2006), kadının siyasetteki konumunun güçlendirilmesine, siyasi alanda kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik beş argüman geliştirmiştir. Bu argümanlardan ilki “adalet” tir. Dahlerup nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsil oranlarının da en az yarısını oluşturması gerektiğini belirtir. Bir diğer argüman olan “fayda” argümanında ise modern bir toplumdan beklenildiği üzere kadınların yeteneklerinden karar alma mekanizmasının her safhasında yararlanılması düşüncesi ileri sürülmüştür. Üçüncü argüman kadınların toplumsal hayattaki tecrübelerinin erkeklerden farklılık gösterdiğini ve bu tecrübelerin ihtiyaçlara yönelik erkeklerden farklı çıkarımlar yapabilmelerine imkan verdiği üzerinedir. Bu tecrübelerin siyasette temsil edilme hakkı bulunmaktadır. Dahlerup’ un diğer argümanı ise kadınlar ve erkekler arasında yaşanan “menfaatler çatışması” na dayanmaktadır. Erkek ve kadın arasında aile içi şiddet ve eşit işe eşit ücret gibi alanlarda yenilikçi bakış açıları bulunmaktadır ve bu anlayış parlamentoda sağlıklı bir çözüm adına yer almalıdır. Son argüman ise kadınların temsile katılımını artırmanın ülkenin demokratik meşruluğunu

ve uluslararası imajını olumlu yönde artırdığını konu edinmektedir (Aydemir ve Aydemir,2011:33).

Ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda pek iç açıcı bir tablo çizmediğini söylemek zor değildir. Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında etkinliğinin artırılması için Anayasa'dan başlamak kaydıyla Seçim Kanunu, Siyasal Partiler Kanunu ve Belediye Kanunu gibi tüm siyasi yasal mevzuatın kadın perspektifiyle gözden geçirilmesi faydalı bir politik hamle olabilir. Kadın temsiline güçlendirilmesi adına üst düzey yöneticilerin toplumsal cinsiyet farkındalığının artırılması gerekmektedir. Üst kademelerde yöneticilik yapan insanlara toplumsal cinsiyet eşitliği seminerleri verilmesi olumlu sonuçlar doğurabilir. Ayrıca toplumda rol model olan kişilerin medya desteğiyle dikkatleri toplumsal cinsiyet eşitliğine çekmesi ve en fazla kadın yöneticisi olan kuruluşların ödüllendirilmesi kadın temsiline görünürlüğü adına etkili olacaktır (Civelek, 2014:19).

“Kadınların siyasetteki oranını arttırmak için sıklıkla başvurulan stratejilerden biride kadın ya da cinsiyet kotasıdır. Kadınların siyasal kararlara eşit katılımını ve eşit temsiline sağlamak için ulusal politikaların oluşturulması ve bunun gerçekleştirilmesi için gerekirse kota dâhil olumlu ayrımcılık stratejilerinin benimsenmesi, demokrasinin uluslararası kabul görmüş bir kriteri haline gelmiştir. CEDAW'a ve Pekin Eylem Planı'na imza atan ülkeler bu demokrasi ölçütüne uyacaklarını vaat etmişlerdir. Pekin Eylem Planı'na zemin hazırlayan süreçte BM-ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), 1990'da, % 30 kadın temsiline asgari temsil eşiği olarak benimsenmesini bütün üye ülkelerden istemiştir. BM-Kadının Statüsü Komisyonu 1995'ten itibaren bu hedefin dünya çapında uygulamasını izlemeye ve desteklemeye başlamıştır. Bu çabalar sonucu, 1995'te dünya parlamentolarında kadınların oranı %10 iken bugün bu oran %17'ye çıkmıştır” (Dahlerup, 2005'den aktaran Üşür, 2008:257-258).

Yalnızca cinsiyet kotası uygulamalarıyla siyasal alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi pek mümkün değildir (Dahlerup, 2006:10). Bu yüzden cinsiyet kotası uygulamalarını hayata geçiren devletler toplumun her alanında bu uygulamaları toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalarla desteklemelidir. Meclislerindeki kadın milletvekili sayıları ile örnek olan Hollanda, İsveç ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinde kadınların meclise girebilmeleri için yasal cinsiyet kotası uygulaması

bulunmaktadır. Dünyanın farklı kesimlerinde kadın kotası uygulamalarının olumlu sonuçlar doğurduğu ve eşit temsil adına sonuç veren bir uygulama tipi olduğu söylenebilir. Fakat bu zorunlu kota uygulamalarının kadın-erkek eşitliğini gözetirken halkın temsil yetkisi vermek istediği bazı adayları meclis dışında bıraktığına dair eleştiriler bulunmaktadır (Aydemir ve Aydemir, 2011:34).

Geçmişten günümüze uygulanan kota uygulamalarına göz atıldığında genellikle iki farklı model ile karşılaşmaktayız. Bunlardan ilki İskandinav ülkeleri (Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç) tarafından uygulamaya konulan gönüllük anlayışının benimsendiği meclisteki kadın siyasetçi artışının daha yavaş sağlandığı modeldir. Kadın-erkek eşitliği kültürü köklü olan bu ülkelerde kota uygulamaları henüz popülerlik kazanmadan siyasi partilerin kendi partilerinde kadınların katılım oranlarını artırmaya yönelik politikalar uyguladıklarını görmekteyiz. Bu uygulamaların seçmenlerden büyük destek alması seçim kazanmak isteyen diğer partiler tarafından da taklit edilerek uygulanmasına yol açmış ve kadın siyasetçi sayısının artışına katkıda bulunmuştur (Üşür, 2008:258-259)

Yaygın olan bir diğer model ise toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kültürü güçlü olan ülkelerde uygulanan kota modelidir. Kadın örgütlerinin uzun zamandır devam eden tüm çabalarına rağmen kritik eşik olan %30 eşliğini aşamadıkları ülkelerde bu model tercih edilir. İkinci kuşak zorunlu yasal kotalar olarak adlandırabileceğimiz bu kotalar süreci hızlandırmayı hedefleyen ülkelerde uygulamaya koyulmuştur (Üşür, 2008:258-259). Bu kotaların bazı ülkeler tarafından tercih edilmesinin bir diğer sebebi de demokratikleşme adımlarının yeni atılmaya başlanması, askeri diktatörlük, iç savaşlar ve otoriter rejimlerin henüz geride bırakılmış olmasıdır. Bu süreçte kadınların eşit temsiline gönüllülük esasına dayalı gerçekleşmeyeceğini öngören Arjantin ve Güney Afrika gibi ülkeler de süreci hızlandırmak için bu yolu tercih etmiştir (Freidenwall, 2010: 260-263).

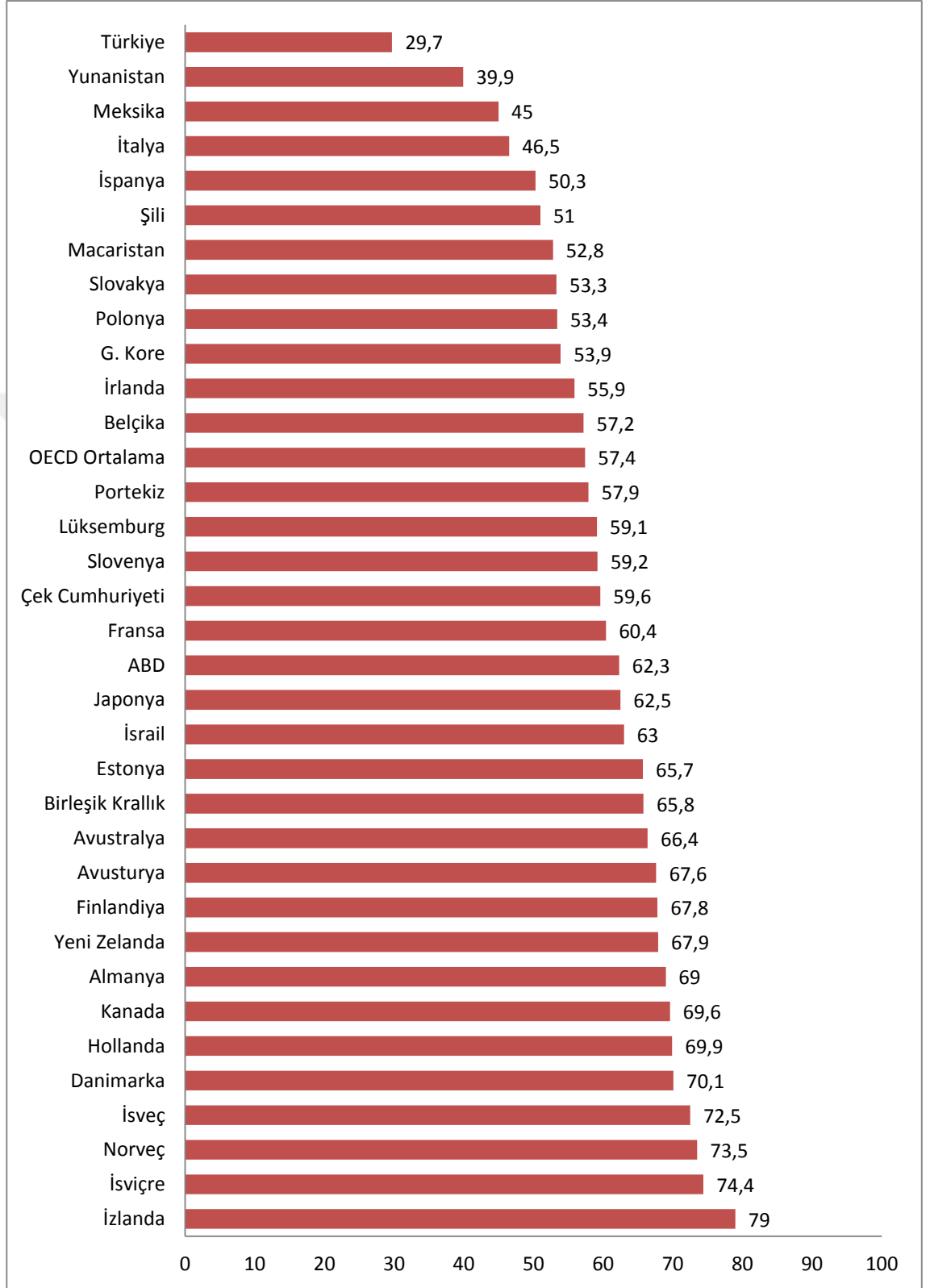
2.4. İstihdam: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri

Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması istihdam olanaklarından yararlanamadıklarının ispatıdır. Hâlbuki kadınların ücretli istihdam olanağı bulabilmesi tüm ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinin en önemli enstrümanlarından biridir. İstihdam edilemeyen kadınların ekonomik özgürlüğe ulaşamaması toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesinde önemli paya sahiptir.

Ülkemiz ne yazık ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği makasının bir hayli açık olduğu ve bu eşitsizliğin güçlü şekilde hissedildiği ülkelerden biridir. Eşitsizliklerle mücadele edebilmek için ilk koşul onları reddetmek yerine kabul ederek başlayan yeni bir sürece girmektir. (Ecevit, 2008:118).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan 2014 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'na göre Türkiye Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisinde 136 ülke arasından 132. sırayı alarak oldukça kötü bir derece elde etmiştir. Rapora göre ülkemizin en başarısız olduğu alan istihdamdır. Kadınlar ve erkekler arasındaki ekonomiye katılım, ücretler ve üst düzey yönetici olma farklılıklarını temel alarak hesaplanan bu alt-endeks ülkemizde kadın istihdamının durumu hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. 2017 yılında yayınlanan son rapora göre Türkiye 4 basamak yukarı tırmanarak 128. sıraya çıkmıştır. Yüksek Planlama Kurulu'nun Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kurum ve kuruluşların fikirlerinden istifade ederek hazırladığı, 30 Mayıs 2014 tarihinde 29015 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak kabul edilen 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi'ne baktığımızda ülkemizin istihdam oranları OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşük olduğunu görebiliyoruz. Ülkemizdeki kadın istihdam oranını OECD ülkeleri istihdam oranları ile kıyaslayan grafikte görüleceği üzere en düşük kadın istihdam oranı ülkemize aittir;

Grafik 14. Kadın İstihdam Oranı, OECD Ülkeleri (2013)

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.

Türkiye'nin kurucu üyelerinden olduğu, uluslararası bir ekonomi örgütü olan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) temel amaçlarından biride işsizliğin önüne geçilmesidir. OECD eğitim, istihdam ve işsizlik ilişkilerini açıklarken üç göstereyi dikkate alır (Kavak, 1997:24):

- Eğitim Düzeyine Göre İşgücüne Katılım Oranları: işgücüne katılım oranını etkileyen, işsizliğin yapısını ve sıklığını belirleyen eğitim yapısıdır,
- Cinsiyet ve Yaşa Göre İşsizlik Oranları: Bu gösterge, eğitim yetersizliklerinin ve eğitim düzeyinin iş bulma noktasında özellikle belirli gruplar üzerindeki negatif etkilerini göstermek amacıyla kullanılır,
- Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranları: Bu gösterge ise genellikle OECD ülkeleri için eğitim yetersizliğinin beğenilmeyen iş koşulları ile ne kadar ilişkili olduğunu ve farklı eğitim düzeylerindeki işsizlik boyutunu yansıtmaktadır.

Çalışmamızın Türkiye'de eğitim alanında mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini incelediğimiz bölümünde kız çocuklarının yaşadıkları sıkıntılara ve erkeklere kıyasla eğitime erişimde yaşadıkları zorluklara değinmiştik. Yine yetersiz eğitim almaları sebebiyle istihdama katılımında çeşitli sorunlarla karşılaştıkları vurgulamıştık. Türkiye'nin mevcut durumu ve OECD'nin geliştirdiği göstergeleri dikkate aldığımızda grafikte bulunduğumuz konumun pekte şaşırtıcı olduğunu söyleyemeyiz. OECD ülkelerinin 2013 yılı kadın istihdam oranlarının karşılaştırıldığı bu grafikte en yüksek kadın istihdam oranına sahip ülke %79,0 ile İzlanda olurken en düşük oran ise %29,7 ile Türkiye'ye aittir.

Tablo 13. Kadınların İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranı (Türkiye, Kent ve Kıır)
(%) (15+ Yaş) (2000-2014)

	İstihdam Oranı(%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2000	24,9	26,6	6,3
2001	25,1	27,1	7,5
2002	25,3	27,9	9,4
2003	23,9	26,6	10,1
2004	20,8	23,3	11,0
2005	20,7	23,3	11,2
2006	21,0	23,6	11,1
2007	21,0	23,6	11,0
2008	21,6	24,5	11,6
2009	22,3	26,0	14,3
2010	24,0	27,6	13,0
2011	25,6	28,8	11,3
2012	26,3	29,5	10,8
2013	27,1	30,8	11,9
2014	26,7	30,3	11,9

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde TÜİK 2014 yılı verilerine göre Türkiye’de kadınların istihdam oranının %26,7, işgücüne katılım oranının %30,3 ve işsizlik oranının %11,9 olduğunu görmekteyiz. Aynı yıl içerisinde erkeklerin işgücü istatistiklerine bakacak olursak istihdam oranının %64,8, işgücüne katılım oranının %71,3 ve işsizlik oranının %9 olduğunu görmekteyiz (<http://www.tuik.gov.tr>, 23.02.2017). Nüfusu kadınlar ve erkekler tarafından neredeyse eşit oranlarla oluşturulan Türkiye’de kadınlar ve erkekler arasında istihdam oranı farkının bu denli büyük, kadınların işgücüne katılımının erkeklerden iki kat daha az ve işsizlik oranlarının % 3 daha fazla olması ülkemizde istihdam alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 14. İstihdamın Sektörel Dağılımı, % (2008-2013)

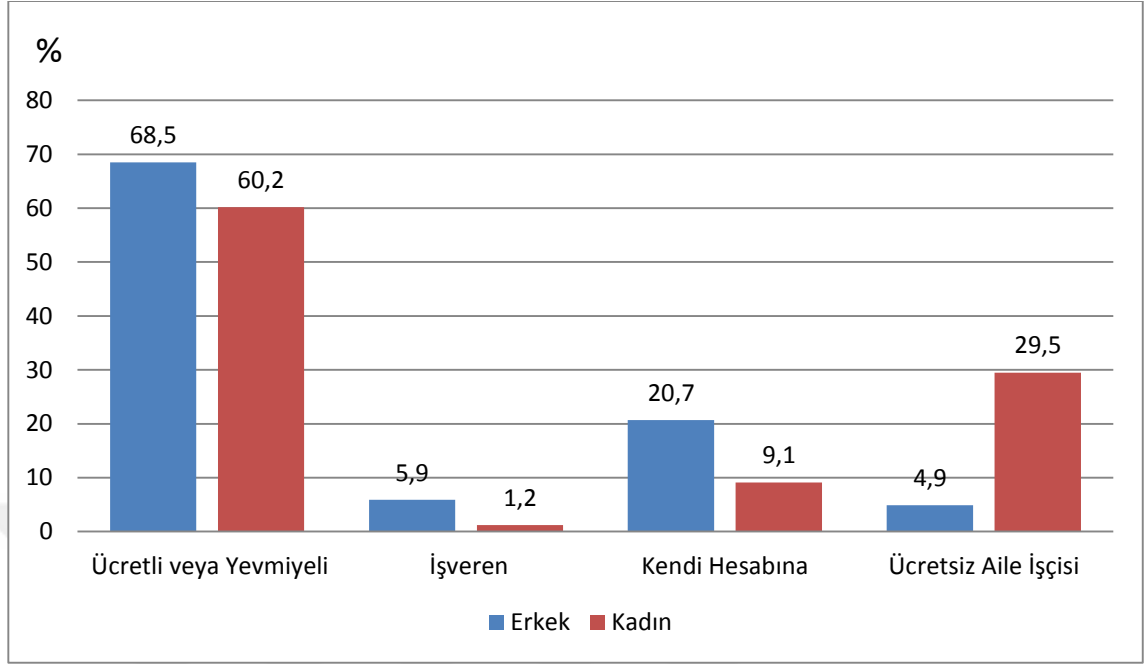
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TARIM	23,7	24,6	25,2	25,5	24,6	23,6
Erkek	17,1	18,2	18,3	18,7	18,4	17,8
Kadın	42,1	41,7	42,4	42,2	39,3	37,0
SANAYİ	26,8	25,3	26,2	26,5	26,0	26,4
Erkek	30,8	29,1	30,3	31,0	30,7	31,1
Kadın	15,8	14,6	15,9	15,2	14,9	15,3
HİZMET	49,5	50,1	48,6	48,1	49,4	50,0
Erkek	52,1	52,7	51,4	50,3	50,9	51,1
Kadın	42,1	43,7	41,7	42,6	45,8	47,7

Kaynak: Civelek, (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri*, Kadın Hakları Çalışma Grubu Raporu, Rapor No: 14. [Çevrimiçi]

http://tasav.org/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no_14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf (18.02.2017).

Kadın istihdamını sektörel açıdan değerlendirdiğimizde kadınların önce hizmet daha sonra ise tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yıllar içerisinde tarım sektöründeki pay düşerken hizmet sektöründe ise pay artmıştır. 2013 yılı için tarım sektöründeki kadın istihdam oranı %37, hizmet sektöründe ise %47,7'dir. Ancak tarım sektörü kadın istihdamı açısından ülkemiz için önemlidir. Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilen kadın sayısı OECD ülkelerine kıyasla hayli fazladır. OECD ülkeleri kadınlarının %83'ünün hizmet ve %5'inin tarım sektöründe istihdam edilmesini göz önünde bulundurarak tarımın ülkemiz adına değerli bir istihdam alanı olduğu rahatlıkla söyleyebiliriz. (KEFEK Raporu,2013).

Grafik 15. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (2014) (15+ yaş)

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.

TÜİK İşgücü İstatistikleri 2014 rakamlarına baktığımızda kadın işgücünün %60,2'si ücretli veya gündelikçi, %29,5'i emekleri karşılığında herhangi bir ücret almayan ücretsiz aile işçisi, %9,1'i kendi hesabına çalışan ve yalnızca %1,2'si işveren konumunda olduğunu görüyoruz.

Kadınların üçte birinin ev işleriyle meşgul olan ücretsiz aile işçisi olması dikkat çekicidir. Hâlbuki gelişmiş ülkelerde ücretli çalışan kadın oranı çok daha yüksektir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışma ve kendi hesabına çalışma gelir güvencesi olmayan, çoğu kez emeğin karşılığının alınmadığı çalışma şekilleridir.

Türkiye'de istihdam olanaklarının toplumun her kesimi için kısıtlı olduğunu, ağır ve zor şartlar barındırdığını ve işsizliğin önemli bir sorun olmaya devam ettiğini belirtmek gerekir. Ancak kadınlar tüm bu olumsuzluklardan erkeklere nazaran daha fazla etkilenmektedirler (Toksöz ve Özkazanç, 2001).

Tablo 15. İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri (%)

	2008			2013			2014		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TOPLAM									
İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar	7,7	11,2	5,2	7,6	11,3	6,1	8,5	11,9	7,1
Mevsimlik çalışanlar	0,3	1,0	1,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3
Ev işleriyle meşgul	44,9	0,0	62,4	42,0	0,0	58,7	41,0	0,0	57,5
Eğitim öğretim	14,7	28,0	8,5	16,3	28,7	11,4	16,1	28,0	11,4
Emekli	13,4	37,7	3,5	14,0	38,5	4,3	13,6	36,9	4,3
Çalışamaz halde	12,7	17,1	11,0	13,4	16,7	12,0	14,2	17,8	12,7
Diğer	6,3	5,0	8,1	6,5	4,6	7,3	6,3	5,1	6,7

Kaynak: TÜİK, (2014), Hane Halkı İşgücü Araştırması.⁸

TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması 2014 yılı istatistiklerine göre kadınların işgücüne dahil olamama nedenlerini incelediğimizde “ev işleriyle meşgul olma” %57,5 oranıyla diğer nedenlere fark atmakta ve kadınların işgücüne katılamamasının en önemli nedeni olarak gözükmektedir. İkinci neden ise %12,7 ile “çalışamaz halde” olmaktır. Sonraki en önemli neden %11,4 ile eğitim/öğretim düzeyi olarak gösterilmiştir.

Tablo 16. Eğitim Düzeyine Göre İşgücüne Katılım Oranı (%) (15+ Yaş)

	2013			2014		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayanlar	20,1	33,8	17,4	19,1	33,6	16,0
Lise altı eğitim düzeyi	48,0	69,1	26,3	47,8	68,9	25,8
Lise	53,1	70,1	32,1	53,5	71,0	31,9
Meslek veya teknik lise	65,1	81,3	39,3	65,0	80,4	39,8
Yükseköğretim	80,1	86,1	72,2	79,2	85,0	71,3

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

⁸ 2014 yılı istatistikleri TÜİK'in yıl içerisinde yayınladığı haber bültenlerinden sonuncusu olan Ekim ayı haber bülteni rakamları ile oluşturulmuştur.

Kadınların işgücüne katılım oranlarını eğitim seviyeleri önemli ölçüde etkilemektedir. En düşük katılım oranlarına okuryazar olmayan kadınlar sahipken yükseköğretim seviyesinde eğitim almış kadınlar en yüksek katılım oranlarına sahiptir. 2014 yılında okuma yazma bilmeyen kadınların işgücüne katılım oranı %16,0 seviyesinde kalmıştır. Yükseköğretim seviyesinde eğitim almış kadınlarda ise oran %71,3 seviyesine çıkmıştır.

Ecevit'e göre (2008) Türkiye'de kadınların işgücüne katılımına engel teşkil eden başlıca nedenler şunlardır:

- Toplumsal cinsiyet anlayışının etkisiyle oluşan iş yükleri ve bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından yapılması kadınları işgücü piyasasına girmesini engellemektedir,
- Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine maruz kalan, erkeklerle eşit eğitim alamayan kadınların işgücü piyasasına girmesi zorlaşmaktadır,
- Ülkemizde ekonomik büyüme ve istihdam arasında negatif korelasyon söz konusudur. Büyüyen ekonomi yeterince istihdam, dolayısıyla kadın istihdamı yaratmamaktadır,
- Kamu sektöründe özelleştirmelerle birlikte gelen daralma kadın istihdamını olumsuz yönde etkilemektedir,
- Kadın işgücünün genellikle düşük eğitilmiş ve niteliksiz olması sebebiyle teknolojik değişimler ile birlikte kadın istihdamı azalmaktadır,
- Ülkemizde kadınlar ve erkekler arasında ücret eşitsizliklerinin bulunması ve kadın ücretlerinin düşüklüğü kadınları işgücü piyasasına girmesini olumsuz etkilemektedir (Ecevit, 2008:157-181).

Türkiye'de uluslararası ve ulusal kurumlarca yapılan, sendika ve sivil toplum kuruluşlarının da desteklediği kadın istihdamını artırmak ve çalışma şartlarını iyileştirmek amacıyla sunulan çok sayıda rapor bulunmaktadır. Ancak sunulan önerilere rağmen sorunlar çözülememekte ve hükümet bu önerilere itibar etmemektedir (Ecevit, 2008:200). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2012 yılının Şubat ayında sunulan 2012-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı beraberinde kadın istihdamı konusunda tartışmaları gündeme getirmiştir.

Taslak'ta kadın işgücü arzının artırılması adına çeşitli tedbirler alınmıştır. Çocuk bakım evlerinin yaygınlaştırılması, toplumsal kalıplarla mücadele edilmesi ve kadın işgücü arzının niteliğinin mesleki eğitimlerle artırılması bu tedbirlere örnek olarak verilebilir. Ancak hükümet bu tedbirler sayesinde kadın işgücüne olan talebin esnek çalışma biçimleri üzerinden kendiliğinden artacağını düşünerek yanılmaktadır. Taslak'ta açıkça kadınlar ve gençler lehine olan tek tedbir işverenlerin genç ve kadın istihdam etmeleri durumunda sigorta primlerinin devlet tarafından üstlenilmesine ilişkin düzenlenmenin sürdürülmesidir. Ancak bu tedbirin de yeterli olmadığı uygulamanın başladığı dönemden itibaren teşvik kapsamında çalışan sigortalı kadın sayısının çok sınırlı artmasından anlaşılmaktadır (Toksöz, 2012:42). Taslak'ta öngörülen tedbirlere ek olarak şu politikalar uygulanabilir (Civelek,2014:24-26):

- Kadınların aile ve ev sorumluluklarını azaltabilmek için ücretsiz kreş hizmetleri ve gündüz yaşlı bakım evi sayısının ve kalitesinin artırılması,
- Kadın olmanın bir dezavantaj olarak görülmesinin önüne geçilmesi ve mevzuat çalışmalarında kadınların hiçbir şekilde dezavantajlı gruplara dahil edilmemesi,
- AB müktesebatı ile uyum kapsamında yalnızca annelerin değil babaların da belirli bir dönemi devredilmemek şartıyla ebeveyn izni kullanabilmesi için gereken yasal düzenlemelerin yapılması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini aşlamak için ev işlerinin, çocuk ve yaşlı bakımının sadece kadınların işi olmadığını anlatan spot filmlerin yayınlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin okul öncesi ve ilköğretimden başlayarak verilmesi,
- Meslek liselerinde eğitim alacak kız çocuklarının sekreterlik, dikiş-nakış gibi alışlagelmiş bölümler yerine bilgisayar ve bilgi teknolojileri gibi günümüzün ihtiyaç duyduğu bölümlere yönlendirilmesi ve meslek liselerinin verdiği eğitimin işgücü piyasasının talepleriyle koordine edilmesi,
- Kamuda istihdam ve kıdem yükseltme istatistiklerinde cinsiyet eşitliği temeline dayanan bir saydamlığın sağlanması için kurumların her yıl rapor yayınlaması,
- Erkek memurlara tanınan 10 günlük babalık izninden işçilerin de faydalanabilmesi için İş Kanunu'nda değişik yapılması.

2.5. Şiddet: Temel Sorunlar ve Politika Önerileri

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çeşitli araştırmalarla görünürlüğü her geçen gün artan, Türkiye’de halen aşılamamış temel sorunlardan biridir. Kadına yönelik şiddet ise cinsiyet eşitsizliğinin en gözle görülür ve vicdanları en fazla rahatsız eden yönüdür (Karal ve Aydemir, 2012:5). Kadına yönelik şiddetin tanımını yapmak gerekirse aşağıdaki davranışlardan herhangi birinin en az bir kere yaşanması halinde o şiddet türünün meydana geldiğini söylemek mümkündür (KSGM, 2010:35):

“Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından kadına yönelik fiziksel şiddet

- Tokat atma ya da bir şey fırlatma
- İtme, tartaklama ya da saç çekme
- Yumrukla ya da bir cisimle vurma
- Tekmeleme, sürükleme ya da dövme
- Boğazını sıkma ya da bir yerini yakma
- Bıçak, silah gibi aletlerle tehdit etme ya da bunları kullanma

Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından kadına yönelik cinsel şiddet

- Zorla cinsel ilişkiye girme
- Kadının istememesine rağmen korkudan cinsel ilişkiye girmesi
- Cinsel olarak aşağılayıcı ya da küçük düşürücü eylemlere zorlanma

Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından kadına yönelik duygusal şiddet/istismar

- Hakaret ya da küfür
- Başkalarının yanında aşağılama ya da küçük düşürme
- Korkutma ya da tehdit etme
- Kadına ya da çevresindekilere zarar vermekle tehdit etme

Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından kadına yönelik ekonomik şiddet/istismar

- Kadının çalışmasına engel olma ya da işten ayrılmasına neden olma
- Ev harcamaları için para vermeme
- Kadının gelirinin elinden alınması

Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından kadına yönelik fiziksel şiddet

- 15 yaşından sonra eş veya birlikte olunan kişi dışındakiler tarafından fiziksel olarak kötü bir davranışa maruz kalma

Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler) dışındakiler tarafından kadına yönelik cinsel şiddet

- 15 yaşından sonra eş veya birlikte olunan kişi dışındakiler tarafından istemediği halde cinsel ilişkiye zorlanma veya cinsel olarak aşağılayıcı ya da küçük düşürücü bulduğu bir şeyi yapmaya zorlanma

Çocukluk döneminde cinsel istismar

- 15 yaşından önce istenilmeyen bir cinsel davranışa ya da cinsel olarak rahatsız edecek şekilde dokunmaya maruz kalma”

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 81 ülkeden veriler alınarak gerçekleştirilen bir araştırmaya göre dünya genelinde bir ilişki içerisinde olan her 100 kadından 30’u partnerlerince fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakılmaktadır. Yine kadın cinayetlerinin %38’i partnerler tarafından işlenmektedir. Partnerleri haricinde herhangi bir başka erkekten fiziksel ve/veya cinsel şiddet gören kadınların oranı ise %35’tir (<http://www.lshtm.ac.uk>, 23.02.2017).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) Birliğe üye 28 ülkede 2012 yılında bir araştırma yapmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır: AB’de hayatını sürdürmekte olan 18-74 yaş yelpazesindeki kadınların %7’si anket görüşmelerinin gerçekleştiği tarihi de kapsayan 1 yıllık süreç içerisinde fiziksel şiddete maruz kaldıklarını beyan etmişlerdir. Yine araştırmaya katılan kadınların %5’i 15 yaşından bu yana tecavüze uğradığını ve %18’i de ısrarlı takip şiddetine maruz kaldığını açıklamıştır. 15’ten daha küçük yaşlarda yetişkinler tarafından herhangi bir cinsel istismara uğradığını söyleyen kadın oranı ise

%12'dir. Birliğe üye ülkelerde yaşamakta olan kadınların %53'ü fiziksel ve cinsel saldırıya maruz kalma endişesiyle bazı zamanlarda, belirli koşullarda ve yerlerde bulunmaktan kaçındığını bildirmiştir (Civelek, 2014:26).

Türkiye'de kadının maruz kaldığı şiddetin niteliksel ve niceliksel boyutta analiz edilebilmesi 2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" ile mümkün olmuştur. 2008 araştırmasına göre ülkemizde hayatının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddet görmüş kadınların oranı %41,9'dur. Son 1 yılda şiddet gören kadınların oranı ise %13,7'dir. Türkiye'de kırdaki kadınların kentte yaşayan kadınlara oranla fiziksel ve/veya cinsel şiddet görme oranları daha fazladır.

En son 2014 yılında yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"ndan derlenen veriler şunlardır (<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, 24.02.2017);

- 2014 yılında yapılan son araştırmaya göre ülke genelinde, hayatının herhangi bir döneminde eşinden veya eski eşinden fiziksel şiddet görmüş kadınların oranı %36'dır. 2008'de ise bu oran %39 olarak tespit edilmişti.
- Şiddetin en az fiziksel olanı kadar tehlikeli olan bir diğer türü psikolojik şiddete maruz kalan kadınların oranı %44'tür. Bu oran 2008 araştırmasında da %44 olarak tespit edilmişti.
- 2014 araştırmasının bulgularına göre hayatının herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %15'ten %12'ye düşmüştür. Yine 2008 araştırmasında fiziksel veya cinsel şiddetin birlikte yaşanması oranı %42 iken bu oran 2014'te araştırmasında %38 olarak tespit edilmiştir.
- 2014 araştırmasına göre kentte fiziksel şiddet oranı %35 iken bu oran kırdaki %37,5'a yükselmiştir. Yine aynı araştırmadan elde ettiğimiz bir diğer sonuç ise gördükleri fiziksel şiddet sonucu yaralanan kadınların oranının %26 olduğudur.
- 2014 araştırmasına göre en az bir kez fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınlardan eğitimi olmayanların oranı %43 olarak tespit edilirken lisans ve lisansüstü üzeri seviyede eğitim almış kadınların oranı ise %21'dir.

- Kadınların gördüğü şiddeti kimseye anlatamama oranı 2008 oranlarına kıyasla %4,5 düşerek 2014 araştırmasında %44 olarak tespit edilmiştir.
- Araştırma sonucunda ulaşılan verilerden görebileceğimiz üzere kadınların yaşı ile birlikte şiddete uğrama tehlikesi de artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan kadınların daha fazla cinsel şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Ayrıca boşanmış veya ayrı yaşayan kadınların cinsel şiddete maruz kalma durumu maalesef artmaktadır. Ayrıca erken yaşta evlilik yapan kadınların eşleri %70 gibi çarpıcı bir oranla kendilerinden 5-10 yaş daha büyüktür.

Tablo 17. Yerleşim Yerine Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı

	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel veya Cinsel Şiddet	
	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda
Türkiye	39,3	9,9	15,3	7,0	41,9	13,7
Kent	38,0	10,0	14,3	6,7	40,3	13,5
Kır	43,2	9,9	18,3	7,9	46,6	14,1

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri

Tablo 18. Refah Düzeyine Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı %

Refah Düzeyi	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel veya Cinsel Şiddet	
	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda
Toplam	39,3	9,9	15,3	7,0	41,9	13,7
Düşük	47,0	13,7	18,9	9,4	49,9	18,0
Orta	38,9	8,9	14,6	6,4	41,6	12,7
Yüksek	26,7	5,5	10,3	3,9	28,6	8,3

Kaynak: TÜİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri.

Tablodan görüleceği üzere refah düzeyi yüksek kadınların fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalma oranları %28,7 iken ekonomik imkanları düşük olan kadınların %41,9'dur.

Tablo 19. Eğitim Durumuna Göre Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı %

Eğitim Düzeyi	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel veya Cinsel Şiddet	
	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda	Yaşamının Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ayda
Toplam	39,3	9,9	15,3	7,0	41,9	13,7
Eğitimi yok / İlköğretimi Bitirmemiş	52,2	12,6	22,2	9,6	55,7	17,4
İlköğretim Birinci Kademe	39,9	9,1	15,2	6,9	42,2	13,1
İlköğretim İkinci Kademe	34,9	12,3	13,1	7,6	38,5	15,4
Lise ve Üzeri	25,0	7,9	8,7	3,8	27,2	10,0

Kaynak: TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2014

Eğitimsiz veya ilkokulu tamamlayamamış kadınların fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalma oranları %55,7'dir. Buna karşılık lise ve üzeri okul mezunu kadınların fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalma oranları % 27,2'dir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda eğitilmiş ve refah düzeyi yüksek kadınların erkek şiddetine karşı daha güçlü olduğunu, en azından tekrarlanmasını şikâyet ve boşanma gibi hukuksal haklarını kullanarak engellediklerini söylemek mümkündür.

KSGM tarafından 2014'te yapılan 'Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'nın özet raporundan ulaşılan veriler ışığında eşi veya birliktelik yaşamakta olduğu erkeklerin fiziksel ve/veya cinsel şiddetine maruz kalmış kadınların büyük oranda herhangi bir kurum ya da kuruluşa başvurmayarak şiddet karşısında susmakta ve kaderlerine razı olduklarını görmekteyiz.

Tablo 20. Şiddet Sonucu Kurum/Kuruluşlara Başvurma (%)

2014	Şiddet sonucu kurum/kuruluşlara başvurma (%)
Hiçbir yere	89
Polis	7
Aile Mahkemesi	5
Sağlık Kuruluşu	4
Savcılık	3
Baro	1
Jandarma	1

Kaynak: KSGM, (2014), Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması.

Kadın cinayetleri Türkiye’nin bir an önce yüzleşmesi gereken utanç verici manzaralarındandır. Bianet’in 2014 verilerine göre yıl içerisinde en az 281 kadın öldürülmüştür. 5 yıl içerisinde öldürülen kadınların sayısı ise en az 1134’ü bulmuştur. Her beş kadından biri boşanmak veya ayrılmak istediği için öldürülmüştür. Kadın cinayetlerinin failleri ise %46 oranla kocaları, %16 oranla erkek akrabaları ve %10 oranla sevgilileri olmuştur. 2014 yılı içerisinde 109 kadın ve kız çocuğu tecavüze maruz kalmış, 140’ı ise cinsel tacize uğramıştır. Bianet’in verileri içerisinde 2014 yılında dikkat çeken bir diğer istatistik ise kadın yaralama sayısındaki artıştır. 2013 yılında 241 olan vaka sayısı 2014 yılında 560’a yükselmiştir. Ayrıca yıl boyunca 1090 erkek şiddeti haberi medyada yer almıştır (<http://bianet.org>, 30.02.2017). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından yayınlanan 2017 kadın cinayetleri verileri ise durumun her geçen yıl daha da trajikleştiğini göstermektedir. Platform, 2017 yılı içerisinde 409 kadının öldürüldüğünü, kurbanlardan 88’inin kendi hayatına dair karar almak, 30’u boşanmak isteği sebebiyle katledilirken, 134’ü şüpheli ölüm ve 110 tanesi de cinayet sebebi tespit edilemeyen ölümler olarak kayıtlara geçti (<http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net>, 05.03.2017).

11 Şubat 2015 tarihinde Mersin’in Tarsus ilçesinde bir minibüs içerisinde işlenen kadın cinayeti Türkiye’de infial yarattı. Tarsus’ta bulunan okulundan çıktıktan sonra ikamet ettiği Mersin’e gitmek için bir minibüse binen 19 yaşındaki Özgecan Aslan, kendisini kaçırarak tecavüz etme girişiminde bulunan minibüs şoförüne direndi ve şoför tarafından vahşice katledildi. Türkiye’yi yasa boğan bu vahim olay ülkenin dört

bir yanında yürüyüşler düzenlenerek protesto edildi. Katil zanlısı ve işbirlikçilerine karşı öfkeler öyle büyüdü ki toplumun büyük çoğunluğu Avrupa Birliği 3. Uyum Paketi kapsamında 9 Ağustos 2002 tarih ve 4771 sayılı kanun ile kaldırılan idam cezasının geri getirilmesini talep etti. Devletin en üst kademeleri dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, basın ve yayın organları Özgecan Aslan için taziye mesajları yayınladı. Özgecan'ın anısını yaşatmak adına ismi ülkenin çeşitli yerlerinde gençlik merkezlerine, yurtlara, sokaklara ve parklara verildi. Özgecan Aslan cinayeti ülkemizde kadın cinayetlerinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir.

Türkiye BM tarafından düzenlenen Dünya Kadın Konferanslarına katılmış, kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesi ve kadının statüsünün yükseltilmesi amacıyla hazırlanan Eylem Planını tereddütsüz imzalamıştır. Ayrıca Kadınların İnsan Hakları Bildirisi olarak da ifade edilen “Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ülkemiz tarafından kabul edilerek 19 Ocak 1986 tarihinde uygulamaya sokulmuştur.

Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde 1987 yılında kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile ülkemizde kurumsallaşma hareketleri başlamıştır. Takip eden dönemde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) 1990 yılında kurulmuş ve süreç hız kazanmıştır. Türkiye tarafından “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” nin (CEDAW)” onaylanmasının yanı sıra taraf olunarak iç hukukta uygulanması yönünde çalışılan diğer sözleşmeler ve eylem planları şunlardır: Avrupa Sosyal Şartı, ILO, OECD, AGİK, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı (KSGM,2011).

Ülkemizde kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesi adına son yıllarda yaşanan en kıymetli gelişmelerden biride 7 Nisan 2011’de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nde kabul edilen İstanbul Sözleşmesi’dir. Kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesi açısından büyük önem arz eden bu sözleşme 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya sunulmuş ve ilk imzacısı Türkiye Cumhuriyeti de dahil olmak üzere 13 ülke tarafından imzalanmıştır (Karal ve Aydemir, 2012:58). İstanbul Sözleşmesi’nin iç hukuka yansıtılması amacıyla “6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” hazırlanmış ve 2012 yılında uygulamaya

konmuştur. 6284 sayılı Kanun, “*şiddet mağduru ve şiddet uygulayan aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti*” aile içi şiddet kapsamında değerlendirmektedir (KSGM,2014:1).

Kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesinde atılacak en büyük adım şüphesiz toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Şiddeti doğuran davranışların ortadan kalkabilmesi için toplumsal kalıpların yıkılması, sosyal ve kültürel değişimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda topluma cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddet hususlarında eğitim verilmesi gayet faydalı olacaktır. Başta karar vericiler olmak üzere bu hususta hizmet veren kamu çalışanlarına özel eğitimler düzenlenmelidir. İlköğretimden başlayarak eğitimin tüm kademelerinde halka toplumsal cinsiyet eşitliği öğretilmelidir. Ayrıca kadının sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi kadına şiddet ile mücadelede büyük önem arz etmektedir. Eğitimli ve işgücü içerisinde yer alan kadınlar şiddete daha az maruz kalmakta ve şiddete uğradıklarında yasal haklarını bilmeleri sebebiyle kullanabilmektedirler (Civelek, 2014:28)

Şiddete maruz kalan kadınlar durumu çevresinden dahi gizlemektedir. Kadınlara şiddet ile karşı karşıya kaldıklarında sessiz kalmamaları, nasıl ve nereden yardım isteyebilecekleri öğretilmelidir. Ülkemizde şiddete maruz kalan kadınların daha iyi korunması gerektiği tartışılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla kadınların korunması ile ilgili sistemdeki açıklar tespit edilerek onarılmalı, kadın sığınma evleri sayısı ve olanakları artırılmalıdır. Şiddet mağduru kadınlar sürekli ve etkili biçimde destek alabilmelidir. Kadına yönelik şiddetin aşılabilmesinin yegâne yollarından biri de çalışmanın bir sonraki bölümünde irdelenecek olan toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi (*gender mainstreaming*) anlayışıdır (Karal ve Aydemir, 2012:70-71).

3. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÜTÇELEME YAKLAŞIMINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE HUKUKİ KAYNAKLAR

Ülkemizde TCDB anlayışına yönelik altyapının oluşturulması 1980’li yılların ortalarında başlar (Tüğen ve Özen, 2008:7). 1987’de Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyetlerine başlayan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ise toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda devlet içerisinde kurumsallaşma anlamında atılan ilk adımdır (Erkan vd., 2012:93). Akabinde misyonu “*Ülkemizde kadın erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal yaşamın tüm alanlarında kadınların konumlarının güçlendirilmesi ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için politikalar üretmek, strateji geliştirmek, tüm paydaşlarla işbirliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak*”, vizyonu ise “*Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ürettiği politika ve geliştirdiği stratejilerle etkin ve başarılı bir kurum olmak*” şeklinde belirlenen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) 1990 yılında faaliyetlerine başlamıştır (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>). Kuruluş ismi Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı olan KSGM, 20 Nisan 1990 tarihli ve 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Kurulduğu tarihte Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olan KSGM, çalışma alanı kadın ve kadın sorunları olan bir devlet bakanlığı vasıtasıyla 24 Haziran 1991’de Başbakanlığa bağlanmıştır. Kurumun günümüzdeki ismini alması ise 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan düzenlemenin ardından Başbakanlığa bağlanması ile olmuştur. 5251 sayılı Genel Müdürlük Teşkilat Yasası ise 6 Kasım 2004 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir. KSGM hususunda yapılan son düzenleme ise 03.06.2011 tarih ve 633 sayılı KHK ile müdürlüğün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesine alınmasıdır (<http://www.izmirbarosu.org.tr/>). Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar yapan bu tip kurumların faaliyet göstermesi TCDB’ye yönelik olumlu katkılar yapmakta ve üretilen politikalar ile yasal zemin sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye 1990 ve takip eden yıllarda çeşitli uluslararası düzenlemelere imza atarak yine TCDB için yasal zemin oluşmasına dair faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemelere örnek verecek olursak (<http://www.eskisehiresitlikplatformu.org/>):

- BM “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı 1995 yılında Pekin’de gerçekleştirilmiş ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu adlarında iki belge kabul edilmiştir. Ülkemiz bu belgeleri tereddütsüz kabul etmiştir. Pekin Deklarasyonu esasınca hükümetler toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi hususunda taahhüt altına girmiştir. Diğer belge Eylem Platformu ise cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına somut politikaların uygulamaya koyulmasını içerir. Platform’ un uygulamaya koyulması ve izlenmesinde temel sorumluluk hükümetlere verilmiş ve bütçelerin eşitliği sağlamak adına kullanılması gerektiğine atıfta bulunulmuştur. Eylem Platformu’nun 345. maddesi TCDB anlayışına değinmektedir,
- Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW) ülkemiz tarafından 1995 senesinde kabul edilmiştir. Sözleşmenin 3. maddesi eşitlik ilkesi doğrultusunda bütçe politikalarında ve süreçlerinde ayrımcılığın önüne geçilmesini belirtmektedir,
- TCDB için bir diğer önemli dayanak ise 7 Mayıs 2004 tarihinde Anayasa’nın 10. maddesinin kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, bu eşitliğin sağlanmasının devletçe garanti edilmesinin zorunlu olduğunu içeren bir hüküm ile değiştirilmesidir. Bu revizyon ile eşitlik anayasal bir hak statüsüne kavuşmuştur,
- 15 Ocak 2004 yayımlanan 25347 sayılı Resmi Gazete’de personel alımında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına dair bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır,
- KSGM tarafından 28-29 Ocak 2006 tarihlerinde “Medeniyetler İttifakında Kadın” konulu uluslar arası katılımın sağlandığı bir kongre organize edilmiş ve kadının üretime, siyasete ve karar alma mekanizmalarına etkin katılımın sağlanarak sürdürülebilir kalkınma yolunda aktif rol oynaması gerektiği vurgulanmıştır,
- 22 Mayıs 2003’te yürürlüğe giren yeni İş Kanunu ile kadın işçilerin doğum izinleri 16 haftaya çıkarılmış, bunu kadın devlet memurlarının da doğum iznini 16 haftaya çıkararak 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda yapılan değişiklik takip etmiştir,

- Söz konusu Yeni İş Kanunu ile birlikte gebeliği devam etmekte olan veya bebeklerini emziren kadınların şartları iyileştirilmeye çalışılmıştır. 14 Temmuz 2004 tarihinde yapılan yönetmelik değişikliğiyle emzirme odaları ve çocuk bakım yurtları hususlarında bazı yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca 9 Ağustos 2004 tarihli yönetmelik ile gece vardiyasında çalışan kadın işçilerin çalışma koşullarında bazı iyileştirmeler yapılmıştır,
- TBMM’de faaliyet gösteren Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) 2012 yılının Kasım ayında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme alt komisyonunu kurmuştur. Söz konusu alt komisyon 19 Aralık 2013’te TCDB konusunda ilk resmi belge olma özelliğini taşıyan bir rapor hazırlamış ve bu raporu üst komisyona sunmuştur,
- 2014-2018 yılları arasını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı’nda TCDB anlayışına da değinilmiştir. Kadının siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamda söz sahibi hale getirilmesi, bunu yaparken aile kurumunun muhafaza edilerek kadınların statüsünün yükseltilmesi ve toplumsal anlamda bir bütünleşmenin sağlanması için TCDB hususunda çalışılması belirlenen politikalardan biridir,
- 2010 yılında yayımlanan 14 sayılı “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” içerikli Başbakanlık Genelgesi’nin 4 ve 12. maddeleri cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile alakalıdır,
- 2006 yılında yayımlanan 17 sayılı “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” içerikli Başbakanlık Genelgesi’nin hizmet kurumları’nın 6. maddesinde de yine cinsiyet bütçesi anlayışına değinilmektedir,
- 2007 yılında yayımlanan 6 sayılı “Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlemesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu” içerikli İçişleri Bakanlığı Genelgesi’nin 6. Maddesi maliyetlerin karşılanmasına yönelik özel bir maddedir ve TCDB’nin alanına girmektedir,
- KSGM’nin 2008-2012 Stratejik Planında “2012 yılında kadar kadınların insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bilinç düzeyi yükseltilecektir” misyonu belirlenmiş ve bu amacı gerçekleştirebilmek için TCDB girişimlerine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir,

- KSGM tarafından hazırlanan “(2008-2013) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında” TCDB anlayışı açık bir biçimde dile getirilmiş ve hedeflere ulaşabilmek için bu hususta çalışmalara başlanması gerektiği belirtilmiştir,
- Yine 2007-2010 ve 2010-2015 dönemlerini içeren “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları” ‘nda TCDB anlayışının üzerinde durulmuştur,
- 11.05.2011’de imzaya sunulan ve İstanbul Sözleşmesi ismiyle de bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” Türkiye tarafından aynı gün imzalanmış ve 24.11.2011’ de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede yer alan Madde 1/b, Madde 2/c ve Madde 4 ve Madde 6, TCDB ile alakalıdır.
- 2004 yılında yürürlüğe giren kamu reformu ile birlikte yerel yönetimlerde kadınların Kent konseyleri, kadın meclisleri gibi kurumsal yapılar oluşturmasına olanak sağlanmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının öneminin gündelik yaşamda halen yeterince itibar görmemesi bu düzenlemelerin etkinliğini azaltmaktadır. Kadın cinayetleri artarak devam etmekte, eğitimden sağlığa, siyasetten kültüre kadar her alanda kadın hala erkeğin birkaç adım gerisinde durmaktadır.

3.1. 5018 Sayılı KMYKK İle Getirilen Yenilikler

5018 sayılı kanun ile kamu mali sistemimizde yaşanan değişimler şunlardır (Mutluer, Öner ve Kesik, 2006: 135-137):

- Uluslararası standartlar esas alınarak bütçe türleri en baştan tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır. Örneğin kamu bütçelerine son verilmiş, kamu idareleri idari ve mali statüleri göz önünde bulundurularak genel veya özel bütçeli hale getirilmiştir,
- Kamu bütçelerinin hazırlanması, uygulaması ve denetim süreçlerinin nasıl yapılacağı, mali işlemlerin nasıl muhasebeleştirilip raporlanacağı belirlenmiş yani kontrol sistemimizin yapısı ve işleyişi yeniden ele alınmıştır,
- Bütçenin kapsamı genişletilerek bütçe hakkının en etkin şekilde kullanılması amaçlanmıştır,

- Kamu idarelerinin bütçeleri haricinde gelir elde etmesi veya harcama yapabilmesinin önüne geçmek amacıyla tüm gelir ve giderler bütçede yer alacak şekilde düzenlenmiştir,
- Bütçelerin kalkınma planları ile olan ilişkileri güçlendirilmiş, performans esaslı bütçeleme ve stratejik planlama yeni sistemin sacayakları haline getirilmiştir,
- Çok yıllık bütçeleme sistemine geçilmiş ve özel hükümler yardımıyla bütçenin hazırlandığı ve uygulandığı süreçte etkinlik artışı yakalanmaya çalışılmıştır,
- Kamu idarelerinin kendi bünyelerinde bir iç denetim sistemi oluşturularak denetimde uzmanlaşmanın önü açılmış ve denetime belirli bir işleyiş ve kurallar bütünü kazandırılmıştır,
- Genel yönetim kapsamında yer alan tüm kamu idarelerinde muhasebe ve raporlama noktasında bir standart oluşturularak çerçeve hesap planı uygulaması devreye sokulmuştur,
- Mahalli idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe kapasiteleri TBMM'nin bilgisine sunulacak şekilde şeffaflığın yakalanması amaçlanmıştır,
- Devlet Mali İstatistikleri (GFS) standartlarına doğrultusunda yeni bütçe sınıflandırılması uygulamasına başlanmıştır,
- Kamu gelir giderleri bütçelerde gayri safi miktarları ile gösterilerek hesap verilebilirliğin artırılmasına çalışılmıştır,
- Vergi muafiyeti, istisna ve indirimleri ve bu doğrultuda uygulamalar sebebiyle gözden çıkarılan kamu gelirleri cetveli bütçe kanununa dahil edilmiştir.

3.2. 5018 Sayılı KMYKK ve TCDB Anlayışı

Bahsettiğimiz üzere 5018 sayılı Kanun etkinlik, ekonomik verimlilik, hesap verilebilirlik ve şeffaflık gibi hususlar üzerine oluşturulmuş bir kanundur. Bu kanun ile performans esaslı bütçeleme sistemine geçen ülkemiz TCDB anlayışının sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi adına son derece önemli bir fırsat yakalamıştır. Performans esaslı bütçeleme ile bütçe sistemi önceki girdi bazlı yaklaşım doğrultusunda yalnızca kaynak ayıran ve kullanan bütçe sistemi anlayışının ötesine taşınmış, öncelik politika amaç ve hedeflerinin belirlenerek gerçekleştirmelerin değerlendirilmesi noktasına getirilmiştir. 5018 sayılı kanun öngördüğü stratejik planlar ve etki analizleri TCDB anlayışının hayata geçirilmesinde temel araç fonksiyonu görebilir. Stratejik planlarda

toplumsal cinsiyet eşitliğinin öncelik haline getirilmesi, toplumun diğer kesimlerinin ihtiyaçlarının dikkate alınması, bütçelerin bu öncelikler etrafında şekillendirilmesi ve bütçe sürecinin sonunda yapılacak etki analizleri ile TCDB' nin hangi ölçüde uygulanabildiği ve amaçlara ne kadar ulaşabildiği izlenebilecektir.

Performans esaslı bütçeleme yürütülecek tüm kamu faaliyetlerine kaynak tahsisi yapılmadan önce projenin maliyetlendirilmesini, performansın etkinlik, verimlilik, kalite ve sonuç gibi açılardan değerlendirilmesini kapsayan bir bütçe sistemidir (Aktan ve Tüğen, 2006:206). Ayrıca bütçelemenin etkin olduğundan söz edebilmek için ihtiyaçlar ve kaynaklar arasındaki dengenin iyi kurulması gerekmektedir (Kesik, 2005:42). Kamu kaynaklarının kullanılmasında idarece eşitlik ilkesi benimsenmelidir. Aynı durumda olan kişilere dil, din, cinsiyet, renk ve etnik ayrımına gidilmeden aynı haklar tanınmalı ve aynı muamele yapılmalıdır (Peiser, 1977:42). Belirtilen tüm bu hususlara çalışmanın konusu olan TCDB anlayışı penceresinden bakıldığında bütçenin maliyeti ve etkinliği ve ihtiyaç duyulan ekonomik ve sosyal analizlerin yapılması avantajı 5018 sayılı Kanun'un sürece sağlayabileceği en önemli avantajlardır.

5018 sayılı kanun ve TCDB deyince mutlaka belirtilmesi gereken bir diğer hususta bütçe sınıflandırması ve kod yapısıdır. Bütçe kodlaması uygulaması ile gelir ve giderler belirli bir sistematik doğrultusunda sınıflandırılabilmesi, aynı kapsamda değerlendirilen gelir ve giderlerin toplanmasının kolaylaşması ve açık istatistiklere ulaşılması imkanı doğmuştur. Ülkemizde bütçe sınıflandırması çeşitli süreçlerden geçmiş ve farklı sınıflandırma teknikleri kullanılmıştır. Bütçenin stratejik planlama aracı olarak kullanılmaya başlandığı, hizmetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin denetlenmesini amaçlayan program bütçe sistemine 1973 yılında geçilmiştir. Ancak uygulamada yaşanan sorunlara yönelik geliştirilen çözümler sebebiyle sınıflandırma sistematikliğinden uzaklaşmıştır. Dolayısıyla yeterli bir fonksiyonel sınıflandırma yapılamaması sebebiyle analize elverişli bir ortam oluşmamıştır (BÜMKO, 2004:5). Siyasi iradenin tasarrufları ve planlarının devlet geleneğinde yansımaları bütçe vasıtasıyla olmaktadır. Program bütçe ile planlar ve bütçe arasında koordinasyon sağlanması amaçlanmış ancak gerek ilişkiyi sağlayacak yapı eksikliği gerekse de siyasi ve bürokratik alışkanlıklardan kopulamaması sebebiyle başarı yakalanamamıştır (BÜMKO, 2004b:92). Tüm bu olumsuzlukların üstesinden gelmek için uygulamaya

koyulan 5018 sayılı kanunun sunduğu köklü değişikliklerden iyi faydalanılması ve TCDB anlayışının sürecin her evresine dahil edilmesi gerekmektedir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>).

3.3. 5018 Sayılı KMYKK ve TCDB Bağlamında Yorumlanması

Yaşamakta olduğumuz yüzyılın etkinliğini sürekli olarak artıran süreçlerinden biri de küreselleşmedir. Ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi bütünleşmesi anlamına gelen küreselleşme mevcut devlet anlayışını önemli ölçüde etkilemiştir. Rekabet kavramını merkezine alan bu yeni devlet anlayışında devletin görev, rol ve fonksiyonlarında değişimler olmuş ve buna paralel olarak mali alanda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır (Demircan, 2006:47-48). Bu yeni ekonomik süreç ile birlikte birçok ülkede kamu yönetimi yaklaşımında reformlar yapılmış, kamu yönetiminin katılımcı, paylaşımcı, performans esasına dayalı, şeffaf ve hesap verilebilir bir hüviyet kazanması adına düzenlemeler yapılmıştır.

Yeniden yapılandırılan kamu yönetiminde vatandaşı ön plana çıkaran bir devlet anlayışı benimsenmiş, yetkinin vatandaştan alındığı ve tüm hizmetlerin vatandaşlar için ilgili makamlarca yerine getirildiği anlayışı esas alınmıştır. Dolayısıyla hesap verme sorumluluğunun yönetimin tüm evrelerini kapsadığı bir restorasyon yapılmıştır (Alkış, 2006:15). Türkiye 1973 yılında dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilmek, AB'ye mali uyum sağlamak ve kamu mali yönetimini yeniden yapılandırmak için program esaslı bütçeleme sistemine geçmiştir. Ancak kamu bütçe sistemimizin temelleri klasik bütçe sistemine dayanmaya devam etmiş, program amaçlarının net olarak belirlenememesi, harcama denetiminde görülen zafiyetler, ödenek belirleme yetersizlikleri ve harcamacı birimlerden kopuk bir Maliye Bakanlığı gibi aksaklıklar varlığını sürdürmüştür (Demircan, 2006:54). Tüm bu olumsuzluklar göz önünde bulundurularak ülkemizde performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. 10/12/2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 24/12/2003 tarihinde 25326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve kamu mali yönetim ve kontrol sistemini revize edilmiştir. AB normlarına uygun olarak düzenlenen ve uluslararası kavram ve gelişmeleri yakalamayı amaç edinen kanun 22/12/2005 tarih ve 5436 sayılı Kanun ile önemli değişikliklere tabi tutulmuş ve 01/01/2006 tarihi itibarıyla yürürlüğe konmuştur (Arcagök ve Eruz, 2006:10).

Türkiye çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve gerçekleştirilen ulusal düzenlemeler ile TCDB anlayışına yönelik yasal bir zemin hazırlamıştır. 1922’de kadının çalışma imkanını kocasının vereceği izine bağlayan medeni hükmün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi, 1997’de kadının evlendikten sonra kocasının soyadının yanı sıra kendi soyadını da kullanabilme olanağının tanınması ve cinsiyet eşitliğine dair detaylı hükümler barındıran yeni Türk Medeni Kanunu’nun 2002 yılında yürürlüğe girmesi kadın hareketinin güçlenmesine yönelik iç hukukta yapılan düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir (Özlem-Demir, 2004; İlkaracan, vd., 2005). Ancak tüm bu umut verici gelişmelere rağmen Türkiye’de TCDB anlayışı hiç uygulanma fırsatı bulamamıştır. Fakat bu anlayışa yönelik çeşitli uygulamalar söz konusu olmuştur.

TCDB anlayışı hususunda farkındalık yaratmak için yapılan çalışmalar ve bazı politika belgelerini şu şekilde sıralayabiliriz (TBMM Kefek Raporu, 2014: 25-28):

- TCDB anlayışı ilk olarak Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda gündeme alınmıştır. Anlayışın planlarda kendisine yer bulması ise ilk kez 10. Kalkınma Planı’nda söz konusu olmuştur. Planda “*Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir*” ifadesi yer almıştır. 10. Kalkınma Planı’na katkıda bulunan Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu’nda katılımcılar cinsiyete duyarlı bütçe hususunun altını çizmiş ve bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler Türkiye’de cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesinin temel plan ve programlarda kalkınmanın ana unsuru kabul edilmesi, yerel yönetimler ve kamu kuruluşlarında TCDB anlayışının benimsenmesi ve bütçe çalışmalarında kadın istihdamını artırma ilkesinin benimsenerek hareket edilmesidir,
- 4 Temmuz 2006’da “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” 26218 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmasından sonra yürürlüğe girmiştir. Bununla ilgili olarak 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nin B Bölümü’nün “Hizmet Kurumları” başlığı altındaki altıncı tedbir şu ifadeyi içermektedir: “*Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri*

açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılinarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.”,

- 2010/14 sayılı 25 Mayıs 2010 tarihli Başbakanlık Genelgesi uyarınca kadın erkek eşitliğinin toplumsal yaşamın her kademesinde sağlanması, büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilirliği, kadınların ekonomik ve sosyal anlamda güçlenebilmesi için eşit iş karşılığında eşit ücret alması şarttır. Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetim birimleri stratejik planlarına, performans programlarına ve faaliyet raporlarına toplumsal cinsiyet eşitliğini dahil etmek ve bu yönde ödenek ayırmak mecburiyetindedir,
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (KSGM) hazırladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında (2008-2013) şekli verilen hedef ve stratejilerden biri de *“Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için gerekli çalışmaların başlatılması”* olmuştur ve Maliye Bakanlığı sorumlu kuruluş olarak belirlenmiştir,
- Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM' nin hazırladığı Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda (2007-2010) *“Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması”* ifadesine yer verilmiş ve kurum ve kuruluşlar arası işbirliği bir faaliyet olarak belirlenmiştir,
- Bahsettiğimiz Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ile Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı kamu politikalarına esas teşkil etmesi amacıyla oluşturulan bütünleşmiş politika belgeleridir. Kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanması esnasında toplumsal cinsiyet eşitliği hedef alınarak kamu kurum ve kuruluşlarına belli sorumluklar verilmiştir. Ulaşılmak istenen nokta ise kadına karşı ayrımcılığın önüne geçmek ve kadınların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmektir. Söz konusu Eylem Planlarının hayata geçirilmesinde sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarından beklenen ise belirlenen hedef ve stratejilerin kurumların planlarına entegre edilmesini sağlamak ve plan ve projelerin hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktır,
- KSGM' nin hazırladığı 2008-2012 Stratejik Planı'nda *“Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi için tarafların bilinç düzeyinin*

yükseltilmesi” amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda “*Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltici çalışmalar yapılacaktır.*” stratejisi benimsenmiştir. Ayrıca KSGM tarafından TCDB anlayışı konusunda kurumları bilinçlendirmek için yurtdışından uzmanların katılımıyla 5-6 Kasım 2008 tarihlerinde “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı” yapılmıştır,

- Hayata geçirilen en önemli projelerden biri de Kadın Dostu Kentler Projesi’dir. Projede İçişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı ortak hareket etmiştir. 2006-2010 yılları arasını kapsayan projenin birinci fazı İzmir, Şanlıurfa, Kars, Trabzon ve Van illerinde yürütülmüştür. İkinci faz ise 2011-2014 yıllarını kapsayacak şekilde Kadın Dostu Kentler Projesi 2 adıyla Bursa, Antalya, Gaziantep, Adıyaman, Mardin, Malatya ve Samsun illerinde hayata geçirilmiştir. TCDB bu proje vasıtasıyla yerel yönetimlerin gündemine taşınmış ve planlama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Projenin yürütüldüğü illerde TCDB’ ye yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yanı sıra yerel eşitlik eylem planları hazırlanmıştır,
- Ülkemizde yapılan bir diğer çalışma ise 2012 yılı Eylül ayında başlayıp 2015 yılı Eylül ayına kadar üç yıl süre ile devam eden BMOP’tur (Birleşmiş Milletler Ortak Programı). Projeye BM Kadın Birimi (UN Women), BM Kalkınma Programı (UNDP) ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (KSGM), İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Belediyeler Birliği katılmış, projenin finansörlüğünü ise Sabancı Vakfı üstlenmiştir. Proje kapsamında 11 ilde (Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Ordu ve Gaziantep) yerel yönetimlerde TCDB, Hibe Programı⁹ ve Mor Sertifika Programı¹⁰ çalışmaları yürütülmüştür,

⁹ “2013 ve 2014 yıllarında uygulanacak olan Sabancı Vakfı Hibe Programı ile pilot illerde toplumsal cinsiyet eşitliğine hizmet edecek projelerin hayata geçirilmesi ve bu alanda çalışan STK’ların kurumsal kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir.” Detaylı bilgi için bkz: <http://bmopkadinhaklari.org/tr/sabanci-vakfi-hibe-programi#.V18QOtLhBdg>

¹⁰ “Mor Sertifika Programı’nın nihai amacı; lise öğretmenleri ve öğrencileri arasında toplumsal cinsiyet farkındalığı kültürü oluşturarak, özelde lise eğitiminde ve genelde toplumda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmektir. Önceki Birleşmiş Milletler Ortak Programı’ndaki dört yıllık Mor Sertifika Programı deneyimlerinden faydalanılarak yeniden yapılandırılan eğitim programında,

- Friedrich Ebert Stiftung (FES) Türkiye Temsilciliği'nin katkılarıyla Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu tarafından 3 Kasım 2008 tarihinde “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Dersler, Sorunlar, Öneriler” isimli bir çalıştay yapılmıştır. Çalıştay’a Avrupa Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Ağı kurucusu, İskoç Parlamentosu’nun Bütçe Sürecinde Fırsat Eşitliği Komisyonu 2008/09 dönemi uzman danışmanı, ekonomi ve toplumsal cinsiyet uzmanı sıfatlarıyla bilinen Dr. Ailsa McKay danışman olarak katılmıştır. Yine ülkemizden sivil toplum örgütleri, sendikalar, kadın örgütleri, belediyeler, valilik temsilcileri ve akademisyenler toplantıda hazır bulunmuştur,
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) yayımladığı Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu yerel yönetimler açısından oldukça faydalı ve öğretici bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

3.4. 6111 Sayılı Kanunun TCDB Penceresinden Değerlendirilmesi

TCDB anlayışı bütçe sistemimizde hiçbir zaman bir bütün olarak yer almamış ancak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı amaçlayan kamu idareleri tarafından yapılan hizmetlerde ve bu hizmetler için tahsis edilen ödeneklerde anlayışın izlerine rastlamak mümkün olmuştur (Genç, 2010:57). “6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” TCDB anlayışının ön uygulaması mahiyetinde bu duruma örnek olarak gösterilebilir. 6111 Sayılı Kanun ile hayata geçirilen düzenlemelere göz atacak olursak (Örücü ve Bakırtaş, 2012: 473-475):

- Kanunda yer alan 74. madde ve 4447 sayılı Kanunda bulunan hüküm ile belirli şartlar sağlandığı takdirde kadın işçi çalıştıran işverenlere sigorta primlerinin işverene ait tutarının İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanması suretiyle teşvik sağlanmıştır,

İstanbul'da Sabancı Üniversitesi Kampüsü'nde gerçekleştirilecek bir haftalık yoğunlaştırılmış eğitim programı yanı sıra pilot illerde toplumsal cinsiyet farkındalığını arttırmayı hedefleyen atölyeler yürütülecektir.” Detaylı bilgi için bkz: <http://bmopkadinhaklari.org/tr/mor-sertifika-programi#.Vl8QEtLhBdg>

- 5510 sayılı Kanununun 18'inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan *"sigortalı kadının isteği ve hekimin onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde"* şeklinde bulunan ibare *"sigortalı kadının, erken doğum yapması halinde doğumdan önce kullanamadığı çalıştırılmayacak süreler ile isteği ve hekimin onayıyla doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde"* 6111 sayılı Kanununun 29'uncu maddesinde bulunan ibare ile değiştirilerek erkek doğum yapan kadınların izinlerinin yanması önlenmiştir. Bu değişiklikle kadınlara izinlerini doğumdan sonra kullanabilme imkanı sağlanmıştır,
- *"Günün yirmi dört saatinde devamlılık gösteren hizmetlerde çalışan devlet memurlarının çalışma saat ve şekilleri kurumlarınca düzenlenir. Ancak, kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi hâlinde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından önce ve her hâlde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki bir yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez"* şeklindeki 6111 sayılı Kanununun 105'inci maddesi ile doğum yapmış kadınlara gece nöbeti verilmemesi kanunen güvence altına alınmıştır,
- 657 sayılı Kanununun 104. maddesi yine 6111 sayılı Kanun'un 106. maddesi ile değiştirilmiştir. Yeni düzenleme ile süt izni genişletilmiş, bir buçuk saat olan süt izni ilk altı ay için günde üç saate, ikinci altı ay içinse bir buçuk saate çıkarılmış ve süt izninin günde kaç kez ve hangi saatler arasında kullanılacağı kadın memurun inisiyatifine bırakılmıştır,
- 6111 sayılı Kanununun 50'nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 9'uncu maddesinde bahsi geçen işleri kazanç elde edecek ve süreklilik arz edecek şekilde icra eden kadınlar için bazı iyileştirmeler yapılmıştır. El emeğine dayalı ürünler üreten ve bu ürünleri satarak kazanç sağlayan kadınlar bu işleri yaptıklarını belgelemeleri durumunda 18 gün prim ödemek şartıyla 30 günlük isteğe bağlı sigortalı olabilmektedirler.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına çeşitli çalışmalar yapıldığı ve bu çalışmalar için bir kaynak tahsis edildiği görülmektedir. Ancak bugüne dek ülkemizde bir TCDB oluşturulamamış, çalışmalar direk olarak kadınları merkezine alan program ve projeler olarak gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında Avrupa Konseyi tarafından ülkemizde uygulanmakta olan "Şartlı Nakit Transferi Uygulaması" başarılı

bir TCDB uygulaması olarak gösterilmiş olsa da söz konusu anlayış ne bürokrasimizde ne de akademik alanda bilinen, üzerinde yeterli çalışma yapılmış bir olgu değildir. Türkiye’de TCDB anlayışı incelenirken değinilmesi gereken bir başka olumlu uygulama da “13 Şubat 2011 tarihli ve 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” da yapılan düzenlemelerdir. Bu kanun ile getirilen düzenlemeler TCDB anlayışının bir ön uygulaması olarak nitelendirilebilir.

3.5. Bir TCDB Uygulaması Olarak Şartlı Nakit Transferi

Dünya Bankası’nın yoksullukla mücadele etme bağlamında en güvendiği uygulamalardan biri olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulaması “yoksulların en yoksullarını” hedefleyen bir sosyal yardım modeli olarak tanımlanabilir. Doğrudan para yardımına dayalı olarak çalışan bu model sürekli tekrarlamakta olan küresel ekonomik krizlerin ve krizlerin derinleştirdiği yoksulluğun etkilerini en ağır şekilde yaşayan kesimleri sosyal yapıya tekrar kazandırmayı amaçlar. 1990’lı yıllarda Güney Amerika ülkelerinde başlayan ŞNT uygulamaları günümüzde halen yaklaşık 20 ülkede faaliyetini sürdürmektedir (Emir vd, 2013:120).

2001 yılında ülke tarihinin en büyük ekonomik krizi ile karşı karşıya kalan Türkiye’de Dünya Bankası tarafından da desteklenen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) hayata geçirilmiştir. Mevcut ekonomik krizin etkilerini azaltmak ve sosyal güvenliği güçlendirmek hedefleriyle başlayan SRAP bağlamında ŞNT başlatılmıştır. ŞNT kapsamında yoksullara eğitim ve sağlık hizmetleri sağlanmakta ve dezavantajlı bireyleri kazanarak gelecekte beşeri sermayenin artırılması amaçlanmaktadır. ŞNT programının en önemli özelliği ise transferlerde çocuklu hanelere ve kadınlara öncelik vermesidir (Öcal, 2012:33).

Ülkemizde 2001 yılında başlayan ve 2003 yılında ülke genelinde yaygınlaşan ŞNT nüfusun en yoksul %6’lık kısmının eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla her ay periyodik olarak yapılan bir sosyal yardımdır. ŞNT ödemeleri kadının aile ve toplum içerisindeki statüsünü yükseltmek adına annelere yapılmaktadır. Sağlık transferi ve eğitim transferi olarak iki kalemde inceleyebileceğimiz ŞNT kız çocuklarının okullaşma

oranlarını artıran, 0-6 yaş arasındaki çocukların düzenli sağlık kontrolü ihtiyacını gidermeyi amaçlayan, gebe kadınların hastanede doğum yapmasını sağlamak için hem doğum öncesi hem de doğum sonrası iki defaya mahsus olmak kaydıyla ve düzenli sağlık kontrolü yaptırılması şartıyla ödeme yapan bir uygulamadır (TBMM Kefek Raporu, 2014:36). Bu yönüyle ŞNT'nin TCDB anlayışı ile ortak değerleri paylaşan ve TCDB kapsamında değerlendirilebilecek bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal yardımlar ve TCDB deyince muhakkak değinilmesi gereken bir diğer konu ise “3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu” dur. Gelir vergisi, harçlar, trafik cezaları, Sağlık Bakanlığına yapılan aktarmalar ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan aktarmalar gibi çok çeşitli kaynaklardan beslenen fon vasıtasıyla eşi vefat etmiş kadınlara her ay 250 lira ödeme yapılmaktadır. Hedef kitlesindeki eşi hayatını kaybetmiş kadınların ikametgâhlarının bulunduğu il/ilçe sınırları içerisinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakfına başvurularıyla başlayan maddi yardım süreci Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) üzerinden takip edilmektedir (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/>).

4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI BÜTÇELEME ANLAYIŞININ BÜTÇE SÜREÇLERİNDE UYGULANMASI

Eşitlik anlayışının bir yansıması olarak kamu hizmetlerinin hem sunan hem de faydalananlar açısından tarafsız olduğu kabul edilmektedir. Kamu hizmetinin yönetimini ellerinde bulunduranlar hizmetlerden faydalanan kişilerin siyasi görüşleri, dini inanışları ve düşünce yapılarını göz önünde bulundurmadan, herhangi bir zümreyi kayırmadan ve ayrımcılıktan uzak bir anlayışı benimseyerek görevlerini yerine getirmelidir (Fournier, 2010). TCDB, bu anlayış ile aynı doğrultuda olan, aynı ilkeleri paylaşan ve kamu hizmetlerinden faydalanılması noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı prensip edinmiş bir anlayıştır. TCDB anlayışı olağan bütçe sürecinden farklı bir bütçeleme süreci anlamına gelmez aksine toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını bütçe sürecinin önemli unsurlarından biri haline getirir. Dolayısıyla TCDB'yi yeni bir sistemden ziyade mevcut bütçe sistemleriyle bütünleşen ve bütçeleri cinsiyete duyarlı hale getiren bir yaklaşım olarak ifade etmek daha sağlıklı olacaktır. Bir örnek ile açıklayacak olursak ülkede mevcut bütçe sistemi stratejik plana dayalı performans bütçelemedir. Bu sistem doğrultusunda yapılan bütçenin hazırlanması, uygulanma ve denetlenmesi süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği hassasiyetinin göz önünde bulundurulması sonucu ortaya çıkan sistem halen stratejik plana dayalı performans esaslı bütçelemedir ancak bu süreçte benimsenen yaklaşım TCDB yaklaşımıdır (Çelik ve Ertürk Atabey, 2012:159).

Bütçeler uygulandıkları ülkelerin ekonomik, siyasi, toplumsal öncelikleri ve tercihleri hakkında bizlere en yalın bilgileri verirler. Benimsenen makro iktisadi politikalar doğrultusunda yapılan kamu harcamaları ve elde edilen gelirlerin bileşiminden toplumdaki kaynak dağılımı belirlenir. Kadınlar ile erkeklerin farklı gereksinimleri, öncelikleri ve tercihleri bulunması sebebiyle genelde izlenen makro iktisadi politikalar, özelde ise sunulan kamu hizmetleri cinsiyetler arasında fark yaratacak şekilde sonuçlanabilmektedir (Şenesen, 2008:1). Ülkemizde 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile bütçe sürecini belirleyen yasal çerçeve değiştirilmiş, kamu yönetimine dair esas ve usulleri oluşturan, 1927 yılında yürürlüğe giren 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu bu kanun ile birlikte ortadan kaldırılmıştır. Gelişen ve değişen dünyada kamu mali yönetim anlayışında da

kaçınılmaz olarak değişen yaklaşımlar ve ülke içerisinde nicelik ve nitelik bakımından değişikliğe uğrayan kamu idarelerinin yeniden yapılanma gereksinimi bu değişikliğin nedenleri olarak gösterilebilir. (Ağcakaya, 2014:329-339).

Tablo 21. Bütçe Sürecine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Entegre Edilmesi

Bütçe Sürecinin Aşamaları	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Bütçe Sürecine Entegrasyonu
Bütçenin Hazırlanma Süreci	<ol style="list-style-type: none"> 1) Hükümetin cinsiyete duyarlı bütçe oluşturma girişimleri 2) Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının bütçe genel talimatlarına dâhil edilmesi 3) Bakanlıkların bütçe tahsislerinde cinsiyet eşitliği esas alınarak harcama birimleri için oluşturulan öncelikler
Bütçenin Onaylanması	<ol style="list-style-type: none"> 1) Yasama kararları doğrultusunda harcamalar ve gelirler için cinsiyete duyarlı rehberlerin oluşturulması 2) Cinsiyete duyarlı anlayışın yeni program ve kurumların oluşturulmasında merkezileştirilmesi 3) Kaynak tahsisleri aşamasında TCDB rehberlerinden yararlanılması 4) Toplumsal cinsiyet etki değerlendirmelerinin yeni harcama ve gelir kalemleriyle birlikte mali tablolara eklenmesi
Bütçenin Uygulanma Süreci	<ol style="list-style-type: none"> 1) Yasama organının bakanlıklara verdiği harcama özgürlüğünün cinsiyete duyarlı harcama rehberlerince revize edilmesi 2) Bütçeye dış kaynak sağlama ve ödenek tahsisi hususunda toplumsal cinsiyet esaslı kurallar oluşturma 3) Cinsiyet eşitliği hedefiyle bağdaşan personel seçimi
Bütçenin Denetimi ve Değerlendirilmesi	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilip gözetilmediğinin değerlendirilmesi 2) Çıktı ve sonuç odaklı performans denetimine toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda elde edilen verilerin de eklenmesi 3) Hedeflerden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliğine bütçe süreci boyunca uyum sağlanıp sağlanmadığının ölçülmesi

Kaynak: (Rubin ve Bartle, 2005: 264'den aktaran İpek, E. A. Ş., 2017: 50).

Çalışmamızın bu bölümünde devlet bütçesinin planlanma ve hazırlanması, kanunlaşması, uygulanması, değerlendirme ve denetiminin yapılması süreçlerinde TCDB anlayışına uygun olarak bütçenin cinsiyete duyarlı hale getirilmesi yukarıdaki

tabloda çizilen yol haritasına paralel olacak şekilde çeşitli tavsiyeler ile birlikte ele alınacaktır.

4.1. Hazırlık Süreci

Ülkemizde “Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu” olarak ifade edilen devlet bütçesi bu kapsamda faaliyet gösteren kamu idarelerinin sahip oldukları bütçelere göre üçe ayrılmaktadır: Genel Bütçe, Özel Bütçe ve Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Bütçeleri. Maliye Bakanlığı’nın başlattığı bütçe sürecine ilk olarak planlama ve tasarlama evrelerinden başlanır. Bu evrelerde önümüzdeki yılın rakamlarına dair öngörüler tespit edilir ve bu rakamların hedeflenen politikaları ne ölçüde yansıtılabildikleri tartışılır. Maliye Bakanlığı’ndan başlayarak Bütçe Kanunu Tasarısı’nın TBMM’ye sunulmasına dek gerçekleştirilen tüm çalışmaları kapsayan hazırlık süreci, bütçeye cinsiyete duyarlılık kazandırılması noktasında oldukça kritiktir. Bu evrede toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dair analizler yapmak, veri toplamak, kadın örgütleri ile ortak bir çalışma içerisine girmek ve süreç boyunca görüş alışverişinde bulunmak atılacak ilk adımdır (Genç, 2010:49).

4.2. Orta Vadeli Program

Orta Vadeli Program (OVP) 5018 sayılı Kanun’un 16’ncı maddesine istinaden Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanır ve program; kalkınma planları, mevcut ekonomik koşullara paralel olan makro iktisadi politikaları, temel ekonomik büyüklükleri ve ilkeleri içerir. OVP Bakanlar Kurulu tarafından en geç Eylül ayının ilk haftası sonuna kadar kabul edilip Yüksek Planlama Kurulu tarafınca karara bağlanır ve Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer.

Bütçe sürecinin başlangıç ayağını oluşturan OVP stratejik amaçlar dahilinde kamu politikaları ve uygulamalarını şekillendiren ayrıca kaynak tahsisine yön veren kritik bir adımdır. Değişen koşullara paralel olarak Kalkınma Bakanlığı’nın sorumluluğunda yenilenen ve üç yıllık hazırlanan OVP, kamu kesimi için yol haritası anlamına gelmektedir. OVP tutarlı hedef ve politikalar içeren ve aynı zamanda makro iktisadi politikaları da kapsayan bir programdır. Dolayısıyla Bakanlık ve kurum bütçelerinin hazırlanması, karar alma ve uygulama aşamaları ile idari ve yasal

çerçevenin çizilmesi sürecinde OVP ile belirlenen hedefler ve öncelikler temel kabul edilir (www.bumko.gov.tr).

Programın bu denli önem arz etmesi sebebiyle TCDB anlayışının programın oluşturulma safhasına dahil edilmesi hayati önem arz etmektedir. Bu noktada sorulması ve cevaplanması gereken kritik sorular şunlardır: Toplumsal cinsiyet eşitliği amacına ulaşabilmek için OVP’ de yer alması gereken politika amaç ve hedefleri nelerdir? Makroekonomik planlama yapılırken gösterge niteliği taşıyan temel ekonomik büyüklükler ve hedeflerin cinsiyetler üzerindeki olası etkileri hesaba katılmış mıdır? Bu sorulara literatür taraması yapılarak, çeşitli ülke deneyimleri incelenerek yanıtlar aranmalı ve cinsiyete duyarlı adımlar atılmalıdır (Ağcakaya, 2014:329-339).

Ancak periyodik olarak yayınlanan OVP’lere göz attığımızda kadına dair atıfların her yeni planda giderek azaldığını, yapılan atıfların altının doldurulmadığını, alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalardan ya hiç bahsedilmediği ya da üstün körü geçildiğini görüyoruz. Örneğin 2007-2009 OVP’de “*Kadınların ekonomik ve sosyal hayata etkin katılımları sağlanacak, başta eğitim olmak üzere dezavantajlı konumlarını giderici tedbirler alınacaktır. Ayrıca kadına yönelik şiddet konularında duyarlılık ve bilgilendirme faaliyetleri artırılabilecektir*” maddesi yer alırken 2008-2010 OVP’de bu madde “Gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele” başlığı altında mesleki eğitim imkânlarının geliştirilerek kadınların istihdam edilebilirliklerinin artırılması yoluyla kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının etkinleştirilmesi şeklinde farklılaştırılmıştır. 2016-2018 OVP metninde yalnızca 255. maddede “Kadınlar ve engelliler başta olmak üzere, dezavantajlı toplum kesimlerinin işgücüne katılım ve istihdam oranlarını artırmaya yönelik politikaların uygulanmasına devam edilecektir.” ibaresi yer alırken 2017-2019 OVP metninde yukarıdaki ifade özel politika gerektiren grupların işgücüne ve istihdama katılımlarını artırmaya yönelik politikaların etkin bir şekilde uygulanmasına devam edilecektir cümlesiyle genişletilmiştir ([http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/722/Orta%20Vadeli%20Program%20\(2017-2019\).pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/722/Orta%20Vadeli%20Program%20(2017-2019).pdf), 24.07.2017).

4.3. Orta Vadeli Mali Plan

Hazırladığı tarihten itibaren takip eden üç yıllık toplam gelir ve gider tahminleri ile borçlanma ve açık miktarının hedeflemesinin yapıldığı, kamu idarelerine verilecek ödenek miktarının tavan seviyesinin belirtildiği, OVP ile uyumlu olacak şekilde Maliye Bakanlığınca oluşturulan ikinci belge Orta Vadeli Mali Plan'dır. OVMP Yüksek Planlama Kurulu tarafından Haziran ayının on beşinci gününe kadar karara bağlanır ve Resmi Gazete'de yayımlanır (Mutluer, Öner ve Kesik, 2006: 215). OVP ve OVMP ile mikro bazda bütçelerini hazırlayan, önceliklerini belirleyen kurumların bu süreçte TCDB anlayışını göz önünde bulundurmaları toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda önem arz etmektedir.

Akabinde kamu idareleri bütçe teklifleri ve yatırım programını oluşturmak için Bütçe Çağrısı ve eki ile Bütçe Hazırlama Rehberi Maliye Bakanlığı tarafından, Yatırım Genelgesi ve eki ile Yatırım Programı Hazırlama Rehberi ise Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanır. Bu belgeler Haziran ayının sonuna kadar tamamlanır ve Resmi Gazete'de yayımlanır. Merkez ve merkez dışı birimlerinin ödenek talepleri dikkate alınarak kamu idareleri tarafından gelir teklifleri hazırlanır. Maliye Bakanlığı genel bütçe gelir teklifini hazırlarken ilgili idareler ise diğer bütçelerin gelir tekliflerini hazırlar. Gider teklifleri saydamlık ve hesap verilebilirliği tahsis etmek amacıyla hazırlanırken Maliye Bakanlığı'nın saptadığı kurumsal, işlevsel ve ekonomik sınıflandırma sistemi, gelir teklifleri ise ekonomik sınıflandırma sistemi esas alınarak bu sistemlere uyumlu şekilde hazırlanır. Bütçe Hazırlama Rehberinde yer alan esaslar ve stratejik planlar göz önünde bulundurularak kamu idareleri performans esaslı bütçe gelir ve gider tekliflerini gerekçeli (dayanaklarıyla birlikte) biçimde hazırlar ve bu teklifler yetkililerce imza edilerek Temmuz ayı sonuna kadar Maliye Bakanlığına gönderilir (Arslan, 2004:6-7). Bu süreç toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının plana dahil edilmesi noktasında oldukça uygun bir süreçtir. Kamu idarelerinin bünyelerinde kurulacak toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri sürece etkin katılım sağlayarak önemli katkılar yapabilirler. Bu tip bir çalışma ile Maliye Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı kamu idarelerinin bütçelerinde cinsiyete duyarlılığın sağlanması açısından yönlendirilmiş olacaktır (Ağcakaya, 2014:329-339). Kalkınma Bakanlığı'nın hazırladığı Orta Vadeli Program ve Maliye Bakanlığı'nın hazırladığı Orta Vadeli Mali Plan uyumunun bir

kanuni zorunluluk haline getirilmesi ve gerekirse Aileden Sorumlu Bakanlık uzmanlarının katkılarıyla bu iki kurum arasında ortak politikaların üretilmesi TCDB anlayışının sağlıklı şekilde hayata geçirilmesine olanak verebilir (TBMM Kefek Raporu, 2014: 132).

Maliye Bakanlığınca hazırlanan bütçe rehberi tasarısı daha sonra Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı haline gelir. Anayasadaki mevcut bütçe hükümlerine dayanarak 5018 sayılı Kanununun 18. Maddesinde şu ifade yer almaktadır: *“Makroekonomik göstergeler ve bütçe büyüklüklerinin en geç Ekim ayının ilk haftası içinde Yüksek Planlama Kurulunda görüşülmesinden sonra, Maliye Bakanlığınca hazırlanan merkezî yönetim bütçe kanun tasarısı ile millî bütçe tahmin raporu, malî yılbaşından en az yetmiş beş gün önce Bakanlar Kurulu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.”* Bu sayede kanun tasarısı için izlenecek süreç ortaya konulmuştur. Akabinde ise süreç şu ifadelerle detaylandırılmıştır: *“Merkezî yönetim bütçe kanun tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülürken; orta vadeli malî planı da içeren bütçe gerekçesi, yıllık ekonomik rapor, vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen kamu gelirleri cetveli (vergi harcamaları), kamu borç yönetimi raporu, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin son iki yıla ait 196 bütçe gerçekleştirmeleri ile izleyen iki yıla ait gelir ve gider tahminleri, mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe tahminleri, merkezî yönetim kapsamında olmayıp, merkezî yönetim bütçesinden yardım alan kamu idareleri ile diğer kurum ve kuruluşların listesi eklenir.”* Meclis Plan Bütçe Komisyonu ve akabinde Meclis Genel Kurulu’nda görüşülen bu tasarı Cumhurbaşkanının onayına sunulur ve onaylanarak yasalâşır.

Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı yıllık olması, bütçenin uygulanmasını kolaylaştıracak açıklayıcı hükümler barındırması gibi özellikleriyle diğer kanunlardan farklıdır. Anayasaya uygun olacak şekilde kanun ile düzenlenmesi gereken hususlar Bütçe kanununda düzenlenir. (gelir ve gider, bütçenin finansmanı, uygulaması, düzeni, devlet borçları, mali politika ve kamu personeli vb). Ek olarak Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı TCDB anlayışı için oldukça önemli olabilecek bir özelliğe daha sahiptir.

Tasarıya TBMM’de görüşülmek üzere çeşitli belgeler eklenebilmektedir¹¹. Fas örneğinde belirtildiği üzere bu ekler arasında toplumsal cinsiyet verilerini içeren rapor eklenebilir ve konu meclisin gündemine getirilebilir (Şahin, 2012:245).

4.4. Bütçe Tasarısının Mecliste Görüşülmesi ve Kanunlaşması Süreci

5018 sayılı kanun bütçe tasarısının mecliste görüşülmesi hususunda 19. madde ile şu hükmü içermektedir: “Türkiye Büyük Millet Meclisi, merkezî yönetim bütçe kanun tasarısının metnini maddeler, gider ve gelir cetvellerini kamu idareleri itibarıyla görüşür ve bölümler halinde oylar. Merkezî yönetim bütçe kanunu malî yılbaşından önce Resmî Gazetede yayımlanır. Kamu yatırım programı, merkezî yönetim bütçe kanununa uygun olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından hazırlanır ve anılan Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on beş gün içinde Bakanlar Kurulu kararıyla Resmî Gazetede yayımlanır” (www.tbmm.gov.tr).

Maliye Bakanı’nın sunuş konuşmasıyla başlayan bütçe tasarısı görüşmeleri muhalefet ve iktidar partilerinin grup sözcüleri tarafından yapılan konuşmalarla devam eder. Akabinde bütçe kanun metninin tüm maddeleri tek tek oylanır ve sırasıyla genel ve özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici ve denetleyici kurumların bütçeleri görüşülür. Bölüm bölüm oylanarak bütçenin ardından ilgili bakanlık bütçesinin tamamı oylanarak kabul edilir (Batirel, 2004:64). Bütçe tasarısının Meclis Genel Kurulu tarafından karara bağlanmasının akabinde Cumhurbaşkanı onayına sunulur. Anayasanın 89. Maddesi gereğince bütçe kanunları Cumhurbaşkanının ne kısmen ne de tamamen tekrar görüşülmek üzere meclise gönderemeyeceği tek kanun olma özelliğini taşır. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan bütçe kanunu Resmi Gazete’de yayımlanır ve yürürlüğe girer (Keskinsoy, 2010:162).

Bütçenin kanunlaşması sürecinde cinsiyete duyarlı bir bakış açısı kazanması TCDB anlayışının devlet bütçesine yerleşmesi açısından kritiktir. TCDB anlayışı ile büyük uyum sağlayan performans esaslı bütçeleme, sistemi yalnızca kaynak ayırma ve

¹¹ Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarının ekleri şunlardır: a) Bütçe gerekçesi, b) Yıllık ekonomik rapor, c) Vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen kamu gelirleri cetveli (vergi harcamaları), d) Kamu borç yönetimi raporu, e) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin son iki yıla ait bütçe gerçekleştirmeleri ile izleyen iki yıla ait gelir ve gider tahminleri, f) Mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe tahminleri, g) Merkezî yönetim kapsamında olmayıp, merkezî yönetim bütçesinden yardım alan kamu idareleri ile diğer kurum ve kuruluşların listesi

kullanma noktasının ötesine taşımıştır. Politika amaç ve hedeflerinin belirlenmesi, gerçekleştirmelerin izlenip değerlendirilmesi olumlu gelişmelerdir. Fakat bu noktada karşılaşılan sıkıntı TBMM’de bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarının kanunlaşma sürecinin yalnızca Plan ve Bütçe Komisyonu’nda yapılmasıdır. Bu durum diğer ihtisas komisyonları üyelerinin bu görüşmelerde sınırlı şekilde söz alabilmesi ve yeterince katkı verememesine sebebiyet vermektedir. Komisyonlardaki bütçe müzakerelerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yeterince değinilmesi, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun bütçe ve kesin hesaplar hakkında kamu idarelerinden bilgi alma ve müzakere etme imkanının sağlanması, kadın örgütlerinin fikirlerinin alınması ve taleplerinin dinlenmesi, üniversitelerle kurumsal işbirliğine gidilerek TCDB konusunun lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının müfredata eklenmesi ve merkezi yönetim bütçe kanun tasarısı ekleri içerisinde cinsiyet raporunun eklenmesi yada bütçe gerekçesinde cinsiyet eşitliğine dair bir bölüm oluşturulmasının sağlanması gerekmektedir (TBMM Kefek Raporu, 2014:168-169).

4.5. Bütçenin Uygulanması Süreci

Bütçe yasası bir mali dönemi kapsayacak şekilde planlanan hizmetlerin ve gerçekleştirilecek faaliyetlerin devlet tarafından mali planının yapılmasıdır. Mali yılbaşıyla birlikte bütçe yasası uygulamaya girer ve süreç başlamış olur. Bu süreç Maliye Bakanlığı ve yürütme birimlerinin koordineli çalışmasıyla devam ettirilir (Coşkun, 2000: 193).

Bütçe kamu idarelerine verilen ödeneklerin bu idarelerce harcanmasına imkan sağlar. Bütçe ile harcamaları finanse edecek gelirler toplanmaya çalışılır. Bütçenin uygulanmasını ise gelir ve giderlerin toplanması, harcamaların gerçekleştirilmesi ve hazine işlemleri yardımıyla nakit giriş-çıkışlarının yer ve zaman bağlamında dengelenmesi olarak özetleyebiliriz (Edizdoğan, 2007: 324).

Bu aşamada bütçeye toplumsal cinsiyet duyarlılığının kazandırılmasına ilişkin şu icraatlar hayata geçirilebilir (Şahin,2012:249);

- Hizmetin sunulacağı alanda toplumsal cinsiyet verilerinin toplanması,
- Cinsiyete duyarlı metotların hizmet alanında aktifleştirilmesi,

- Bütçe ile finanse edilen uygulamaların karar alma süreçlerinde kadınların (örgütlü veya örgütsüz) aktif rol almalarının sağlanması,
- Hizmetin uygulanması safhasında kadınlarla (örgütlü veya örgütsüz) işbirliğine gidilmesi,
- Toplumsal cinsiyet uzmanlarının kamu idarelerinin hizmetler alanlarında konumlandırılması,
- Kamu idarelerinin bünyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği birimlerinin oluşturulması, süreci cinsiyete duyarlı hale getirmeye katkıda bulunabilir.

4.6. Bütçenin Denetim Süreci

Yıllık olarak her mali dönem başında yürürlüğe giren bütçeler sayesinde devlet kamu kuruluşlarına vatandaşla hizmet sağlayabilmeleri için ödenek tahsis edilir. . Bu ödenekler mali yıl boyunca kamu kuruluşları tarafından kullanılır, mali yılın bitmesiyle birlikte “kesin hesap kanunu” ile meclise gelir ve meclis tarafından denetime tabi tutulur. Yasama organı bütçe kanunu vasıtasıyla yalnızca hangi hizmet için ne kadar kaynak kullanılacağını belirlemez. Ayrıca bu kaynakların ne denli efektif kullanılıp kullanılmadığını da denetler (Pehlivan, 2007:225). Parlamentoların yasama işlevinden sonra en önemli işlevleri denetim işlevidir. Ülkemizde bu görev Anayasa ile Sayıştay’a verilmiştir.

Sayıştay tarafından gerçekleştirilen gelir, gider ve mal hesaplarının denetlenmesi ve yargılanması sonrası elde edilen neticeler, uygunluk bildirimleri ve raporlar şeklinde TBMM’ye sunulur. Meclise sunulan bu bildirim ve raporlar bütçe uygulamalarının sonuçları niteliğindedir. Bu belgeler Meclis Genel Kurulunda görüşülür ve karara bağlanır (Coşkun, 2000:286). Ancak Sayıştay tarafından gerçekleştirilen bu dış denetimin toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında fayda sağlayabilecek bir denetim olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu denetim yapılan harcamalar ve toplanan gelirlerin hukuka ve mevzuata uygunluğu ile sınırlı olan ve sunulan kamu hizmetlerinin halkın ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildiğinin dikkate alınmadığı bir denetimdir (Ağcakaya, 2014:329-339).

Bu noktada Sayıştay tarafından yapılacak performans denetimleri bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hususunda ne ölçüde etkili olduğunu tespit edebilmek için uygun bir denetim türüdür. Performans programlarında belirlenecek

cinsiyete duyarlı hedeflerin ve gerçekleşmelerin ışığında yapılacak bir denetim TCDB açısından oldukça faydalı olabilir (şahin, 2012:256). Örneğin Sayıştay'ın yakın işbirliği içerisinde olduğu İngiltere Sayıştay'ı 2004 ve 2007 yılları için toplumsal cinsiyete ilişkin iki rapor hazırlamıştır. Sayıştay Kanunu'nun 45. maddesine¹² dayanarak TBMM Sayıştay'dan bu tarz konu bazlı denetim raporları isteyebilir. Bütçe politikalarının kadınların ve erkeklerin yaşamını nasıl etkilediğini ölçen bir diğer uygulama ise Fransa'da gerçekleştirilen “sarı ek” uygulamasıdır. “Sarı ek” parlamentoya sevk edilen bütçe belgelerine dahil edilen toplumsal cinsiyet perspektifi hakkında bilgiler veren bir evraktır (TBMM Kefek Raporu, 2014:41). Ülkemizde de Sayıştay tarafından gerçekleştirilecek benzeri denetimler ve hazırlanacak raporlar bütçenin cinsiyet duyarlılığını artırmaya büyük katkıda bulunacaktır.

¹² 6085 nolu Sayıştay Kanununun 45'inci maddesi: “Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen denetim talepleri MADDE 45 – (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı; araştırma, soruşturma ve ihtisas komisyonlarının kararına istinaden Sayıştay'dan, talep edilen konuyla sınırlı olmak kaydıyla denetimine tâbi olup olmadığına bakılmaksızın özelleştirme, teşvik, borç ve kredi uygulamaları dahil olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının hesap ve işlemleri ile aynı usule bağlı olarak, kullanılan kamu kaynak ve imkânlarından yararlanma çerçevesinde, her türlü kurum, kuruluş, fon, işletme, şirket, kooperatif, birlik, vakıf ve dernekler ile benzeri teşekküllerin hesap ve işlemlerinin denetlenmesini talep edebilir. Denetim sonuçları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur. (2) Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen denetim taleplerine öncelik verilir. (3) Cumhurbaşkanlığı bu madde kapsamı dışındadır.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezde modern toplum anlayışının temel ilkelerinden toplumsal cinsiyet eşitliği anlatılmış, kavram sebepleri sunularak desteklenmiş ve cinsiyet eşitliğini sağlama hususunda atılması gereken en önemli adımlardan biri olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ulusal ve uluslararası düzeyde irdelenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kadınlar ile erkeklerin kamu hayatında ve özel hayatta eşit şekillerde var olması, aynı koşullar altında hayata katılabilmeleri ve bu katılımı eşit ölçüde söz sahibi olabilmeleridir. Toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine tartışmalar dünya üzerinde devam etmektedir. Yeni bir toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı olan TCAA (Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması) 1984 yılında gündeme gelmiştir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme TCAA stratejisinin araçlarından biridir. Bu bütçeleme, uygulandığı ülkenin özelliklerine göre seçilmiş ve etkin olduğu düşünülen bütçelerin başlangıcından itibaren toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alması ve bu paralelde revize edilmesi olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımla birlikte bütçelerin genellik, şeffaflık, açıklık ve hesap verilebilirlik gibi ilkelerinin yanında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi de yer alır.

Bahsettiğimiz üzere günümüz modern toplumlarının genel eğilimi toplumsal cinsiyet eşitliğinin toplumun her alanında sağlanması, bu süreçte devletin tüm kurumlarının üzerlerine düşen sorumluluğu alması, özellikle karar alma mekanizmalarından başlayarak devletin her kademesinde kadın-erkek eşitliğinin tesis edilmesidir. Bu noktada TCDB anlayışı devletin eşitliği sağlamak adına kullanabileceği önemli araçlardan biri haline gelmektedir. Bu bütçeleme anlayışı ile kadını ekonomik anlamda güçlendirerek toplum içerisinde statüsünü yükseltmek diğer bütçe anlayışlarına kıyasla daha mümkün görünmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği üretim ve verimlilik artışıyla gelen ekonomik kalkınmanın habercisidir. Ekonomik açıdan güçlenen kadınların tüm ülkede verimlilik artışı yaratması kaçınılmazdır. Böylece daha sağlıklı bireylerin de topluma kazandırılması sağlanır. Kadınların ihtiyaçlarının doğru analiz edilmesi, bu ihtiyaçlar doğrultusunda politikalar geliştirilmesi ve her aşamada cinsiyet bakış açısına sahip olunması TCAA stratejisinin ve TCDB anlayışının başarıya ulaşması adına büyük önem arz etmektedir.

TCDB anlayışını ilk yürürlüğe sokan ülke Avustralya'dır. Avustralya'dan sonra ise Güney Afrika TCDB analizleri üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bütçenin TCDB

kapsamında yapılandırılmasıyla kadınlar daha iyi şartlar altında eğitim ve sağlık hizmeti alır. TCDB cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olur. Ayrıca ülkenin refahını artırır ve politikaların başarılı bir biçimde uygulanmasını sağlar. TCDB ile daha üretken ve vatandaşlarına refah tesis eden bir toplum yapısına kavuşmak mümkündür.

Eski Türk toplumunda kadının yeri oldukça önemlidir. İlk Avrupa devletlerini kuran İskitler kavminde Tomris isimli bir kadın imparatorun olduğu birçok kaynakta yer almaktadır. İskit kavminde kadınların, erkekler kadar güçlü ve usta bir savaşçı oldukları bilinmektedir. İskitler kavminde dini hayatta da kadın ön plana çıkmaktadır. Tanrıçalar, dini hayatta kadının önemini vurgulayan semboller olarak görülmektedir. Kadının tanrıçalaştırılmış kutsal varlıklar olarak görülüyor olması da eski Türk toplumunda kadına verilen önemin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Hunlarda ise kadın ve erkeklerin farklı sorumluluklara tabi olduğu görülmektedir. Erkekler daha çok fiziksel güç isteyen savaş, hayvanların otlatılması, kemik ve maden kullanarak eşya yapımı gibi işlerle uğraşırken; kadınlar yemek, çocuk ve keçe yapımı ile uğraşmışlardır. Göktürk toplumunda kadın, en az erkek kadar önemli bir konumdadır. Hakanların eşlerine “Hatun” denir, Hatunlar da aynı Hakanlar gibi devlet adamı donanımına sahip olacak biçimde yetiştirilmiştir. Hatun, gerektiği zaman devlet başkanlığı da yapmaktadır. Göktürk destanlarında da kadın – erkek eşitliğine dair çeşitli yazılar bulunmaktadır.

Osmanlı toplumuna gelindiğinde ise kadına sınırlı haklar tanınmasıyla karşı karşıya kalınmaktadır. İslam hukuku gereğince kadında aranan temel özellik itaattir. Bu nedenle Osmanlı toplumunda kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek pek mümkün değildir. Osmanlı toplumunda kadın ancak Kanuni ve Üçüncü Selim dönemlerinde çalışma hayatına girebilmiştir. Yine aynı dönemde kadınların kılık kıyafetleri ve sosyal yaşamdaki konumları hakkında çeşitli düzenlemeler görülmektedir. Osmanlı toplumunda eğitim, hukuk, ekonomi, siyaset, edebiyat gibi her alanda kadın-erkek eşitliği bahsedilmesi imkânsızdır. Tanzimat ile birlikte çeşitli düzenlemeler getirilse de kemikleşmiş algılar tam olarak çözülememiş, kadın hemen her haktan mahrum kalmıştır.

Cumhuriyet ile birçok alanda olduğu gibi kadın hakları hususunda da sayısız değişikliğe gidilmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan değişikliklerin belirleyicisi Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Öncelikle eğitim sorunlarına yönelik çözümlere

gidilmiş, bunu çok eşliliğin yasaklanması, evlenme yaşına sınır getirilmesi, resmi nikâhın zorunlu kılınması, erkeğin tek taraflı boşanma hakkının kaldırılması gibi medeni haklar takip etmiştir. Eğitimin laikleştirilmesi ve kadının sosyal hayata katılması çalışmaları, kadına seçme ve seçilme hakkının tanınması, dönemin en önemli değişikliklerindedir. 1950'den 1980'lere kadar kırdan kente yaşanan göçler, kadının toplumdaki konumunun değişimi üzerinde büyük etki yaratmıştır. Kadınlar 1970'lere kadar kent hayatına alışma sürecini yaşamıştır.

Türkiye'de bütçe konusundan ise tam anlamıyla 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında bahsedilebilir. Osmanlı Devleti döneminde bütçeler oluşturulurken şeriat kanunları esas alınmaktadır. Bütçe konusunda en önemli adımlardan biri 1856 yılında Islahat Fermanı ile olmuştur. 1876 Kanun-i Esasi anayasası ile bütçe hakkı ilk kez kabul edilmiş ve Fransız Anayasasındaki hükümler esas alınarak düzenlemeler getirilmiştir. Ülkemizde modern anlamda bütçe hazırlanması ve uygulamaya koyulması ilk kez bu döneme denk gelmektedir.

Türkiye'de TCDB anlayışının altyapısının oluşturulması 1980'li yılların ortalarına rastlar. Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin devlet içerisinde kurumsallaşmasına yönelik ilk adım atılmıştır.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Fakat bugüne kadar tam manasıyla bir TCDB çalışması oluşturulmamıştır. Yapılan çalışmalar direkt olarak kadınları hedef almıştır. 2005 yılında “Şartlı Nakit Transferi” uygulaması Avrupa Konseyi tarafından ülkemizde uygulanmıştır. Bu uygulama başarılı bir TCDB çalışması olarak anılmıştır fakat üzerinde yeterli çalışma yapılmamıştır. Türkiye'de TCDB anlayışı üzerine değinilmesi gereken diğer uygulama “13 Şubat 2011 tarihli ve 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” da yapılan düzenlemelerdir. Bu kanun ile getirilen düzenlemelere TCDB anlayışının bir ön uygulaması denilebilir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin kazanımlarından biri olan ve uluslararası standartları yansıtan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu bütçeleme sürecine getirdiği yeni soluk ile Türkiye'de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulanabilme imkânını yaratmıştır. Örnek vermek gerekirse söz konusu yeni kanun ile oluşturulmaya başlanan orta vadeli programların bütçe ile arasında bağ kurulması mecburiyeti, bütçe sınıflandırılmasının yenilenmesi, bütçenin analiz edilmesinin kolaylaşması ve performans esaslı bütçeleme kapsamında çıktı odaklı bütçeye geçilmesi toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gereksinimlerini yeterli düzeyde karşılamaktadır. Performans esaslı bütçeleme ile bütçede kendisine yer bulan tüm politika ve programların sonuçlarının raporlanması cinsiyet bütçeleri ile doğru biçimde ilişkilendirilirse artan şeffaflık ve farkındalık sayesinde oldukça başarılı bir cinsiyete duyarlı bütçeleme örneği ortaya konulabilir. Yapılması gereken birincil faaliyet performans esaslı bütçeleme kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir politika hedefi olarak konumlandırılmasıdır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kamu kurumları cinsiyete dayalı bütçe oluşturulması için beraber çalışmalıdır. Çünkü bütçenin hazırlanması sürecinde sorumluluğu üstlenen Maliye Bakanlığı, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının koordinasyonundan sorumlu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve ülkenin her türlü kalkınma hamlelerinin organizatörü ve denetçisi olan Kalkınma Bakanlığı'nın birlikte çalışmadığı toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama uygulamaları büyük olasılıkla başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Buna ek olarak yalnızca bakanlıklar nezdinde değil tüm kamu idareleri ve mahalli idarelerin politikalarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesinde ve bu idari birimlerin söz konusu hususta koordineli çalışması gerekmektedir. Uygulamalarda başarı olasılığını artıracak faktörlerden biri de başta bu kurum ve kuruluşların çalışanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına karşı bilgi ve farkındalığının artırılmasıdır. Bu sebeple personeller için düzenlenecek toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri büyük önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için toplumun cinsiyet eşitsizliğini bir problem olarak görmesi gerekmektedir. Toplumun problemi kabul etmemesi

durumunda sorunun çözülmesi imkânsızdır. Çözüm süresinin kısa ve kolay olması, toplumun çözümü algılamasıyla alakalıdır. Medya araçları kullanılarak ve okullarda verilecek eğitimlerle önlemler ivedilikle alınmaya başlanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği dersleri lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının müfredatlarına eklenmeli, her öğrenci eğitim hayatının herhangi bir dönemde kavramın içeriğine dair ders ya da dersler almalıdır. Özellikle üniversitelerde kadın sorunlarına yönelik araştırmalar ve uygulamalar yapan merkezlerin kurulması, üniversite bütçelerinde bu hususa dair ödenek ayrılması ve bu merkezlerde yapılacak çalışmaların kalkınma ajansları ile paylaşılması oldukça faydalı olabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi doğrultusunda belirlenen göstergeler, performans ölçümleri ve cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler de büyük önem arz etmektedir. Yeterli veri toplanmadan yapılan analizler sonucunda oluşturulan programlar misyonunu gerçekleştirmekte aksak kalabilir. Bu nedenle başta TÜİK olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlara veri toplamak ve cinsiyet istatistikleri üretmek hususunda önemli görev düşmekte, kadınlar ve kız çocukların sağlık, eğitim, istihdam vb istatistikleri özenle tutulmalıdır.

Tüm çocukların cinsiyet ayrımcılığı yaşamadan eşit haklara sahip olarak eğitim almaları, devletin sorumluluğundadır. Devlet politikalarını bu yönde geliştirmelidir. Bu sayede başarıya ulaşmak kolaylaşır. Eğitim ile kadın-erkek, kız-oğlan gibi ayrımlar giderilebilir. Sosyal nitelikteki bir devlette eğitime ayrılan bütçenin, kız-erkek fark etmeksizin artırılmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz politika önerilerine ek olarak kadın girişimcilik kurslarının ve girişimciliğinin teşvik edilmesi, aile içi şiddete yönelik yaptırımların ağırlaştırılması, kadınların iş hayatlarında yaşadığı taciz, terfi alamama gibi sorunları denetleyecek bir mekanizma oluşturulması, transfer harcaması yapan kurum ve kuruluşların dezavantajlı gruplara öncelik tanınmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve kamu idarelerinin bütçelerine toplumsal cinsiyete duyarlı plan ve programların yerleştirilebilmesi için zaruri olan ödeneğin ayrılması, bu doğrultuda bütçe hazırlama, uygulama ve denetim süreçlerinin titizlikle takip edilmesi anlayışın başarıya ulaşmasını kolaylaştıracak politika örnekleri olarak sayılabilir. Türkiye’de etkin bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamasının hayata geçirilmesi kararlılık ve

aba isteyen bir süreç olarak görünebilir ancak yukarıda bahsedilen ve fazlasıyla çeşitlendirilebilecek politika demetleriyle ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliğini merkezine koyan bir bteye sahip olması hayal değildir.

KAYNAKLAR

- AA.com.tr, (2014), [Çevrimiçi], <http://www.aa.com.tr/tr/egitim/388971--akademisyen-kadin-sayisi-artiyor>, (20.02.2017)
- AA.com.tr, (2014), [Çevrimiçi], <http://www.aa.com.tr/tr/tag/272396--yargida-erkekagirligi>, (20.02.2017)
- AA.com.tr, (2017), [Çevrimiçi], <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dogum-istatistikleriaciklandi/820725>, (04.02.2017)
- Abgs.gov.tr, (2013), [Çevrimiçi], <http://www.abgs.gov.tr/files/Duyurular/abgiy/2013/abkadin.pdf>, (05.05.2017)
- Acar-Savran, G., (2004), *Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Kitap.
- Adem, M., (2000), *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Cumhuriyet Kitapları, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.
- Ağcakaya, S., (2014); "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Özelinde bir Tartışma", *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Prof. Dr. Fevzi Devrim'e Armağan*, İzmir.
- Akdoğan, A., (2003), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 9. Baskı, Ankara.
- Akduran, Ö., (2011), *Bakım Emegi: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kapsamında Bir Değerlendirme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Akın, A., (2007), "Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırmıcılığı ve Sağlık", *Toplum Hekimliği Bülteni*, Cilt 26, Sayı 2, Mayıs-Ağustos.
- Akses, S., (2014), *Avrupa 2020 Stratejisi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, Nisan, [Çevrimiçi] <http://www.ikv.org.tr/images/files/2020stratejisi.pdf> (30.05.2017).
- Aktan, C.C. ve Tüğen, K., (2006), *Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi, Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme*, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ankara.
- Alkan, A., (2006), "Belediye Kadınlara da Hizmet Eder, Kadın Dostu Belediye Hizmetleri", *Neden, Nasıl, Yarın İçin Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 3*, Ankara, Mayıs 2006, ss. 75-92, [Çevrimiçi] <http://docplayer.biz.tr/27795-Belediye-kadinlara-da-hizmet-eder.html> (30.05.2017).
- Alkış, A., (2006), "Yönetim Sorumluluğu Modelinde Hesap Verme Sorumluluğu", *Kamu Hesaplarına Uzman Bakış*, Sayı 2.
- Anglican Women's Empowerment, (2015), *Gender Budgets: Uplifting Women, Men and Children*, [Çevrimiçi] [http://archive.episcopalchurch.org/documents/Eng_gender_budget_booklet\(1\).pdf](http://archive.episcopalchurch.org/documents/Eng_gender_budget_booklet(1).pdf) (13.02.2017).
- Arcagök, M. S. ve Erüz, E., (2006), *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Sistemi*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul, Eylül.

- ARIN, T., (2013), İktisat Kuramının kadın Sorununa Bakışı, Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları: Seçilmiş Yazılar, içinde, der: Cengiz Arın, Bilgi Üniversitesi Yayını, 511-522, İstanbul.
- Arslan, A., (2004), "5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Kamu Harcama Sisteminde Yapılan Düzenlemeler", *Maliye Dergisi*, Cilt 145, ss.150-193.
- Atlama, S. ve Özsoy, C., (2009), *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi*, International 7th Knowledge, Economy & Management Congress Proceedings Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, Yalova.
- Aydemir, D. ve Aydemir, E., (2009), *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!*, Uşak Raporları, Cilt 11, Sayı 5, Uşak Yayınları, Ankara, Haziran.
- Bacchi, C. ve Eveline, J., (2003), "Mainstreaming and Neoliberalism: A Contested Relationship", *Policy and Society: Journal of Public, Foreign and Global Policy*, Cilt 22, Sayı 2, ss. 98-118.
- Balmori, H.H., (2003), "Gender and Budgets. Overview Report", *Bridge*, Londra, [Çevrimiçi], <http://www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC19156.pdf>, (05.04.2017).
- BARTLE, John R., (2002), "The Potential of Gender Budgeting: Has its Day Come?", Panel on Democratizing the Budgetary Process, Association for Budgeting and Financial Management Annual Conference October 12, Kansas City, Missouri, USA.
- Batirel Ömer F., (2004), *Kamu Bütçesi*, Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No:513/747, İstanbul.
- Bellamy, K., (2002), "Gender Budgeting (A Background Paper For The Council Of Europe's Informal Network Of Experts On Gender Budgeting)", *Council Of Europe*, [Çevrimiçi] <http://www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20BudgetsCouncil%20of%20Europe%20Bellamy%20oo3.pdf>, (05.04.2017).
- Bellamy, K., ve Bennett, F., ve Millar, J., (2006), *Who Benefits? A Gender Analysis of the UK Benefits and Tax Credits System*, London, Fawcett Society.
- Bianet.org, (2015), [Çevrimiçi], <http://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/161582-erkek-siddetinin-2014-grafigi>, (30.02. 2017)
- Blanchfield, L., (2011), *UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW): Issues in the US Ratification Debate*, DIANE Publishing.
- BMF, (2011), *The Austrian Federal Budget Reform*, [Çevrimiçi] https://english.bmf.gv.at/budget-economic-policy/Budgeting_in_Austria.pdf?4a9wz2, (24.04.2017)
- Braunmühl, C., (2002), *Gender Mainstreaming: Neue Konzepte–Neue Chancen?., Gender Mainstreaming Kritische Reflexionen Einer Neuen Strategie*, 17.
- Budlender, D., (2000), *A Global Assessment of Gender Responsive Budget Initiatives*, World Bank, Washington D.C., [Çevrimiçi]

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.4797&rep=rep1&type=pdf>, (05.05.2017).

- Budlender, D., ve Sharp, R., (1998), *How To Do A Gender-Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research And Practice*, Commonwealth Secretariat, London.
- Cansız, H., (2016), Afyonkarahisar’da Bazı Meslek Gruplarının Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Algısı, AKÜ İİBF Dergisi-Cilt: XVIII Sayı: 1, Haziran, ss. 111-131
- Ceylan-Ataman, B., (2003), “İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu”, *İşveren Dergisi*, Ankara.
- Ceylan,E.,(2010), *Dünyada Kadın Haklarının Yeri Ve Önemi*, [Çevrimiçi] <http://www.kampushaber.org/istanbul-aydin-universitesi/dunya-kadin-haklarinin-yeri-ve-onemi-5373.html#reviews> , (09.03.2017).
- Civelek, S., (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar Ve Politika Önerileri*, TASAV Beyin Fırtınası Toplantıları Kadın Hakları Çalışma Grubu, Rapor No. 14, Eylül.
- Coşkun, G., (1978), *Kamu Mali Yönetimi*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.
- Coşkun, G., (2000), *Devlet Bütçesi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Council of Europe, (2004), *Gender Mainstreaming*, Director General of Human Rights Council of Europe, Strazburg.
- Council of Europe, (2005), *Gender Budgeting*, Director General of Human Rights Council of Europe, Strazburg.
- Council of Europe, (2005a), *The Incorporation of Gender perspective in the Budgetary Process: Final Report of the Group of Specialists on Incorporation of Gender Perspective in the Budgetary Process (EG-S-GB)*, Strazburg, EG-S-GB (2004) RAP AN.
- Council of Europe, (2005b), [Çevrimiçi], http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gendermainstreaming/EG-S-GB%282004%29RAPFIN_en.pdf, (03.05.2017).
- Çelik, A., (2006), *AB Sosyal Politikası Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, Kitap Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul.
- Çelik, Ö., Ertürk-Atabey, S., (2013), “Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13 - Sayı 4, ss.151-166.
- Dahlerup, D., (2005), “Stategies to Enhance Women's Political Presentation in Different Electoral Systems, Gender, Governance and Democracy: Women in Politics”, *Isis, International- Manila, Monograph*, Cilt 1, Sayı 1.
- Dahlerup, D., (2006), *Women, Quotas and Politics*, Oxford, Routledge, 10.
- Daly, M., (2005), “Gender Mainstreaming in Theory and Practice”, *Social Politics*, Cilt 12,Sayı 3, ss. 433-450.

- Dastot, K., (2002), *The Yellow Budget Paper on Women's Rights and Gender Equality*, Paper presented to Conference on Gender Budgets, Financial Markets and Financing for Development, Heinrich Boll Stiftung, Berlin, Şubat.
- Debbie, B., (2000), "A Global Assessment of Gender Responsive Budget Initiatives" (Washington DC: World Bank), [Çevrimiçi], <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.200.4797&rep=rep1&type=pdf>, (03.05.2017)
- Debbie, B., ve Elson, D., ve Hewitt, G., ve Mukhopadhyay, T., (2001), *Gender Budgets Make Cents: Understanding Gender Responsive Budgets*, London, Commonwealth Secretariat.
- Dedeoğlu, S., (2009), "Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, İstanbul.
- Demircan, E., S., (2006): "Yeni Ekonomik Düzende Bütçe Sistemlerindeki Değişim Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumunu", *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, Cilt:13 Sayı: 2, Manisa: ss. 47,48.
- Dinçkol, B., (2005), *Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık*, [Çevrimiçi] <http://acikerisim.iticu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11467/291/M00122.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (02.04.2017).
- Doğan, A., (2013), "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 2.
- Dökmen, Z.Y., (2004), *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- DPT, (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Toplumda Kadın Katılımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Ecevit, Y., (1998), "Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeğinin Kullanımında Değişmeler", Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamdaki Değişmeler Türkiye Örneği, Der. Ferhunde Özbay, KSSGM ve İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul, ss. 31-73
- Ecevit, Y., (2008), *İşgücüne Katılım ve İstihdam, Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellemesi, TÜSİAD- KAGİDER, İstanbul.
- Edizdoğan, N., (2007), *Kamu Bütçesi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Elson, D., (1998), "Integrating Gender Issues into National Budgetary Policies and Procedures: Some Policy Options", *Journal of International Development*, Cilt 10.
- Emir, İ., ve Erbaydar, T., ve Yüksel, A., (2013), "Şartlı Nakit Transferi Uygulaması Kadınların Toplumsal Konumunu Değiştiriyor mu?" *Fe Dergi* Cilt 5, Sayı 2, ss. 120-133.
- Employment in Europa; (2004), *Panorama of the European Labour Markets*, [Çevrimiçi], <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1891&langId=en>, (07.05.2017).

- Erkan, B., vd., (2012), “Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:5 Sayı 9, ISSN 1307-9832.
- Eroğlu, K., (2004), “Kadın Kuruluşları İçinde Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin Yeri ve Önemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Sayı 24, [Çevrimiçi] <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1027.pdf>, (07.04.2017).
- Ersoy, E., (2009), “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 209-230, Elazığ.
- Esping-Andersen, G., (1990), “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, Oxford, *Polity Press*, [Çevrimiçi] <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1755-618X.1989.tb00411.x/abstract>, (22.04.2017)
- Esping-Andersen, G., (2003), *Against Social Inheritance*”, *The Progressive Manifesto: New Ideas for the New Central Left*, Edt. Anthony Giddens, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Eşim, S., (2000), *Gender-Sensitive Budget Initiatives for Latin American and the Caribbean: A Tool For Improving Accountability and Achieving Effective Policy Implementation*, UNIFEM, February, ss.1-30.
- Euronews.com, (2013), [Çevrimiçi], <http://tr.euronews.com/2013/11/19/ab-nin-2014-2020-butcesi-onaylandi/>, (10.05.2017)
- Europa.eu, (2015), [Çevrimiçi], http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4563_en.htm, (11.05.2017).
- Europa.eu, (2017), [Çevrimiçi], http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_10&plugin=1, (03.06.2017)
- Europa.eu, (2017), [Çevrimiçi], <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc340&plugin=1>, (05.06.2017)
- European Commission, (2004), *Equal Guide on Gender Mainstreaming*.
- European Parliament Resolution on Gender Budgeting - Building Public Budgets From a Gender Perspective, (2003), [Çevrimiçi], <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+REPORT+A5-2003-0214+0+DOC+XML+V0//EN>, (16.05.2017)
- European Union, (2005), *Beijing + 10 Progress made within the European Union*, (ISBN 2-919876-62-7).
- European Woman’s Lobby, (2004), *Gender Budgeting*, Brüksel, Şubat.
- European Woman’s Lobby, (2012), *The Price of Austerity – The Impact on Women’s Rights and Gender Equality in Europe*.
- Fournier, J., (2010), “Kamu Hizmetleri”, [Çevrimiçi], <http://www.ambafrance-tr.org/ecrire/upload/fis/fis20.htm> (10.06.2017)

- Freidenwall, L., (2010), Sweden: Small Steps, Big Consequences, *Toplumsal Cinsiyeti Politikalara Dâhil Etme Stratejisi Eğitimi*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanları, Ekim, Ankara.
- Gebe.com, (2017), [Çevrimiçi], <http://www.gebe.com/tuik-2017-dogum-istatistikleri/>, 04.02.2017).
- Genç, M. (2010), “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik”, *Sayıştay Dergisi*, Cilt 77, ss. 33-61.
- Genç, M. (2011), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Ulaşmada Mali Politika Aracı: Bütçeler, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35, 121-135.
- GTZ, (2006): Manual for training on gender responsive budgeting, Haz., Schneider, K, [Çevrimiçi], <https://www.ndi.org/files/Manual%20for%20Training%20on%20Gender%20Responsive%20Budgeting.pdf>, (25.03.2017)
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2013), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, [Çevrimiçi], http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TNSA_2013_ana_rapor.pdf, (07.02.2017) <http://www.kadinininsanhaklari.org/eski/wwhr.org/tr/kategori/pekin-10.html>, [Çevrimiçi], (12.04.2017)
- IFUW, (2004), Gender Budgeting-An Overview By The European Women’s Lobby.
- Interparliamentary Union (IPU), (2015), Women in National Parliaments [Çevrimiçi] <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (04.03.2017).
- IMF, (2016), [Çevrimiçi], <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/PP/pp041917gender-udgeting-in-g7-countries.ashx>, (01.05.2017)
- Ipek, E. A. Ş., (2017), Cinsiyete Duyarlı Performans Esaslı Bütçeleme Sisteminin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 8(19), 44-61.
- Işık, A., ve Işık, H., (2009), “Sosyal Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme (Teori, Gelişim ve Uygulama)”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt 57, ss. 167-211.
- İlkaracan, P., E., ve Anıl, C., ve Arın, A., B., ve Hacımirzaoğlu, M. ve Bingöllü, L., E., ve Amado, (2005), Turkish Civil and Penal Code Reforms From A Gender Perspective: The Success of Two Nationwide Campaigns, İstanbul, Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği Yayını.
- İzmir Barosu, (2012), [Çevrimiçi], <http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Sayfalar/merkezler/khm-atolye-calismasi-sonuc-raporu.pdf>, (30.07.2017).
- Kadincinayetlerinidurduracagiz.net, (2014), [Çevrimiçi], <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/1878/2014-yili-kadin-cinayeti-gercekleri>, (05.03.2017).
- Kadincinayetlerinidurduracagiz.net,(2017), [Çevrimiçi], <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2845/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2017-veri-raporu>, (05.03.2017).

- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2014), *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme*, TBMM Komisyon Raporu, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları Cilt 14, TBMM Basımevi, Ankara.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı*, Ankara.
- Kalaycı, İ., ve Kartalçı, K., (2011), “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: AB-Türkiye Müzakere Sürecinde TBMM İçin Somut Öneriler”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 35, Sayı: 273, Ankara, [Çevrimiçi] <http://beta.dergipark.ulakbim.gov.tr/mulkiye/article/view/1003000040>, (18.04.2017)
- Kandiyoti, D., (1996), *Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yay. Haz. Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Karacal, M., ve Uyduranoğlu-Öktem, A., (2007), *Bütçe Kılavuzu Uzman Olmayanlar İçin Bir El Kitabı*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Kates, R. W., Parris, T. M., & Leiserowitz, A. A., (2005) What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice. *Environment*, Washington DC, 47 (3), 8-21.
- Kavak, Y., (1997), “Eğitim İstihdam ve İşsizlik İlişkileri”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi *Dergisi*, Sayı 13, ss. 21-26.
- Kesici, M.R., ve Selamoğlu, A., (2005), “Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, Haziran, ss. 25-51.
- Kesik, A., (2005), *Yeni Kamu Mali Yönetim Sisteminde Orta Vadeli Program ve Mali Plan Çerçevesinde Çok Yıllı Bütçelemenin Uygulanabilirliği*, Mali Reformlar Kapsamında Yeni Bütçeleme Anlayışı, Maliye Bakanlığı, BÜMKO, Ankara, Haziran.
- Keskinsoy, Ö., (2010), “Anayasada Değişiklik Yapma Usulü”, *Gazi University Journal of Economics & Administrative Sciences*, Cilt 12, Sayı 2.
- Kıvanç, A., (2011), [Çevrimiçi], http://www.radikal.com.tr/politika/meclis_butce_hakmini_guclendirmek_icin_ictuzugu_degistirmeye_hazirlaniyor-904184, (01.04.2017).
- Kingdom of Morocco Ministry of Economy and Finance, *Gender Report, Finance Bill for The 2008 Fiscal Year*, [Çevrimiçi], http://www.finances.gov.ma/depf/dpegaction/genre/rapports/2008/genre_08_ang.pdf (21.04.2017)
- Klatzer, E., (2012), *Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Konan, B., (2011), “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt 60, Sayı 1, ss. 157-174.
- Koray, M., (2005), *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Koray, M., (2011), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri”, *Çalışma ve Toplum*, [Çevrimiçi] <http://calismatoplum.org/sayi29/koray.pdf>, (18.04.2017).

- KSSGM, (2000), Kadın 2000, 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5), Ankara, Temmuz.
- KSSGM, (2003), TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu 2. Baskı, Ankara, Mart, ss. 21-33.
- KSSGM, (2005), Avrupa Birliğinde Kadın ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Anlayışı.
- K.S.G.M, (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, [Çevrimiçi] <https://oka.org.tr/Documents/Toplumsal%20cinsiyet%20e%C5%9Fitli%C4%9Fi%20ulusaleyplemlani.pdf>, (19.04.2017)
- Leadbetter, H., (2004), Gender Budgeting, Spectrum, Policy & Technical Perspectives for CIPFA Members and Students, No:4.
- London School of Hygiene & Tropical Medicine, (2013), [Çevrimiçi] http://www.lshtm.ac.uk/newsevents/news/2013/gender_violence_report.html, (01.02.2017)
- Maliye Bakanlığı, BÜMKO, (2004), *Analitik Bütçe Sınıflandırması Eğitimi El Kitabı*, Ankara, Mayıs, [Çevrimiçi] <http://www.mta.gov.tr/mevzuat/duyurular/duyanalitik-butce-3.pdf>, (18.07.2017)
- Maliye Bakanlığı, BÜMKO, (2004), *Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar Işığında Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu*, Ankara, Şubat.
- Mckay, A., (2008), Using Political Change to Promote Gender Sensitive Budgetting inScotland: The Experience of the Scottish Women’s Budget Group, Nov. 13, Seminar-KEIG Platform and Friedrich Ebert Stifung Association – Boğaziçi University.
- Memurhaber.com, (2015), [Çevrimiçi], <http://www.memurhaber.com/universitelerde-kac-kadin-rektor-var-h49390.html>, (20.02.2017)
- Meriç ,M., (2007), “Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 44, Sayı 509, 59, [Çevrimiçi], http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/509/Sayi_509_Makale_05.pdf (28.04.2017)
- Morna, LC., (2000), Gender Budgeting: Myths and Realities, At The 25 Years International Womens Politics Workshop, Bonn, 13-14 October, [Çevrimiçi], <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/Mixed/genderbudgeting.pdf>, (15.03.2017).
- Moser, C., ve Moser, A., (2005), “Gender Mainstreaming Since Beijing: A Review of Success and Limitations in International Institutions”, *Gender & Development* Cilt 13, Sayı 2, s.11-22.
- Mutluer, M. K.,ve Öner, E., ve Kesik, A., (2006), *Bütçe Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Oakley, A., (1972), *Sex, gender and Society*, London, Temple Smith.
- Oecd.org,(2015), [Çevrimiçi], <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=TUR&treshold=10&topic=EO>, (11.07.2017)

- Oecd.org, (2017), [Çevrimiçi], <http://www.oecd.org/gender/Gender-Budgeting-in-OECDcountries.pdf>, (01.05.2017)
- Oecd.org, (2017), Education at A Glance 2017 OECD Indicators, [Çevrimiçi], http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en, (30.01.2017).
- Ohchr.org, http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf, (13.01.2017)
- Öcal, J.Y., (2012), "Türkiye’de Şartlı Nakit Transferleri: Nitel Analiz.", Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları, Ankara, ss.31-42.
- Örücü, A.İ., ve Bakırtaş,D., (2012), “6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Maliye Dergisi, Sayı 162, Ocak -Haziran.
- Özlem-Demir, P., (2004), Yeni Medeni Kanunda Evli Kadınların Hukuki Durumu ile İlgili Yenilik ve Değişiklikler, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Öztürk, Z.A., (2012), Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın, [Çevrimiçi], <http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2012/makale-1.pdf>, (20.02.2017).
- Pehlivan, O., (2007), Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Peiser, G., (1977), Droit Administratif: Fonction Publique, Domaine Public, Paris, Dalloz.
- Quinn, S., (2009), Gender Budgeting: Practical Implementation, Handbook, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, April.
- Rake, K., (2002), Gender Budgets: The Experience of the UK’s Women’s Budget Group, Basel Switzerland, Paper Prepared for the conference ‘Gender Balance-Equal Finance, [Çevrimiçi] <http://www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20BudgetsWBG%20Rake2002.pdf> (02.05.2017)
- Resmi Gazete, (2011), Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, [Çevrimiçi], <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf> (18.01.2017)
- Rubin, M, M., Bartle, JR., (2005), “Integrating Gender into Government Budgets: A New Perspective”, Public Administration Review, Mayıs, Cilt 65, Sayı 3, s.s. 259–272.
- Sancar, S., ve Acuner, S., ve Üstün İ., ve Bora, A., (2006), Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil Toplumun Sorunudur, UNDP-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi, UNDP, İstanbul.
- Sancar, Ü, S., (2014), Strateji Geliştirme Başkanları Aylık İstişare Toplantısı, 22 Mayıs 2014 tarihli sunum.
- Sancar,Ü, S., (2008), Türkiye’de Kadın-Erkek Eşitliğini Belirleyen Siyasal Dinamikler, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellenmesi, TÜSİAD- KAGİDER, İstanbul.

- Sawer, M., (2002), Australia: The Mandarin Approach To Gender Budgets, Gender Budgets Make More Cents (Country Studies and Good Practice), (Editörler: Debbie BUDLENDER – Guy HEWITT), Commonwealth Secretariat, United Kingdom, ss.43-64.
- Sayın, A., (2007), Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Schick, A., (1993), Budgetary Innovations, in A. Premchand, Government Budgeting and Expenditure Controls, (Washington DC: International Monetary Fund).
- Schmidt, V.A., (2012), “What Happened to the State-Influenced Market Economies? France, Italy, and Spain Confront the Crisis as the Good, the Bad, and the Ugly” in Wyn Grant and Graham Wilson (eds.), The Consequences of the Global Financial Crisis: The Rhetoric of Reform and Regulation (New York, Oxford University Press).
- Schmitz, C., (2008), Gender Responsive Budgeting An Introduction, Institute of Public Management, Sweden.
- Sezai, T., (2003), Türkiye’de Borçlanma-Yoksulluk Dinamikleri:1990-2002, Türkiye’de Kamu Borçlanması, XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu (12-16 Mayıs), Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, No. 16, İstanbul.
- Sharp, R., (2003), Budgeting for equity. Gender Budgeting Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting, UNIFEM, New York, [Çevrimiçi], <http://www.wbg.org.uk/sharp2003.pdf.pdf>, (02.04.2017)
- Sharp, R., ve Broomhill, R., (2002), “Budgeting For Equality: The Australian Experience”, Feminist Economics, Cilt 8, Sayı 1, s.s.25-47.
- Sozcu.com.tr, (2017), [Çevrimiçi], <http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/kamu-yonetiminde-kadinin-adi-yok-1936353/>, (20.02.2017)
- Stotsky, JG., (2006), Gender Budgeting, IMF Working Paper WP/06/232.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2017), Strateji Geliştirme Başkanlığı Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim Birinci Dönem 2016-2017, [Çevrimiçi], https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/31152628_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2016_2017_1.pdf, (17.01.2017)
- Tr.boell.org, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Pekin + 20’de Küresel Düzeyde Kadın Hakları, [Çevrimiçi], <https://tr.boell.org/tr/2015/05/08/pekin-20de-kuresel-duzeyde-kadin-haklari>, (05.04.2017)
- Süral, N., (2002), Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri ve Türkiye, KSSGM, Ankara, Eylül.
- Şahin, F., (2011), Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Şahin, M., (2011), “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazınına Kuşbakışı”, Fe Dergi, Cilt 3, Sayı 2, ss. 85-100.
- Şahin, M., (2012), Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe ve Türkiye: Kavram ve Yöntem Sorunları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Doktora Programı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Şavran, T.G., (2014), “Sağlıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Eskişehir'de Kırsal ve Kentsel Alanlarda Kadın Sağlığı”, Fe Dergi, Cilt 6, Sayı. 1, ss. 98-116.
- Şenesen, G. G.. (2008), Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Bütçe Sürecinde Parlatmentonun Değişen Rolü Sempozyumu, Afyonkarahisar.
- Şimşek, H., (2011), “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği”, DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Mayıs, ss. 119 – 126.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2014), Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı, [Çevrimiçi] <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/esi-vefatetmis-kadinlara-yonelik-duzenli-nakdi-yardim-programi>, (11.08.2017)
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, [Çevrimiçi], <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/butceleme.pdf>, (18.08.2017).
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2014), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2010), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2011), Türkiye'de Kadının Durumu.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, [Çevrimiçi] <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf>, (23.08.2017)
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2005), Brifing Raporu, Haziran.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (KSSGM), (2003), Pekin+ 5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (KSSGM), (2003), TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu 2. Basım, Ankara, Mart, s. 21-33.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2004), Türkiye'de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Artırılması, Editör: M. Cem TOKER, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Raporu, Genel Yayın No: 117.

- Taşkın, L., (2004), “Uluslararası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu”, C.Ü. Hemşirelik yüksek Okulu Dergisi, Cilt 8, Sayı 2.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2017), Orta Vadeli Program (2017-2019), [Çevrimiçi], [http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yayinlar/Attachments/722/Orta%20Vadeli%20Program%20\(2017-2019\).pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yayinlar/Attachments/722/Orta%20Vadeli%20Program%20(2017-2019).pdf), (02.09.2017)
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2016), Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı, Anne Ölümleri, [Çevrimiçi], http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_Sempozyum/Anne_olumleri.pdf, (10.02.2017)
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2010), Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2011), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Ortamın Desteklenmesi Projesi, [Çevrimiçi], https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/Campaign_3_Nov_2011.pdf, (17.09.2017)
- TBMM, (2003), Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, [Çevrimiçi] <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5018.html>, (08.06.2017)
- The Global Gender Gap Report 2014, World Economic Forum, http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf, (09.01.2017)
- The Global Gender Gap Report 2017, World Economic Forum, [Çevrimiçi], http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf, (10.01.2017)
- Tine, D.N., (2002), Rwanda: Translating Government Commitments Into Action, Gender Budgets Make More Cents (Country Studies and Good Practice), Commonwealth Secretariat, United Kingdom.
- TİSK, (2014), http://tisk.org.tr/tr/e-dergiler/isveren/2014/kasim-aralik/files_/page/111.swf, (10.01.2017)
- Tokol, A., (1995), Uluslararası Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi , Bursa.
- Toksöz, G., (2012). Ulusal İstihdam Stratejisi Kadınlar ve Gençler İçin Ne Getiriyor?, Ulusal İstihdam Stratejisi: Eleştirel Bir Bakış İçinde, 36-50.
- Toksöz, G., ve Özkazanç, A., Poyraz, B., (2001), Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- Tüğen, K., (2007), Devlet Bütçesi, Bassaray Matbaası, 6.Basım, İzmir.
- Tüğen, K., ve Özen, A., (2008), “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, Maliye Dergisi, Cilt 154, ss.1-11.
- TÜİK, (2015), Doğum İstatistikleri, 2014, [Çevrimiçi] <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18621>, (19.04.2017)
- TÜİK, (2015), İstatistiklerle Kadın, 2014, [Çevrimiçi] <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619>, (17.04.2017)

- TÜİK, (2015), İşgücü İstatistikleri, 2014, [Çevrimiçi] <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18645>, (12.04.2017)
- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı, Anne Ölümleri, [Çevrimiçi], http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_Sempozyum/Anne_olumleri.pdf, (05.04.2017)
- Türköne, M., (1995), Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü, Ankara, Ark Yayınevi.
- Uğurlu, V., Bayçu, S.U., Olgun, S.S. (2014), [Çevrimiçi] <http://www.eskisehiresitlikplatformu.org/DOWNLOAD/TCDB.pdf>, (09.08.2017)
- UN Women, (1998), Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the United Nations System.
- UN., (2015), The Millennium Development Goals Report, [Çevrimiçi], [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf), (20.05.2017).
- Ünal, S., (2014), “Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın”, Electronic Turkish Studies, Cilt 9, Sayı 7.
- Üstün, İ., (2009), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Hesaba Katabiliyor muyuz?, Ankara, [Çevrimiçi], <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/o/toplumsal-cinsiyet-esitligi-2.pdf>, (12.03.2017).
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, Sosyoloji Konferansları, (35), 29-56.
- Valodia, I. (2009). “Gender, Poverty and Taxation. An Overview of a Multi-Country Study of Gender and Taxation”. Agenda, 23 (18), 137-147
- Verloo, M., (2005), “Displacement and Empowerment: Reflections on the Concept and Practice of the Council of Europe Approach to Gender Mainstreaming and Gender Equality”, Social Politics, Cilt 12, Sayı 3, ss. 344-365.
- Walby, S., (2005), “Comparative Gender Mainstreaming in a Global Era” International Feminist Journal of Politics, Cilt 7, Sayı 4, ss. 453-470.
- Woestman, L., (2009), Engendering EU General Budget Support, (WIDE, Brussels), [Çevrimiçi], https://www.google.com.tr/search?q=Lois+Woestman&oq=Lois+Woestman&aqs=chrome..69i57&sourceid=chrome&es_sm=93&ie=UTF-8#, (03.05.2017)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Tevfik Gökhan SARIŞIK
Doğum Yeri ve Yılı : Sandıklı/AFYONKARAHİSAR - 11/02/1989
Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : S.D.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü 2008-2012
Yüksek Lisans Öğrenimi : S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye
Anabilim Dalı Maliye Bölümü 2012-2017

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

- 1) İNGİLİZCE - 2017 YDS SONBAHAR DÖNEMİ = 70,00 (C)
- 2) İNGİLİZCE – 2017 YÖKDİL = 76,25 (C)
- 3) FRANSIZCA 2012-2013 M.E.B. HALK EĞİTİM MERKEZİ VE AKŞAM SANAT OKULU DİL KURSU A1 SEVİYESİ SERTİFİKASI

İş Denevimi :

- 1) SANDIKLI BELEDİYESİ MALİ HİZMETLER DEPARTMANI STAJYER
(15/06/2012 – 15/09/2012)
- 2) AKTÜRK MAKİNA DIŞ TİCARET SORUMLUSU (15/10/2015 – 11/02/2017)
- 3) TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş. BİREYSEL KREDİLER MÜŞTERİ YETKİLİSİ
(20/02/2017 – Halen)